

ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАҶУҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТИИ ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢТ

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
RESEARCH INSTITUTE OF CULTURE AND INFORMATION

ПАЁМНОМАИ

ФАРҲАНГ

НАШРИЯИ ИЛМИӢ ТАҲЛИЛӢ

2012

№ 3 (20)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

НАУЧНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИЗДАНИЕ

2012

№ 3 (20)

HERALD OF CULTURE

SCIENTIFIC AND ANALYTICAL EDITION

2012

№ 3 (20)

ДУШАНБЕ
«ИСТЕЪДОД»
2012

DUSHANBE
«ISTE'DOD»
2012

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 тоҷик)
П-12

ВВК-71. я5+78.3+85.3 (2 таҷик)
Р-12

П-12 **Паёмномаи фарҳанг:** *нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот.* с. 2012 № 3 (20) / Мухаррири масъул **Қ. Бӯриев.** – Душанбе: «Истеъдод», 2012. -128 с.

Мухаррири масъул:

Қурбоналӣ Бӯриев, номзади илмҳои таърих

Ҳайати таҳририя:

Сафар Сулаймонӣ – доктори илмҳои педагогӣ, профессор.
Саидалӣ Муҳиддинов - доктори илмҳои таърих, профессор.
Мирзо Муллоаҳмадов – доктори илмҳои филологӣ, профессор.
Аскар Абдурахмонов - номзади илмҳои санъатшиносӣ, профессор.
Сафар Шосаидов – номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Қурбон Авғанов – номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Шариф Комилзода - номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Пайванди Гулмурод – номзади илмҳои филологӣ, дотсент.
Дилиод Раҳимов – номзади илмҳои филологӣ, дотсент.
Сайфиддин Камолзода – номзади илмҳои педагогӣ.
Наталя Пивоварова - номзади илмҳои таърих
Ҷӯрахон Обидпур – профессор.
Сафар Гулназаров, Ҳасани Муҳаммадӣ, Қосим Эгамов.

Нашрия ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ ба таъби мерасад.

Нашрия дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: Шаҳодатномаи № 0167/мч аз 17 майи соли 2012 ба қайд гирифта шудааст.

©Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот, 2012

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 таҷик)
П-12

ВВК-71. я5+78.3+85.3 (2 тј)
Р-12

П-12 **Вестник культуры:** *научно-аналитический журнал Научно-исследовательского института культуры и информации.* /Ответственный редактор **К.Б. Бӯриев.** – Душанбе: Истеъдод, 2012. – № 3 (20). - 128 с.

Ответственный редактор:

Қурбоналӣ Бӯриев, кандидат исторических наук

Редакционная коллегия:

Сафар Сулаймони – доктор педагогических наук, профессор.
Саидали Муҳиддинов – доктор исторических наук, профессор.
Мирзо Муллоаҳмадов– доктор филологических наук, профессор, член корр. АН Республики Таджикистан.
Аскар Абдурахмонов – кандидат искусствоведческих наук, профессор.

Сафар Шосаидов – кандидат педагогических наук, доцент.
Курбон Авзонов – кандидат педагогических наук, доцент.
Шариф Комилзода – кандидат педагогических наук, доцент.
Пайванди Гулмурод – кандидат филологических наук, доцент.
Дилшод Рахимов – кандидат филологических наук, доцент.
Саифиддин Камолзода – кандидат педагогических наук.
Наталя Пивоварова – кандидат исторических наук.
Джурахон Обидпур – профессор, Заслуженный деятель Республики Таджикистан.
Сафар Гулназаров, Хасани Мухаммади, Косим Эгамов.

Издание печатается на таджикском, русском и английском языках.

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан: Свидетельство № 0167/мч от 17 мая 2012 г.

©Научно-исследовательский институт культуры и информации, 2012

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 таджик)
П-12

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 tj)
P-12

P-12 **Heraid of culture: Scientific and analytical edition of research - institute of culture and information.** / Managing editor: **Q.B. Buriev** - Dushanbe: «Iste'dod», 2012 № 3 (20). 128 p.

Managing editor:

Qurbonali Buriev, Candidate of History

Editorial board:

Safar Sulaimoni – doctor of education, professor.
Saidali Muhiddinov – doctor of history, professor.
Mirzo Mulloahmadov – doctor of philology, professor.
Askar Abdurahmonov – candidate of art history, professor.
Safar Shosaidov – candidate of education, associate professor.
Qurbon Avghonov – candidate of education, associate professor.
Sharif Komilzoda – candidate of education, associate professor.
Paivandi Gulmurod – candidate of philology, associate professor.
Dilshod Rahimov – candidate of philology, associate professor.
Saifiddin Kamolzoda – candidate of education.
Natalia Pivovarova – candidate of history.
Jurakhon Obidpur – professor.
Safar Gulnazarov, Hasani Muhammadi, Qosim Egamov.

Edition is printed in Tajik, Russian and English

The journal is registered in the Ministry of culture of the Republic of Tajikistan: certificate # 0167/mch from 17 May 2012

©Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таджикотии фарҳанг ва иттилоот, 2012
©Научно-исследовательский институт культуры и информации, 2012
©Research Institute of Culture and Information, 2012

УДК 024+9точик+37 точик
 Шариф КОМИЛЗОДА,
 муовини директори Китобхонаи миллии
 Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

КИТОБХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ВА ДУРНАМОИ РУШДИ ОН

(дар ҳошияи суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи бинои нави Китобхонаи миллии ва мулоқот бо зиёиёни кишвар)

Дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи бинои нави Китобхонаи миллии ва мулоқот бо зиёиёни мамлакат дар радифи баррасии масоили марбут ба Наврӯз ва наврӯзшиносӣ ва нақшу мақому зиёиён дар пешбурди ҳаёти ҷомеа роҷеъ ба таърихи пайдоиши китоб, моҳият ва рисолати китоб дар зиндасозии абадигардонии хотираи пурғановати таърихӣ, поку бегазанд нигоҳ доштани забон ва фарҳанги миллии, саҳми пурарзиши миллати тоҷик тавассути китобу китобдорӣ дар ташаккули тамаддуни башарӣ, ҷойгоҳи китобхона чун хазинаи ганҷи бебаҳои илму дониш ва фарҳангу маърифати миллати тоҷик мулоҳизаҳои ҷолиб баён ёфтанд. Аз ҷумла, Президенти мамлакат бо ифтихор зикр намуданд, ки «тоҷикон аз қадимулайём соҳиби фарҳанги баланди китобдориву китобхонӣ буда, ба килку қалам ва девону дафтар арҷ мегузоштанд ва онҳоро чун гавҳари пурқимат эҳтиёт мекарданд. Зеро халқи мо аз даврони қадим китобро сарчашмаи ақлу хирад, донишу заковат, ахлоқи ҳақиқат ва бехтарин ҳамнишину ҳамроз,

омӯзгори беминнат, ҳамсӯҳбати хушгуфтору беозор мепиндошт. Китоб аст, ки таърихи куҳанбунёди мо, ганҷинаҳои тамаддуни башарӣ, дурдонаҳои назми ҳазорсолаи мо, дostonҳо ва илму дониши даврони бостонӣ, хираду заковати наслҳо ва халқҳоро зинда нигоҳ медорад. Китоб аст, ки бо нури донишу маърифат роҳи мардумонро равшан сохта, боиси ҳастиву пойдорӣ миллат, таърих, забон, адабиёт ва фарҳанг гардидааст».

Президенти Тоҷикистон нақши китобро чун падидаи устувори фарҳангӣ дар ҳаёти сиёсӣ ва давлативу иҷтимоӣ ниҳоят муҳим арзёбӣ намуда, таъкид карданд, ки: «Агар мо нақши бузурги китобро дар ҳаёти сиёсӣ ва давлативу иҷтимоӣ равшантар доништан хоҳем, бояд бори дигар асарӣ безаволи устод Садриддин Айнӣ «Намунаи адабиёти тоҷик»-ро ба хотир оварем. Дар он давраи ҳассос ва қисматсоз устод Айнӣ соли 1926 дар кӯтоҳтарин муддат китоби «Намунаи адабиёти тоҷик»-ро ба майдон овард, даъвоҳои ғарзнокӣ нотавонбинонро фoш сохт, ҳуқуқи маънавии халқи тоҷикро ба таърихи куҳан, ба забон ва адабиёти

оламшумулаш исбот ва таъмин намуд».

Вокеъан, устод Садриддин Айни бо далелҳои мӯтамади илмиву мантиқӣ тавассути асари беназири худ «Намунаи адабиёти тоҷик» ба ҷаҳор масъалаи мубрами солҳои бистуми асри гузашта: исботи мавҷудияти таърихӣ халқи тоҷик ва забону адабиёти он; тарғиби омӯзиши мероси адабӣ; ташвиқи нирӯҳои нав ба кори эҷодӣ; баёни шарҳи усул ва хусусиятҳои адабиёти шӯроӣ равшанӣ андохтааст. «Намунаи адабиёти тоҷик» на танҳо барои шинохти воқеии таъриху фарҳанг, забону адабиёти миллати тоҷик мусоидат намуд, балки ҳамчун асари библиографӣ ба давраи нави рушди библиографияи миллии тоҷик замина гузошт. Роҷеъ ба ин масоил донишманди риштаи китобдорӣ Раҳимҷони Шарофзода бори нахуст аз нигоҳи илми китобшиносӣ паҳлуҳои мухталифи фаъолияти илмию адабии Садриддин Айниро мулоҳизакорона ва амиқона мавриди пажӯҳиш қарор дода, асару мақолаҳои хонданибобе офарид, ки дар бобати инкишоф додани назарияи китобшиносии ашхоси мӯтабар таҷрибаи аввалин мебошад. Мақолаҳои «Садриддин Айни дар бораи китобхонаҳо», «Садриддин Айни – библиограф» ва рисолаи ӯ «Садриддин Айни аз дидгоҳи библиографияи адабӣ» маълумоти комилу ҷадидро роҷеъ ба фаъолияти китобшиносию китобхонашиносии устод Садриддин Айни ва муҳимтарин масоили таърих, назария ва амалияи илми китобшиносии тоҷик баррасӣ мекунанд.

Барои тақвияти андешаҳои хеш, роҷеъ ба таърихи пайдоиши китоб ва нақши он дар ташаккули тамаддуни ҷаҳонӣ, Президенти мамлакат, чунин

ибрози ақида намуданд: «Ёдгориҳои сӯғдии кӯҳи Муғ, катибаҳои фаровони таърихӣ бо навиштаҳои пурқимат аз таъриху тамаддуни миллатамон ба талошҳои аҷодӣ соҳибназари мо дар офариниши китоб ва мероси хаттӣ ишорат мекунанд. Ҳифзати бахши асосии нахустқомуси миллати тоҷик – китоби муқаддаси Авасто, ки матни аслии он ба ҳисоби муҳаққикон фарогири 345 ҳазор вожаву калима мебошад, собит месозад, ки аҷодӣ мо дар куҳантарин даврони таърихӣ қудрати ақлонии хешро дар сурати маҷмӯаи камназире ҷовидона таҷассум намудаанд ва ин шохқорӣ беназири бостонӣ минбаъд дар ташаккули тамаддуни ҷаҳонӣ таъсири мондагору гузоштааст».

Дар мулоқот Сарвари давлат перомунӣ бунёди китобхонаҳо ва китобсӯзиҳо сухан гуфта, аз фаъолияти китобхонаҳои аҳди сосониёну сомониён ёдовар шуданд. «Дар пойтахти давлати Сомониён бузургтарин ва ғанитарин китобхонаи он даврон бо номи «Сивон-ул-ҳикма» бунёд гашт, ки ба илми китобшиносӣ ва китобдорӣ тоҷикон замина гузошт» - ишора намуданд Президенти кишвар. Шукӯҳу шаҳомат ва фаъолияти китобхонаҳои мазкур дар таҳқиқотҳои ҷудоғонаи олимони соҳаҳои мухталифи дониш мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд. Масалан, дар рисолаи «Ибни Сино ва библиографияи тоҷик» маълумотҳои муҳиму ҷолиб роҷеъ ба фаъолияти китобхонаи «Сивон – ул – ҳикма», саҳми китобшиносии Ибни Сино ва самтҳои асосии китобшиносии тоҷик дар асрҳои IX-X арзёбӣ шудаанд.

«Дар марҳалаи нави таърихӣ суннати қадимаи китобдориву китобхонӣ мо ба сурати тоза ва мазмуну мӯхтавоӣ нав идома пайдо кард. Дар даврони

сохибистиклолии кишвар Ҳукумати Тоҷикистон рушди анъанаи китобдориву китобхониро яке аз самтҳои умдаи сиёсати фарҳангии ҳеш қарор дода, дар ин росто хеле қорҳоро ба сомон расонид», - ишора шуд дар суҳанронии Президенти мамлакат. Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ», Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи беҳтар намудани вазъи Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ», «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015», «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015», «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатии оммавии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» ҳамчун санадҳои асосии танзимкунандаи фаъолияти китобдорӣ барои ба талаботу ниёзҳои ҷомеаи муосир мувофиқ намудани самтҳои афзалиятноки рушди фаъолияти китобхонаҳои мамлакат шароити мусоид фароҳам оварданд. Ҳадафи асосии Барномаҳои зикршуда беҳбуд бахшидан ба кулли самтҳои фаъолияти китобхонаҳои мамлакат, мусоидат кардан ба автоматикунонии равандҳои китобдорию иттилоотӣ, компютеркунонӣ ва ҷорӣ намудани технологияи нави коммуникатсионӣ дар фаъолияти китобхонаҳо, тайёр кардани мутахассисони баландхатисоси соҳа ва такмили сатҳи дониши касбии китобдорон мебошад.

Дар суҳанронии ҳеш Президенти кишвар ба масъалаи ташкили китобхонаҳои оилавӣ тавачҷӯх зоҳир намуда, таъкид карданд, ки «дар ҳар як хонадон бояд китобхонаи шахсӣ вучуд

дошта бошад, то ки наслҳои имрӯзу оянда, маҳсусан наврасону ҷавонон ба китоб унс гиранд ва қадр кардани онро ҳамчун манбаи донишу маърифат омӯзанд». Бисёр хуб мешуд, ки асоси фонди китобхонаҳои оилавиро дар радифи китобҳои таълимию бадеӣ боз луғатҳо, қомуҳо, маълумотномаҳо, тақвимҳо, маҷмӯаи қонунҳо ва дигар нашрияҳои ҷопию электроние, ки ба рои роҳбарии хониши фарзандон мусоидат менамоянд, ташкил диҳанд. Дар робита бо ин нашриёти мамлакат муваззаф шаванд, ки нашри силсилаи китобҳои «Китобхонаи оила»-ро ба роҳ монанд. Сараввал, ин ҷо ҷопи асарҳои панду ахлоқӣ, насихатномаҳо аз осори ниёгон, дастуруламалҳо барои падару модарон оид ба тарбияи фарзандро, ба нақша гирифтани ба мақсад мувофиқ мебошад.

Хушбахтона имрӯз ҷомеаи мо ба хотири тавсеаи худшиносӣ ва ифтихори миллию ватандорӣ пайваста ба ҷамъоварӣ, хифзу нигоҳдорӣ ва мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор додани мероси хаттӣ ва осори пурғановати ниёгон мурочиат менамояд. Ҳоло дар фонди китобхонаҳои қалонтарини мамлакат ва ҳамзамон китобхонаҳои шахсии шаҳрвандон теъдоди зиёди нусхаҳои нодир маҳфузанд ва мавриди баҳрабардорӣ қарор мегиранд. Аммо, на ҳамаи нусхаҳои хаттии дар дасти аҳоли буда мавриди истифодаи умум қарор мегиранд. Бо тавачҷӯх ба аҳамият ва зарурати ин масъала, Президенти мамлакат, ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо ва Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллии Тоҷикистон» супориш доданд, ки бо ҷалби олимону мутахассисон барои ҷамъоварӣ, феҳристнигорӣ, рақамгардонӣ ва

харидории нусхаҳои нодири хаттӣ аз аҳоли тадбирҳои мушаххас андешанд ва онҳоро ба истифодаи умум пешниҳод намоянд.

Аҳли кормандони Китобхонаи миллии Тоҷикистон дастуру супоришҳои Сарвари давлатро ҳамчун раҳнамои фаъолият қарор дода, нақшаи чорабиниҳоро таҳия намуданд, ки татбиқи онҳо барои баланд бардоштани нақш ва мақоми китобу китобхона

дар ҳаёти ҷомеа, ташаккули маърифати илмию фарҳангии аҳоли шароити мусоид фароҳам меорад.

Аз нигоҳи мазмуну мӯҳтаво суҳанронии Ҷаноби Олӣ, Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи бинои нави Китобхонаи миллии ва мулоқот бо зиёиёни мамлакат ҳамчун барномаи мукамали бунёди барои муайяну мушаххас намудани самтҳои асосии рушди соҳаи китобдорӣ мусоидат хоҳад кард.

Калидвожаҳо: Китобхонаи миллии, мулоқоти Президент бо зиёиёни мамлакат, рушди китобхонаҳо, нақш ва мақоми китоб.

УДК тадж: 9+024

Шариф КОМИЛЗОДА,

зам. директора Национальной библиотеки Таджикистана

кандидат педагогических наук, доцент

НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА ТАДЖИКИСТАНА И ПЕРСПЕКТИВА ЕЕ РАЗВИТИЯ

(размышление о выступлении Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона на церемонии открытия Национальной библиотеки и встреча с интеллигенцией страны)

В контексте выступления Президента страны в статье анализировалось состояние библиотечного дела в годы независимости. Отмечено, что стратегия новой Национальной библиотеки Таджикистана связана со строительством современного здания, принципиально меняющего содержание работы, отвечающего потребностям времени и открывающего новые перспективы развития библиотеки. В частности в своём выступлении Президент страны отметил, что в новом историческом периоде древняя традиция, связанная с библиотечным делом и чтением, продолжалась в новой форме и с новым содержанием. Исполнительным органам государственной власти и руководству Национальной библиотеки Таджикистана было поручено принять конкретные меры по формированию фондов, каталогизации, оцифровки и приобретению редких рукописных экземпляров у населения с последующим предоставлением их для общего пользования. В статье также с учетом информационно-компьютерно-телекоммуникационным пространством Национальной библиотеки определены основные направления ее деятельности в области подготовки, повышения квалификации и профессиональной переподготовки персонала библиотеки.

Ключевые слова: Национальная библиотека, встреча Президента с интеллигенцией республики, развития библиотеки, роль и значения книги.

UDK Tajik: 9+024

Sharif Komilzoda,

The deputy the director of National library of Tajikistan

The candidate of pedagogical sciences, docentum

NATIONAL LIBRARY OF TAJIKISTAN AND PROSPECT OF ITS DEVELOPMENT

(Reflexion about statement of the President of Republic Tajikistan Emomali Rahmon at the opening ceremony of National library and a meeting with the intelligentsia of country)

In the context statement of the President of the country in article condition of library was analyzed has put in days of independence. It is noticed that strategy of new National library of Tajikistan is connected with building of the modern building essentially changing the maintenance of work, time meeting requirements and development of library opening new prospect. In particular in the statement the President of the country has noticed that in the new historical period the ancient tradition connected with a library science and reading, proceeded in a new form and with the new maintenance. It was entrusted to executive powers of government and management of National library of Tajikistan takes concrete measures on formation of funds, cataloguing, numbering and acquisition of rare hand-written copies at the population with their subsequent granting fo general using. In article also with the account Information-computer and telecommunication space of National library defines the basic directions of its activity in the field of preparation, improvement of professional skill and professional retraining of the personnel of library.

Key words: National Library, President's meeting with intelligentsia of republic, library development, role and importance of book.

УДК 9 тоҷик +37 тоҷик

Сулаймонӣ С.,

доктори илмҳои педагогӣ, профессор

СИЁСАТИ ФАРҲАНГӢ ВА ФАРҲАНГИ ИСТИҚЛОЛ: ЯК БАРАСИИ МАВРИДӢ

Сиёсати фарҳангӣ:

Таърихча

Таърихи сиёсати фарҳангӣ, таълиму тарбиятии мардуми тоҷик аз давраҳои хеле қадим оғоз меёбад. Фарҳанг дар

тӯли таърих ҳамчун баҳши тамаддуни башарӣ тибқи қонуниятҳои умумӣ рушд карда, давраҳои гуногунро паси

сар намудааст. Тибки меросу суннатҳои миллӣ ва истифодаи судманди тачоруб ва дастовардҳои мардумони дигар рушду нумӯъ ёфтааст. Чунин навъи мероси фарҳангӣ аз қабилӣ илм, мактаб, адаб, фалсафа, мусиқӣ, меъморӣ, наққошӣ, китоб, китобхона, маҳфили илмӣ, хунарӣ дар тӯли таърих тибки сиёсатгузориҳои мухталиф хифз ва тақомул ёфтаанд. Дар даврони шӯравӣ сиёсатгузориҳои фарҳангӣ тибки идеологияи коммунистӣ ба анҷом расида, барои комилан нав сохтани фарҳанги сотсиалистӣ равона гардида буд (16, С. 167). Дар натиҷа, дар фарҳанги мардум дигаргуниҳои кулӣ ба вучуд омаданд. Тафаккури илмӣ, фалсафӣ, фарҳангӣ, ахлоқӣ ва зебоиписандӣ дар доираи идеологияи шӯравӣ маҳдуд гардида буд. Сиёсати якнавохти фарҳангии шӯравӣ имкон медод, ки танҳо дар доираи кишвари Шӯравӣ усули сиёсатгузориҳо ба анҷом бирасад (11, С. 78). Ниҳодҳои хизбӣ ба монанди шӯъбаи идеологияи Комитети Марказии Хизби Комунистӣ ба таблиғи ташвиқ таҳассус дода шуда буд, ки кули масоили фарҳангиро сиёсатгузорӣ менамуд. Дар натиҷа, дар фарҳанги тоҷик аносурӣ ғайрисуннатӣ ворид гардид, шаклҳои гуногуни миллӣ мазмуни тоза коммунистиро пайдо кард.

Дар солҳои шахспарастӣ ва карахтӣ, дар натиҷаи сиёсати ғалати фарҳангӣ дар фарҳанги Тоҷикистон ҷиҳатҳои манфӣ пайдо шуданд ва баъдан афзуда гардид. Дар хунари миллӣ баъзе навъҳои фарҳанги мусиқии тоҷик бегона доништа шуд. Васиҳоҳои бехтарини нодири мусиқӣ, суннатҳои фарҳангӣ аз байн рафтанд. Механизм ва низомии маъмури-бюрократӣ фарҳангро комилан ба тобеи идеологияи харобгардида ворид сохтанд. Офарандагони арзишҳои фарҳангӣ аз доираи эҳтироми мақомоти расмӣ дур шуданд, нерӯҳои ахлоқӣ ва зехӣ побанди

ҳокимият гашта, илҳом ва ташаббусҳо аз байн рафтанд. Аз ин рӯ фарҳанги кишвар нотаъвоҷ ва очиз ва қисми бештари мардум аз неъматҳои он маҳрум гаштанд.

Истиқлоли кишвар дар зиндагии маънавии мардум бозсозии инқилобиро ба вучуд оварданд. Дар сиёсатгузориҳои фарҳангӣ озодона шароит ба вучуд омад. Меросу анъаноти миллӣ боз ба зиндагии мардум бозгашт. Ташаббуси кӯшишҳои тоза фарҳангӣ ба вучуд омаданд, фаъолияти фарҳангии мардум дар сиёсатгузориҳои кишвар афзуд, нерӯ ва ормонҳои аслии фарҳанг боз тоза гардид, дар маънавиёти мардум дигаргуниҳои кулӣ ворид гаштанд. Дар натиҷаи сиёсатгузориҳои оқилонаи давлат муҳити ахлоқӣ равонӣ, шароитҳои хуби эҷодӣ муҳайё сохта шуд. Тибки сиёсатҳои нави фарҳангии давлат имкониятҳои маънавий бештар афзуда гардида барои дарёфти хувияти миллӣ корҳои назаррасе ба анҷом расиданд. Таи 20 соли Истиқлоли кишвар дар сиёсатгузориҳои фарҳангӣ барои худшиносии миллӣ таваҷҷӯҳи зиёде зоҳир гардид. Чашнҳо ва бузургдошти давлатдорӣ Сомониён, ҳазораи таълифи «Шоҳнома», бузургдошти 1000 солагии зодрӯзи Носири Хусрав, Соли тамаддуни ориёӣ, 800-солагии бузургдошти Чалолиддини Балхӣ, 1310-солагии бузургдошти Имоми Аъзам, чашни ҳамасолаи Истиқлоли давлати Тоҷикистон, воҳӯрии ҳамасолаи Президенти кишвар дар назди зиёиён, Паёми Президенти кишвар ба Маҷлис ва чанде дигар чорабиниҳо барои хувияти миллӣ нақши боризе доштааст.

Қабул гардидан ва амалӣ гаштани нуктаҳои асосии Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг»-1998 (1), «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ»-2003 (2), «Дар бораи хунарҳои бадеии халқӣ»-2003 (3), «Қонуни Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар бораи ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» -2003 (4) ва ғайра намоишгари чидду чаҳд ва талошҳо дар ин росто мебошад.

Арзишҳои нави сиёсати фарҳангии Президент ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон хазинаи маънавии кишварро дар шароити нави таърихӣ ғанӣ гардонид ба мутаҳидии миллати тоҷик мусоидат намуд. Аз ҷониби сарвари давлат бевосита дастгирӣ ёфтани сиёсатҳои фарҳангӣ водор месозад, ки дар паи равнақи фарҳанг сайъ намуда ва барои боло бурдани сиёсатҳои нави фарҳангӣ кӯшишҳои зиёде ба харҷ додан лозим аст.

Аҳдоф ва сиёсатҳои фарҳангӣ

Сиёсати фарҳангии Тоҷикистон тибқи Конститутсия (Қонуни асосии) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» ва дигар санадҳои қонунӣ-ҳуқуқӣ, дастурҳои меъёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳуқуқҳои байналмилалӣ асос ёфтааст.

Истилоҳи «Сиёсати фарҳангии Тоҷикистон» маҷмӯи консепсияҳо, усулҳо, мақсадҳо ва услубҳои ба танзим даровардаи инкишофи фарҳанг дар сатҳи минтақа ва милли буда, коркарди шаклҳои ташкили навҳои ҷудоғонаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангиро дар назар дорад (11, С. 198).

Мақсади асосии сиёсати фарҳангӣ дар кулли сатҳҳои давлатӣ ва шӯъбаҳои ғайридавлатӣ аз истифодаи мукамали механизмҳои иқтисоди бозорӣ ва давлатӣ, нерӯи фарҳангӣ, ташкили фаъолияти фарҳангӣ дар кулли сатҳҳо, – байналмилалӣ то манотиқӣ, ки захираҳои моддӣ ва нерӯҳои инсониро доранд ва дар ин асос ҳидоят намудан ба равандҳои худташқилшавии ҳаёти фарҳангӣ, муҳайё сохтани шароит барои

худинкишофёбии кулли навъ ва шаклҳои фарҳанг ва санъат иборат мебошанд.

Сиёсати фарҳангӣ дар кулли навъ ва шаклҳои фаъолиятҳо ба барномаҳо, лоиҳаҳо ва чорабиниҳои мукамал, ки воқеиятро инъикос менамоянд, така менамояд. Моҳият, шаклҳо ва усулҳои татбиқи чорабиниҳо дар асоси маҷмӯи чорабиниҳои соҳавӣ ва равиявии фарҳанг муайян карда мешавад.

Инкишофи фарҳангро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муштарақоти бо ҳам пайванди ду самти фаъолият мушоҳида кардан мумкин аст:

1. Мероси фарҳангии моддӣ ва ғайримодии бисёрасра, гуногунрагии милли, анъанавии милли, илмӣ-ғоявӣ, фикрӣ, бадеӣ, руҳӣ, ахлоқӣ-маънавий, мазҳабӣ, урфу одат, тақвими-чашнӣ, хоҷагидорӣ-маишӣ ва таҷрибаи амалӣ, ки аҳамияти умумимиллӣ ва умумибашарӣ доранд;

2. Шаклҳо, усулҳо, тарзи фаъолият ва тарзи зисти мардум то ва баъди соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон бо дарназардошти равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ, илмӣ-амалӣ, ғояҳо, назарияҳо, андешаҳо, тамоюлҳо ва самтҳои ҷунбишҳои фарҳангӣ барои ояндаи наздик ва дур, шаклҳо, усулҳо, технологияи фаъолияти амалӣ, озодандешӣ, ақидаҳо, натиҷагирӣҳо, мулоҳизаҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ ва экспертҳои кулли самтҳо ва соҳаҳои фарҳанг, иттиҳодияҳои эҷодӣ ва иҷтимоӣ ва ходимони ҷудоғона.

Сиёсати фарҳангӣ дар назар дорад, ки зинаҳои мудирияти имрӯза бояд ба чунин шароит гузошта шавад, то ки онҳо бе маблағгузории иловагии давлатӣ, бидуни иваз намудани кадрҳо, тадриҷан ба ҳалли масоили асосӣ – муҳайё сохтани шароитҳои худинкишофёбии фарҳанги муосир ва худтатбиқнамоии субъектҳои гуногуни давлатию ғайридавлатӣ ба ашхоси ҷудоғона оварда расонад, фаъолияти

ичтимоӣ-фарҳангӣ ва ҳаёти ғановатманди фарҳангии манотиқи Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба роҳ монанд.

Тибқи сиёсати фарҳангӣ мақомоти назоратии давлатӣ, фондҳои мухталиф ва дигар сохторҳои ғайридавлатӣ ва ҷамъиятӣ аз субъектҳои ташаббускор, татбиқкунанда ва назорати иҷтимоии татбиқи барнома ва лоиҳаҳо мебошад.

Чи барномаҳои давлатӣ ва чи маҳаллии фарҳангӣ-фароғатӣ, ки аз тарафи идораҳои давлатӣ ва муассисаҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, гурӯҳҳои ташаббускор, шахрвандони алоҳида кор карда мешаванд, дар асоси озмун барои татбиқ намудан интихоб карда мешаванд. Бо ҳамин роҳ дар интихоби барномаю лоиҳаҳо ба субъективизм, монополияи як стандарт ё як принцип, як концепсия хотима гузошта хоҳад шуд.

Усули сиёсати фарҳангии Тоҷикистон

Дарки имрӯзаи моҳияти фарҳанг ва вазифаи давлат нисбат ба он имконият медиҳад, ки усулҳои зерини сиёсати фарҳангӣ муайян карда шаванд:

1. Усули тамоили проблемавӣ - мақсаднокии сиёсати фарҳангии ҳалли проблемаҳои миллӣ, ҳудудӣ. Ин усул талаб мекунад, ки масъалаҳои баҳсталаби иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар доираи имкониятҳои мавҷуда бо роҳи усулҳои ба оммаи васеи мардум фаҳмондан ва дастрас ҳал карда шаванд. Усули мазкур инчунин ҳалли проблемаҳои мушаххаси гурӯҳҳои иҷтимоӣ-демографӣ ва табақаҳои аҳолиро, ки асоси сиёсати фарҳангиро ташкил медиҳанд, дарбар мегирад.

2. Усули аз сиёсат дур будани ғаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ. Ин принцип дар сатҳи фарҳангӣ талаб мекунад, ки ҳамагуна ташаббусҳои иҷтимоӣ-фарҳангии шахрвандон бояд аз давлат, зӯрварии сиёсӣ ва ғоявӣ вобаста набошанд, мустақилият ва мухторияти онҳо

эҳтиром карда шаванд. Афзалиятнокии дарозмуддат ва бебаҳоӣ ва аҳамияти умумимиллии умумибашарӣ барои онҳо аз талаботҳои асосӣ хоҳад буд.

3. Усули худташқилшавии ҳаёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ. Ба речаи худташқилшавӣ гузаронидани фарҳанг маъноӣ аз идораи марказ ҷудо намудан ва бунёди модели нави ташқили-иқтисодии ба ҳаёти воқеии имрӯза мувофиқ бударо дорад.

Татбиқи усули худташқилёбӣ қонунан натиҷаҳои хуб хоҳад дод. Вале ин натиҷаҳо дар ҳаёти фарҳангии кишвар на билофосила, балки тадриҷан ошқор хоҳанд шуд. Ин раванди тӯлонии эволюсиониро талаб мекунад. Дар ин давра, дар ҳаёти фарҳангии кишвар, сохторҳо, шаклҳо, меъёрҳо ва механизмҳои мутобиқсозии манфиатҳои кулли иштирокчиёни ҳаёти фарҳангӣ тадриҷан ташаққул меёбанд. Мо бояд имкониятҳои худро бошуурона дар назар гирем, то дар ҳалли проблемаҳои басо нозуки маънавӣ ва фарҳангӣ ба шитобкорӣ роҳ надихем.

4. Усули таъмин намудани гуногунрангӣ, полифонии ҳаёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки ғаъолияти бисёрсубъектии иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва фароғатӣ барномаҳо, концепсияҳо ва ғояҳои алтернативиро дар назар дорад.

5. Усули гуфтугӯии равандҳои фарҳангӣ ҳамчун яке аз шартҳои асосии худинкишофёбии фарҳанг ва таҷассуми моҳияти асли он;

Гуфтугӯи мазкурро аз ду ҷиҳат метавон баррасӣ кард:

а) гуфтугӯи мазмунӣ ва худинкишофёбии арзишҳои фарҳангӣ ва руҳӣ, ҷаҳонбинӣ, оинҳо, тарзи зист, ки танҳо дар сурати мувозинати фарҳангӣ имконпазир мегардад;

б) фарҳанг ҳамчун системаи худинкишофёбанда аз ягонагии комил – ҷудонашаванда иборат буда, миёни худ

эътибор ва аз ҳамдигар дар вобастагӣ мебошад, дар он чараёнҳои расмӣ ва ғайрирасмӣ амал мекунанд, миёни онҳо гуфтугӯи мунтазами бадеӣ – мазмунӣ ва ахлоқӣ-маънавӣ ҷой дорад.

6. Усули инфиродисозии ҳаёти фарҳангӣ, барқарор намудани равобити равандҳои фарҳангиро бо шахсияти эҷодкор, актуалӣ кунонидани арзишҳои пӯшидаи маънавии инсонро дар таърихи ватанӣ ва умумибашарӣ дар назар дорад;

7. Усули интиқоли аз насл ба насл ва ҳифзи таҷрибаи бои фарҳангӣ.

Сиёсати давлатии фарҳанг дар соҳаи инфраструктура инҳоро дар бар мегирад:

а) такмил додан ва ба сиёсати имрӯзаи фарҳангӣ – фароғатӣ ва муносибатҳои ташаккулёбандаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ мутобиқ сохтани фаъолияти муассисаҳои анъанавии фарҳангӣ-фароғатӣ;

б) таъсиси муассисаҳои нави фарҳангӣ-фароғатӣ ва дигар сохторҳо, ки ба ҳалли вазифаҳои инкишофи фарҳангӣ дар кулли манотик дар иртибот бо дархостҳои иҷтимоии аҳоли мусоидат менамоянд.

Дар кулли сатҳҳои сиёсати фарҳангӣ муҳайё сохтани шароитҳое,

ки ба фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии фард, гурӯҳҳои мухталифи аҳоли, сохторҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ ҳамчунин байналмилалӣ дар ташкили фароғат ва ҳалли проблемаҳои умумидавлатӣ ва минтақавӣ ва бо он фарогирии кулли табақаҳои демографии аҳолии кишвар мусоидат мекунад, аз вазифаҳои асосӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин сурат натиҷаи сиёсати фарҳангии давлат дар фаъолияти сермаҳсул ва сифатноки фарҳангӣ, саҳми фарҳанг дар ҳалли проблемаҳои мушаххаси гурӯҳҳои иҷтимоӣ зоҳир мегардад, инкишофи инфраструктураи муосир бошад ҳамчун воситаи такмили ҳаёти фарҳангӣ ва фароғатӣ ба ҳама дастрас мегардад. Тибқи сиёсати давлатии имрӯза Консепсияи инкишофи иҷтимоӣ-фарҳангии манотик аз рӯи тарҳи зерин сохта мешавад:

1. Тасвири муфассали минтақа ва тавсифи сокинони он (гурӯҳҳои иҷтимоӣ);

2. Асоснок намудани самтҳои афзалиятноки инкишофи иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва фароғатӣ;

3. Вазифаҳои сиёсати фарҳангӣ (доир ба ҳар як самти афзалиятнок);

4. Татбиқи амалии барнома ва лоиҳаҳои пурмӯхтаво ва таъсирбахш.

Манобеъ:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фарҳанг”. – Душанбе: Ирфон, 1998

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти китобдорӣ” // Ҷумҳурият. - 2003. - 9 август.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳунарҳои бадеии халқӣ” // Ҷумҳурият. - 2003. - 12 август.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фарҳанг” // Садои мардум.-2003. - 21 ноябр.

5. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи соли тамаддуни ориёӣ аз 12 сентябри соли 2003 // Садои мардум. - 2003. - 16 сентябр.

6. Раҳмонов, Э.Ш. Суханронӣ бахшида ба 12 – солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 1000 – солагии зодрӯзи Носири Хусрав. 8 сентябри 2003 // Ҷумҳурият. - 2003. - 12 сентябр.

7. Раҳмонов, Э.Ш. Пешрафти ягон давлат бе рушди илму фарҳанг мумкин нест. Суханронӣ дар маҷлиси ботантана ба ифтихори 50-солагии академияи илмҳои Тоҷикистон // Ҷумҳурият. – 2001. – 21 апрел

8. Раҳмонов, Э.Ш. Фарҳанг ҳастии миллат аст. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат // Ҷумҳурият. – 2001. – 24 март.

9. Раҳмонов, Э.Ш. «Ҳофизаи таърихӣ миллатро фарҳанг устувор медорад» // Баҳори Аҷам. – 2001. - №6. – сентябр.

10. Назаров, М.Н. Ташаккули маданияти бадеии советии тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 1986. – 154 с.

11. Жидков, В.С., Соколов, К.Б. Культурная политика России: теория и история. – М.: Академический проект, 2001. – С. 510-545.

12. Очерки истории и теории культуры таджикского народа. Научный сборник статей. – Душанбе: Главная научная редакция Таджикской национальной энциклопедии. – 2001. – 352 с.

13. История культурного строительства в Таджикистане (1917-1977гг.). – Т. 1.- Душанбе: Дониш, 1979. – 282 с.

14. История культурного строительства в Таджикистане (1917-1977гг.). – Т. 1. - Душанбе: Дониш, 1983. – 472 с.

15. Из история культурного строительства в Таджикистане в 1924-1941гг. – Т. 1.- Душанбе: Дониш, 1966. – 670 с.

16. Султанов, Ш.М. Партийное руководство культурным строительством в условиях развитого социализма (На материалах Таджикской ССР). – Душанбе: Ирфон. – 1976. – 448 с.

УДК тадж: 9+37+001

Сулаймонӣ С.

КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА И КУЛЬТУРА НЕЗАВИСИМОСТИ

Культурная политика-направление политики государства, связанное с планированием, проектированием, реализацией и обеспечением культурной жизни государства и общества. В Таджикистане в советский период культурная политика была неотделима от агитации и пропаганды, осуществлявшейся Идеологическим отделом ЦК КПСС, а Министерство культуры было лишь одним из частных исполнителей этой политики. После приобретения государственной независимости культурная политика в Таджикистане сводится к сравнительно автономной и малокоординированной деятельности различных деятельности, имеющих отношение к охране культурного наследия, художественной деятельности, печати, библиотечному делу.

Ключевые слова: Культура, культурная политика, планирование, проектирование, охрана культурного наследия, художественная деятельность, печать, библиотечное дело.

UDK tajik: 9+37+001
Sulaimoni S.

CULTURAL POLICY AND CULTURE OF INDEPENDENCE

The cultural policy-direction of a state policy, connected with planning, designing, realisation and maintenance of cultural life of state and society. In Tajikistan, during the Soviet period the cultural policy was inseparable from propaganda and propagation which were carried out by Ideological department of Central Committee of the CPSU, and the culture Ministry was only one of private executors of this policy. After acquisition of state independence the cultural policy in Tajikistan is reduced to rather independent and little coordinated activity various activities, relevant to protection of a cultural heritage, art activity, the press, a library science.

Key words: culture, cultural policy, planning, designing, cultural heritage protection, art activity, the press, a library science.

УДК 792 тоҷик + 78
Зубайдов А.Ч.

МУХТАСАР ДАР БОРАИ СОЗҲОИ МУСИҚӢИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Созҳои мусиқии мардуми тоҷик таърихи бою рангин ва қадима дошта, сарчашмаи пайдоиши баъзеи онҳо ҳатто аз ҳазорсолаҳои пеш аз милод об меҳӯрад. Мусиқии мардуми тоҷик аз замони хело қадим ба ду гурӯҳи асосӣ – базмӣ ва размӣ ҷудо гардида, вобаста ба ин созҳои мусиқӣ низ, аз рӯи хусусияти садодиҳиашон ба ин ду гурӯҳ тақсим мешуданд.

Дар маъхазҳои ҳатти давраи Сосониён аз қабилҳои «Фарҳанги пахлавик», «Корномаи Ардашери Бобакон», «Пандномаи зарирон», «Андарзи Хусрави

Кубодон» ва ғайра дар бораи созҳои гуногуни мусиқӣ маълумот дода шудааст. Дар замони давлатдории Сосониён барои гузаронидани базмҳои тоҷгузорӣ, нишастҳои шоҳона ва дигар маросимҳои созҳои мусиқии овозашон маҳину форам ба монанди руд, даҳруд, рубоб, воҷик (сози мусиқии монанд ба рубоб, ки чор тор дошт), думбак, таблак, чағона, сато, най, мӯҳра, даҳамдам, меҳрак ва ғайра истифода мешуданд.

Дар майдони ҳарб бошад созҳои мусиқии бӯк (сози мусиқии монанд ба карнай, ки хело овози гӯшхарош до-

штааст), карнай, табли бузург, духул, нағора, кӯс (литавр) ба кор бурда мешуданд. Абулқосим Фирдавсӣ дар асари безаволаш «Шоҳнома» дар бораи соҳҳои мусиқии замони Сосониён санҷ, ҳиндидарой, шалёк, барбат ва ғайра маълумот додааст, ки аз аҳамият ҳолӣ нест.

Созҳои миллии мардуми мо дар тӯли садсолаҳо борҳо тағири ном ва сохту намуд карда, баъд аз такомули зиёд шакли имрӯзаи худро гирифтаанд. Дар бораи соҳҳои мусиқии халқи тоҷик дар бисёр рисолаҳои мусиқии ниёгонӣ бузургамон, аз ҷумла Иброҳими Мавсилӣ «Китоб-ул ағонӣ», Исоҳи Мавсилӣ «Китоб-ул-нағам вал иқоъ», Ибни Мазбон «Китоб-ул-фил-мусиқӣ», Котибии Хоразмӣ «Мифтоҳ-ул-улум», Абунасири Фаробӣ «Китоб-ул мусиқӣ-ал кабир», «Эҳё-ул-улум», Абӯалӣ ибни Сино дар боби мусиқии «Шифо», бо номи «Ҷавомеъ-ул-мусиқӣ» (бахси шашум), Абдулмуъмин Сафиуддини Урмавӣ «Китоб-ул-адвор», «Рисолат-уш-шарафия», Абдулқодири Мароғӣ (Гӯянда) «Мақосид-ул-алхон», «Ҷомеъ-ул-алхон», Абдурахмони Ҷомӣ «Рисолаи мусиқӣ», Кавкабии Бухорӣ «Рисолаи мусиқӣ», Муҳаммади Ҳусайнӣ «Қонуни илмӣ ва амалии мусиқӣ» маълумоти муфассал дода шудааст.

Дар рисолаи мусиқии олим, мусиқидон, шоир ва навозандаи мумтози асри XVII-и тоҷик Дарवेशалии Чангӣ «Тӯҳфат-ус-сурур» (бобҳои 6-8), дар бораи соҳҳои мусиқии чанг, най, танбӯр, рубоб, гичак, уд, сатор, қонун, барбат, сангӯр, ишратангез, арганун, қобуз, руд, кунгура, найзанбон, мусиқор, рӯҳафзо, шамома, чағона ва ғайра, сохту пардабандии онҳо, ашхосе, ки дар ихтироъ ва такмили навохтани ин соҳҳо ширкат доштанд, аз ҷумла дар бобҳои 8-12 аз ҳаёту фаъолияти Рудақӣ, Фирдавсӣ, Котибии Хоразмӣ, Хусрави Дехлавӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Абдулқодири

Гӯянда, Қосими Рубобӣ, Мираки Чангин Бухорӣ, Дарवेश Аҳмади Қонунӣ, Муҳаммади Уддӣ Самарқандӣ ва дигарон ривоёти ҷолиб нақл мекунад.

Мутаассифона бисёре аз ин соҳҳои мусиқии мардуми тоҷик ба монанди шохруд, қобуз, авлос, мусиқор, нафир ва ғайра то замони мо нарасидаанд. Аз 70 – номгӯи соҳҳои мусиқӣ, ки дар маъхазҳои мусиқӣ ёдрас мешаванд, танҳо 20-тояшон то замони мо расидаанд. Созҳои мусиқии мардуми тоҷикро олим, мусиқидон ва муҳаққиқи барҷаста В. Беляев ба ду гурӯҳи асосӣ тақсим намудааст:

1. Созҳои мусиқии кӯҳистони тоҷик, ки аз ҷиҳати намуд бисёр нестанд ва аз ҷиҳати сохт оддианд: нафасӣ: тутак, қўшнаӣ (дунай) торӣ: гичак, думбрак, рубоби помирӣ.

2. Созҳои мусиқии тоҷик, ки дар байни аҳолии водиҳо ва шаҳрҳо маълуманд: нафасӣ: дунай (қўшнаӣ), най, сурнай, карнай. торӣ : гичак, дутор, танбӯр, рубоб, чанг. зарбӣ: дойра, қайроқ, нағора.

Созҳои мусиқии мардуми тоҷик дар айни замон аз рӯи хусусиятҳои иҷро, сохт ва тарзи садодиҳӣ ба гурӯҳҳои торию мизробӣ, торию қамонӣ, торию зарбӣ, нафасӣ ва зарбӣ ҷудо мешаванд:

а). Ба соҳҳои торию мизробӣ тор, танбӯр, рубоб, дутор, дуторча (думбра), дутори бам, соз, сатор мансубанд ва тавассути мизроб, захма ва ё нохун навохта мешаванд.

б). Созҳои торию қамонӣ бо қамонча навохта мешаванд, ки гичак, қобуз, сато ба он мансубанд.

в). Созҳои торию зарбӣ бошанд тавассути ба торҳо бо ҷўбчаҳои махсус зарба задан навохта мешаванд, ки чанг ба ин гурӯҳ дохил аст. Гарчанде ки қонун тавассути бо нохун чанг задан ва чангқобуз (лабчанг) ба воситаи зарбаи ангушти ишорати дасти рост навох-

та мешаванд, лекин аз рӯи сохт ва тарзи садодихӣ ба ин гурӯҳ дохил мешаванд.

г). Созҳои нафасӣ тавассути ба дохилашон бо фишор дамидани нафаси мутриб садо бароварда, бо ангуштони харду даст навохта мешаванд. Масалан, най, дунай, сурнай, нафир, тутак. Шайпур ва карнай низ ба ин гурӯҳ дохиланд, лекин дар навозиши онҳо ангуштон ширкат накарда, пастию баландии садо бо нафас идора карда мешавад.

д) соҳҳои зарбӣ тавозуни оҳангро идора намуда, ба воситаи зарби дастон, ангуштҳо ва ҷӯбчаҳои махсус навохта мешаванд. Ба соҳҳои зарбӣ даф (дойра), таблак, нақора, сафоил, чалаб, табира, табл дохиланд. Қайроқ ва қошук низ ба ин гурӯҳ мансубанд, лекин бо ба ҳам задани ҷуфти онҳо садо ҳосил мешавад.

Соли 1928-ум бо роҳбарии олим ва мусиқидон Миронов И. И. дар шаҳри Самарқанд донишкадаи мусиқӣ ва хореографӣ ташкил карда шуд, ки дар озмоишгоҳ (лаборатория)-и он азнавсозии (реконструксия)-и соҳҳои мусиқӣ ба роҳ монда шуд. Дар ин ҷода олими шинохта, профессор Петросянц А. И. хизмати шоиста кардааст. Композитору мусиқидонони тоҷик Аъзам Камолов, Фозил Солиев ва дигарон низ барои такмили соҳҳои миллии тоҷикӣ заҳматҳои зиёд ба харҷ додаанд. Дар натиҷа соҳҳои мусиқии халқӣ тоҷикӣ рубоб, най, ғичак, дутор ва ғайра ба намудҳои гуногуни силсилаи оилавӣ тақсим шуда, садобарорӣ, андоза (диапазон) ва имконоти иҷроиашон хеле васеъ гардид. Акнун бо ҳар як намуди ин соҳҳои мусиқӣ асарҳои композиторони тоҷик, ғарбу рус, оҳангҳои классикию халқиро навохтан имконпазир гардид ва онҳо дар ансамбли оркестри соҳҳои миллий бе душворӣ истифода мешуданд.

Ҳар як соҳи мусиқии мардуми тоҷик сохт, намуд, садодихӣ ва хусусиятҳои

ба худ хосро дорост. Мо дар ин мақола тасмим гирифтем, ки дар бораи соҳи мусиқии халқӣ тоҷик – рубоб маълумоти муфассал диҳем.

РУБОБ

Рубоб (рабоб) – соҳи қадимаи мусиқии халқӣ тоҷик буда, овози рӯшану дилошӯб ва гӯшнавоз дорад. Аз маъхазҳои адабӣ бармеояд, ки рубоб қадимаи паҳлавии арабишудаи «равода» будааст ва маънояш «овози ҳазин бароваранда» мебошад. Муҳаммад Ғиёсуддин соҳиби «Ғиёсул-луғот» бо далел аз луғатҳои пешин маънои рубобро чунин тафсир кардааст: «Рабоб (рубоб – А.З.) – номи соҳи маъруф; ... ва дар «Рашидӣ» ва «Муайид» ва «Сурурӣ» ва «Кашф» ба маънои номи соҳи маъруф ба фатҳи аввал аст; ва дар «Бурҳон» навишта, ки рубоб (ба зами аввал) номи соҳ, ки он тамбӯрмонанде бувад бузургшикам ва кӯтоҳдаста ва бар рӯи он ба ҷои тахта пӯсти оҳу бошад. Ва дар «Рисолаи муаррабат» мастур аст, ки рабоб муарраби равода аст. Ва маънои равода овози ҳазиндоранда аст, «ро»-и равоб ба маънои овози ҳазин аст ва «бо» барои нисбат. Ва дар «Сироч» навишта, ки рабоб (ба фатҳ) муарраби рубоб (ба зам) аст»¹.

Рубоб дар баъзе мамӯлики Шарқ ва Европай Ғарбӣ бо шакли рабоб, ребоб, ребак низ маъмул аст. Дар ибтидои асрҳои миёна қосаҳои рубоб шакли секунҷа дошта (як кунҷ аз тарафи даста), онро дар Эрон ва мамӯлики атрофи он бо қамонча менавохтаанд. Рубоб яқтора ё ду ва сетора мешудааст, ки аз рубоби яқтора шоирону гӯяндагони халқӣ ва аз рубоби 2-3 тора ромишгарони қасбӣ истифода мекардаанд. Ба рӯи қосаҳои нааш пӯсти оҳу қашада,

1. Муҳаммад Ғиёсуддин «Ғиёсул-луғот». Ҷ.-1. - С. 364.

торхояшро аз абрешим ё рӯдаи гӯсфанд тайёр мекардаанд.

Гӯшакҳо ба миқдори торҳо мувофиқ буда, дастааш 60-80 см мешудааст.

Пас аз истилои араб рубоб ҳамчун сози камонӣ бо номи «ребаб» дар мамлики араб, Миср, Алҷазоир, Тунис, Ливия, Марокаш паҳн гардида, аз он ҷо тавассути баҳр ба Андалусия (Испания), ки дар қисми ҷанубу ғарбии Аврупо ҷойгир буда, ба ин мамлакатҳо наздик аст, интиқол дода шуд. Аз Андалусия ба Аврупои Ғарбӣ (асри XII) паҳн гардида, дар асрҳои минбаъда асоси ба вучуд омадани созҳои скрипкавӣ гардид. Тавассути тичорат ба як қатор мамлакатҳои Шарқ, аз ҷумла Ҳиндустон ва ҷазираҳои Малайя низ расид.

Дар «Китоб-ул-мусиқӣ ал кабир» Абӯнасири Фаробӣ (870-950) дар бораи сохт ва тарзи иҷроиши ин соз маълумот дода, мегӯяд, ки рубоб дар замони 1 ё 2 тора буда, бо камонча навохта мешудааст. Ин соз бепарда буда, ҳарак ва ду тор доштааст ва шабеҳи танбӯри Хуросонӣ будааст. Бо зер кардани ангуштони дасти чапи ромишгар ба торҳову даста ва бо дасти рост дар рӯи торҳо давонидани камонча садои форам ҳосил мешудааст. Аксар рубобро бо ҳамовозии уд менавохтаанд.

Сарвари ҳунарварони дарбори султон Маҳмуди Ғазнавӣ – Абӯбаكري Рубобӣ (982-1020) чунин маълумот додааст, ки рубоб аз ҷиҳати форамии садо ва ҷӯршавӣ бар созои муқаррар шуд ва ба ҷамъияти баланди дарбориён роҳ ёфт.

Чи тавре ки Низомии Ганҷавӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» овардааст, рубоб оҳанги хуше дошта, дар замони Сосониён бо ҷангу барбат якҷоя навохта мешуд ва он ҷаҳ – ҷаҳи мурғонро шабеҳ буд, ширинии садои ӯ нашъа ҳамедод...

Аз замони Низомӣ ва минбаъд рубоб шакли худро тадриҷан дигар карда, ба танбӯр шабеҳ мегардад, ле-

кин косааш каме бузургтар будааст. Ба қисми муддавари коса пӯст кашида, қисми ҷониби дастаро бо тахтаи нафис мепӯшониданд. Ин рубоб дастаи дароз ва ҷор тори абрешимӣ доштааст. Пардаҳояш аз рӯдаи буз ё гӯсфанд тайёр мешудааст. Байни коса ва даста ду шохи нӯгаш борик ҷойгир будааст. Ҷунон ки мусиқшинос Исмаилюлло Раҳимов қайд мекунад: «Дар рисолаи мусиқии Ҳусайнӣ «Казн-ул-тухаф» (асри XIV), ки дар китобхонаи Лондон маҳфуз аст, тасвири чанд сози мусиқӣ, аз ҷумла рубоб оварда шудааст... Дар он се тор бо номи «ҳод» – тори аввал, «зер» – тори дуум ва «масна» - тори сеюм (бам, яъне бас) инъикос гардидааст»¹.

Дар яке аз рисолаҳои мусиқии охири асри XVI ва аввали асри XVII, ки муаллифаш номаълум аст, дар бораи созҳои мусиқии танбӯр, ҷанг, най, қонун, барбат, қобуз, руд, гичак, рӯҳафзо маълумот дода, аз ҷумла мегӯяд: «Рубоб созест, ки дар замони Хоразмшоҳ ривоч ёфтааст ва созест кӯҳистонӣ, хушовоз мегӯянд, ки панҷ тор дорад»².

Ҳасани Кавкабӣ низ дар фасли 5-уми «Рисолаи мусиқӣ»-аш «Дар баёни созҳои мусиқӣ» ин нуктаро баён кардааст: «Рубоб созест, ки дар замони Хоразмшоҳиён ба ҳам расид»³.

Дар Хуросону Мовароуннаҳр аз асрҳои XVI-XVII сар карда рубоб такмил ёфт. Дар Эрон он тадриҷан ба тор табдил ёфт.

Олим, шоир, мусиқидон ва ромишгари ҷирадасти нимаи аввали асри XVII Дарवेशалии Ҷангӣ дар рисолаи мусиқиаш бо номи «Тӯҳфат-ус-сурур» дар замони ӯ хело маълум будани ру-

1. Раҳимов И. Рубоб // Адабиёт ва санъат. - № 20. - 1986. - 15 май. - С. 13.
2. Нағмаи ниёгон, таҳқиқ ва таҳияи А. Рачабов, сах.73.
3. Нағмаи ниёгон, таҳқиқ ва таҳияи А. Рачабов, сах. 124.

боби 5-тораро хотирнишон кардааст, ки 4-тори абрешимӣ ва як тори симин (нукрагин) доштааст.

Дар Мовароуннаҳри асри XVI – XVII ду намуди рубоб яке бо дастаи дарозу пардадор ва дигаре бо дастаи кӯтоҳ маъмул будааст. Бо мурури вақт рубоби дастадароз машҳур ва мақбули мардум гардид ва дар Қошғар (ҳозира вилояти Синтсзяни Хитой) бо номи хитои «лавабо» ва қошғарии «равап» ё «рабаб» густариш ёфт ва аз он ҷо ба билоди Ҳинду Мовароуннаҳр паҳн гардид, ки имрӯз бо номи рубоби кашқарӣ машҳур аст.

НАМУДҲОИ РУБОБ

Сози рубоб, ки таи садсолаҳои мавҷудияташ дар бисёр мамлики олам паҳн гардид, мувофиқи таъбу завқ, хусусиятҳои хоси миллии ва мавқеи

ҷуғрофии мардуми ҳар сарзамин ба худ шаклу намуди гуногун мегирифт. Чи тавре ки қайд намудем, рубоб барои дар Эрон ба вучуд омадани тор ва дар Аврупо пайдо гардидани соҳҳои скрипкавӣ замина гардидааст. Дар замони мо намудҳои гуногуни рубоб, аз ҷумла рубоби помирӣ, бадахшонӣ (афғонӣ), ки онро тоҷикӣ ҳам меноманд, рубоби дӯлонӣ (дӯлон – яке аз қабилаҳои маскунӣ Қошғар), рубоби ҳиндустонӣ, рубобҳои бадахшонии баландмақом, баландзиком ва ғайра мавҷуданд.

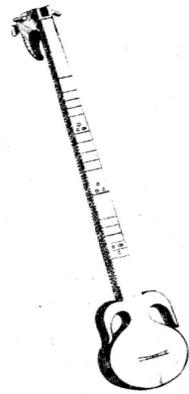
Дар ватани азизи мо Тоҷикистон асосан се намуди ин соз: рубоби помирӣ (расми1), рубоби бадахшонӣ (тоҷикӣ ва афғонӣ низ меноманд- расми2) ва рубоби кашқарӣ (расми3) маъмул буда, ба тарзи якканавозӣ ва дар ҳайати ансамблҳои оркестрҳои соҳҳои миллии васеъ истифода мешаванд:

Расми 1

Расми 2

Расми 3

Рубоби помирӣ, ки дар саросари вилояти Бадахшони Тоҷикистон мавриди истифода қарор дорад, аз ҷиҳати овоз, намуд ва тарзи иҷроишаш шабеҳи рубоби тасвиркардаи Хусайнӣ (асри XIV) буда, фарқият дар он аст, ки косаи ин рубоб каме хурдтар аст. Шояд ин

дигаргунӣ дар 2-3 асри охир ба вучуд омада бошад. Рубоби помирӣ аз ҷӯби яклухт сохта шуда, қисми поёни косааш мудаввар аст, вале майл ба дарозрӯягӣ дорад. Дар рӯи он пӯст кашида мешавад. Қисми болоиро бошад, аз поёни даста каме кофта, бо тахтачаи тунуки дар

байнаш сӯрохичаҳо (барои пуркуввати садод) дошта рӯпӯш мекунад. Ду шох, ки дар гардани коса ва поини даста ҷойгиранд, нисбат ба шохҳои рубоби қашқарӣ васеътар, ростӣ кӯтоҳ ва нӯгашон борик аст. Дарозии дасташ ба монанди дастаи рубоби қашқарӣ буда, каме аз он ғафстар аст.

Рубоби помири 3-тор дорад, ки байни ҳам дар фосилаи квинта чӯр мешаванд ва торҳои якуму дуюм ҷуфтанд. Барои хушоҳангӣ ва форамии садо илова ба торҳои мазкур, аз тарафи чапи даста як тори кӯтоҳи чарангосӣ кашида шудааст.

Қисми охири даста ба шакли чангак ба қафо ҳам хӯрда, гӯшакхонаро ба вучуд овардааст, ки миқдори гӯшакҳо (5-то) ба миқдори торҳо баробар аст. Каме аз косахона болотар, дар тарафи болои даста гӯшаки нисбатан хурд барои сими иловагӣ ҷойгир аст. Рубоби помири аз муштак (торқапақ -дар қисми поёни косахона), ҳарак, булбулак (ҳараки боло) иборат аст.

Рубоби бадахшонӣ, ки онро афгонӣ ва тоҷикӣ низ меноманд ба рубоби дастакӯтоҳи асрҳои XVI – XVII, ки дар боло зикраш рафт, шабоҳат дорад. Ин рубоб низ дар давоми қарнҳои мавҷудияташ такмил хӯрда, то ба шакли мукаммали имрӯзааш расидааст.

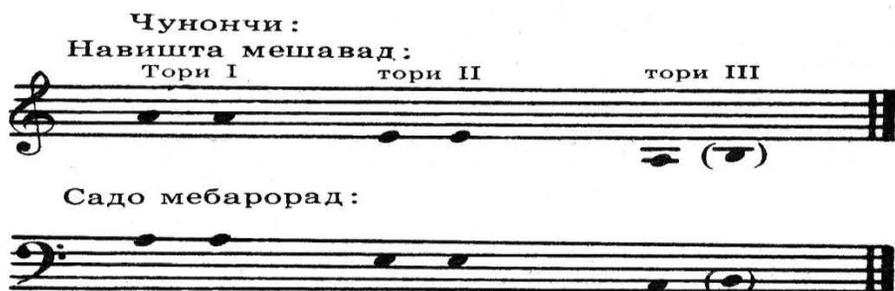
Косахонаи он каме мурӯдшакл буда, миёнаҷои он камоншакл ба дарун фуру рафтааст ва ба назар чунин менамояд, ки косахонаи рубоб ба ду қисм тақсим шудааст. Қисми поёни бо пӯст рӯйпӯш шуда, қисми болоӣ, ки бо даста ҳамроҳ аст, бо тахтачаи тунук пӯшонида шудааст, ки дар рӯи он хаспардаҳо (7-то) часпонида шудааст. Пардаҳои асосӣ (5-то) дар танаи даста аз зех баста ва ё аз филиз часпонида мешаванд. Дарозии даста 8-10 см буда, дарозии умумии рубоб 80 см аст. Қисми охири даста камоншакл ба қафо

хамидааст ва нӯги борик дорад. Дар он гӯшакҳо ҷой гирифтаанд. Рубоби афгонӣ инчунин дорои муштак, ҳарак ва булбулак аст. Ба ғайр аз 5-тори асосӣ, ки байни ҳам дар фосилаи кварта – кварта чӯр мешаванд, инчунин 8-10 тори филизии иловагӣ кашида мешавад, ки дар паҳлуи чапи қисми болоии рубоб ҷой гирифта, байни ҳам дар фосилаҳои секунда ва тертсия чӯр мешаванд. Меъёри садодиҳиаш аз ду актава зиёдтар аст (аз ля-и октаваи хурд то ми-и октаваи 3-юм).

Рубоби бадахшонӣ (тоҷикӣ) тахминан дар охири асри XVII ба шаҳрҳои Бухорову Самарқанд роҳ ёфта, тадриҷан ба ноҳияҳои атрофи он паҳн гардид ва бо мурури замон рубоби дастакӯтоҳи бухорӣ ва сози удро, ки дар байни мардумони ин ҷойҳо хело маъмул буданд, аз байн бурд. Ин рубобро ҳамчун сози якканавозӣ ва ҳам дар сурудхонӣ бо дойраву дутору танбӯр истифода мекарданд. Дар ансамбли созҳои миллии вазифаи садои бам (бас) – ро иҷро мекард. Дар замони мо низ рубоби бадахшониро барои овози бам (ғафс) доштани ва ширадор шудани садои мусиқӣ, дар ансамбли оркестри созҳои миллии тоҷикӣ истифода мебаранд.

Рубоби қашқарӣ аз се тор иборат аст, ки торҳои якуму дуюм филизӣ ва ҷуфтанд. Тори сеюм ғафс буда, аз филиз ё нахи сунъӣ тайёр мешавад ва садои бам (бас) дорад. Рубоб ба гурӯҳи созҳои транспониркунанда (садоаш кӯчанда) мансуб буда, назар ба навишти нота як актава поин садо медиҳад. Ҳангоми навохтани асарҳои гуногун рубоб кварта – квинта (ля-ми-ля) ва дар навохтани гамма (баъзан этюду асарҳо ҳам) кварта – кварта (ля-ми-си) чӯр карда мешавад, яъне тори сеюм як тон баланд бардошта мешавад¹.

1. Обидов Ҷ. Дарси рубоб. – Душанбе: Ирфон, 1982. - С. 14.

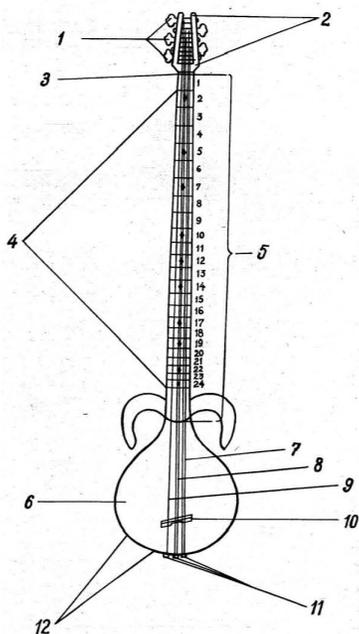

Андозаи (диапазони) пурраи рубоб аз ля-и октаваи хурд то ля (баъзан си-бемол)-и октаваи 3-юм, яъне 3-октаваи пурраро дарбар мегирад¹.

Ҳар се рубобе, ки мо дар бораашон маълумот додем бо мизроб навохта мешаванд. Мизроб аз эбонит, селюлоид ва шохи ҳайвонот сохта мешавад.

РУБОВИ ҚАШҚАРИ

1. Гӯшакҳо. 2. Гӯшакхона. 3. Булбулак (шайтонхарак). 4. Пардаҳо. 5. Даста. 6. Пӯст. 7. Тори якум. 8. Тори дуюм. 9. Тори сеюм. 10. Харак. 11. Муштак (торқапак). 12. Косахона.

1. Ҳамон ҷо, сах. 15.

Чи тавре ки дар боло зикр намудем, рубоби кашқарӣ дар вилояти Қошғар (Синтзани Хитои имрӯза – асри XVII) ба шакли имрӯзааш мукамал гардида, сипас ба мамолики атроф паҳн гардидааст. Онро барои боз ҳам пуршӯртар садо доданааш аз чӯби зардолу, тут, тӯс, арча, чормағз метарошанд. Дарозии умумии он 90-100 см буда, косаи мудаввари кафлесмонанд дорад, ки чуқуриаш 11-13 см аст. Ба рӯи коса пӯсти буз, моҳӣ ва ғайра мекашанд. Дар қисми поёни даста (гарданаи коса) ду шохи камоншакл, ки дарозиашон 10-12 см аст, ҷойгиранд. Дар рӯи пӯсти косахона харак, дар поини коса муштак (торқапак), дар қисми болои даста, ки нӯги он ба қафо тоб хӯрдааст булбулак (шайтонхарак) ва гӯшақҳо ҷойгиранд. Дар рӯи даста ғайр аз пардаи мутлак (садои тори кушода), боз 24 парда мавҷуд аст, ки зинаи қаторовозаи диатоникию хроматикӣ (алҳони пурра ва нопурра)-ро ташкил медиҳад ва ду октава (зулкулл)-и пурраро дарбар мегирад. Пештар пардаҳо аз зех, ки аз рӯдаи буз ё гӯсфанд тайёр мешуд, баста мешуданд, холо аз риштаи сунъӣ (синтетикӣ) ё филиз мураттаб мешаванд.

Баъди азнавсозӣ (реконструксия)-и созҳои мардумӣ дар асоси рубоби кашқарӣ рубобҳои прима, сопрано, метсо – сопрано, бас ва контрабас ба вучуд омаданд, ки имрӯзҳо дар ансам-

блу оркестрҳои созҳои миллии васеъ истифода мешаванд.

Рубоб дар байни созҳои мардуми тоҷик мавқеи хоса дошта, омӯзиши он қариб дар ҳамаи макотиби таҳсилоти умумии кишвар, мактабу омӯзишгоҳ ва коллеҷҳои мусиқӣ, Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов, Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода ба роҳ монда шудааст.

Ҳоло устодону хунармандони варзидаи тоҷикро, ки дар тарғиб ва таълиму тадриси ин соз дар Тоҷикистон заҳматҳои зиёд кашида, санъати рубобнавозиро ба авҷи аъло расондаанд, ном мебарем: А. Камолов, Я. Бободӯстов, Д. Мӯминшоев, Ҷ. Обидпур, М. Ҷумъаев, М. Мустафоқулов, М. Сафармамадов, М. Баротов, А. Мадхолов ва дигарон.

Дар маҷмӯае, ки Шумо, хонандаи азиз дар даст доред, мо кӯшиш намудем, ки асарҳои бехтарини халқию классикӣ ва композиторони тоҷикро, ки дар солҳои гуногун барои сози рубоб таълиф гардидаанд, гирд оварем. Бисёри ин асарҳо, ки махсус барои сози рубоб навишта шудаанд, бори аввал нашр мешаванд. Баъзе асарҳе, ки аз ин пеш барои дигар созҳо нашр шуда буданд, аз чониби мо барои рубоб табдил карда шуданд, ки иҷроиашон хело мувофиқ гардид.

Калидвожаҳо: Дахрӯд, вочик, рубоб (созҳои мусиқӣ), торӣ, камонӣ, зарбӣ, нафасӣ, кашқарӣ, чӯр, харак, булбулак.

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА:

1. Миронов Н. Музыка таджиков. - Сталинабад, 1931.
2. Беляев М. Музыкальные инструменты Узбекистана. – М., 1933.
3. Беляев В. Музыкальная культура Таджикистана: Очерки по истории музыки народов СССР. Вып. 1. – М., 1962.
4. Вызго Т. С. Музыкальные инструменты средней Азии. - М., 1980.
5. Обидов Ҷ. Дарси рубоб. – Душанбе: Ирфон, 1982.

6. Муҳаммад Гиёсуддин. Гиёс-ул-луғот. - Ҷ. 1. – Душанбе: Адиб, 1987.
7. Нағмаи ниёгон / Таҳқиқ ва таҳияи А. Рачабов. – Душанбе: Адиб, 1988.
8. Баротов М. Дарси рубоби бадахшонӣ. Душанбе: Адиб, 1991.
9. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. – Ҷ. 3. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣ энциклопедияи миллии тоҷик, 2004.
10. Донишномаи Шашмақом. - Душанбе, 2009.
11. Раҳимов И. Рубоб // Адабиёт ва санъат. – 1986. - №20. - 15 май. - С. 13.
12. Зубайдов А. Рубоб: Барномаи таълимӣ. – Душанбе: Эҷод, 2009.

УДК тадж: 78+792

Зубайдов А.Дж.

КОРОТКО О ТАДЖИКСКИХ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТАХ

В первой части статьи даётся общий обзор истории развития некоторых таджикских народных музыкальных инструментов. Автор ссылается на многие музыкальные трактаты и другие источники, разделяет таджикские музыкальные инструменты на 5 групп по их звучанию и виду исполнения. Во второй части статьи музыкальный – инструмент рубоб рассматривается как один из старинных таджикских музыкальных инструментов.

В третьей части статьи автор даёт полную характеристику трём видам таджикского музыкального инструмента – рубоба.

Ключевые слова: Дахруд, вочик, рубоб (музыкальные инструменты), струнные, стичковые, ударные, духовые, кашкарский, настрой, подставка, верхняя подставка.

UDK tajik: 78+792

Zubaidov A.J.

SHORTLY ABOUT TAJIK MUSICAL INSTRUMENTS

In the first part of article is given general review of history of development of some Tajik national musical instruments. The author refers to many musical treatises and other sources, divides the Tajik musical instruments in to 5 groups on their sounding and an execution kind. In the second part of article musical instrument - Rubob is considered as one of ancient Tajik musical instruments.

In the third part of article, author gives a total characteristic to three kinds of Tajik musical instrument - Rubob.

Keywords: Dahrud, Vojik, Rubob (musical instruments), string, percussion, wind, Kashkarsky, tune, a support, the top support.

УДК 37 тоҷик + 371 + 02

Сулаймонӣ С.,

доктори илмҳои педагогӣ, профессор

РАВИШҶОИ НАВИНИ ПАЖӢҲИШ ДАР ФАРҲАНГШИНОСИИ МУОСИР

Омӯзиши масоили равишшиносӣ дар фарҳангшиносии муосир яке аз проблемаҳои методологияи илм мансуб мегардад ва баррасии он имкон медиҳад, ки ҳар як муҳаққиқ ва пажӯҳишгар битавонад аз он баҳрабардории саҳеҳ намояд.

Равишҳои сегонаи таҳқиқ аз таҳқиқи таърихӣ, шинохти пайдоишӣ ва таҳқиқи омӯзишӣ иборатанд. Таҳқиқи таърихӣ, шинохти шароит, воқеаҳо ва масъалаҳои гузаштаре дунбол мекунад. Дар ин гуна таҳқиқ, пажӯҳишгар бо муроҷиат ба мадракҳо, иттилооти хосаре гирдоварӣ мекунад ва воқеаҳои таърихро исбот менамояд. Дар таҳқиқи паймоишӣ, шинохти дидгоҳҳо, ақидаҳо ва рафтори мардум пайгирӣ мешавад ва пажӯҳандагон бо пурсиши хаттӣ ва шифоҳӣ аз мардум маълумоти лозимиро аз худ мекунанд, ки натиҷааш муқоисаи воқеиятнамоӣ, таъйини мизони ҳамбастагӣ ва ё тафовут аст. Таҳқиқи озмоишӣ дарки робитаи сабабу натиҷаро ҷустуҷӯ мекунад ва муҳаққиқ худ ба мушоҳида, озмоиш ва андозагирӣ мепардозад, аз ин роҳ ба ҷавоби таҳқиқ даст меёбад (1, с.45). Ҳадафҳои се равишро дар ҷунин бахшҳо мушоҳида кардан мумкин аст.

Таърихӣ

Мутолиаи далелҳо ва мадорик барои исбот ё ради мавзӯи таърихӣ

Паймоишӣ

Воқеиятнамоӣ, муқоисаи воқеиятҳо, таъйини ҳамбастагӣ ва таъйини шабоҳат ё тафовут

Озмоишӣ

Ҷустани сабаб аз тариқи ворасии тамом ё баъзе аз мутағайирҳо

Равиши мушоҳида

Дар таҳқиқ барои комёбӣ ва натиҷагирӣ иқдومه метавон бардошт, ки дар тариқи ёфтани он чизҳо ҷаҳони хорич ва истифода аз равишҳои мушоҳида метавонем ҳолат ва равиши мутолиот ва омилҳое, ки ба ҷомеаи хонандагон ва муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ таъсир мерасонанд, дармеёбем. Мулоҳизаи дақиқи як воқеа ба сурати саҳеҳ ва бетарафона ё баррасии айнӣ амре барои дарки дақиқи он мушоҳида аст. Равиши мушоҳида имкон медиҳад, ки ҷамъовариҳои иттилооти бисёр дарёфти иҷро ва ҳолату кайфияти як масъала имконоти дастёбии яқинӣ ва афзоиши арзишу эътибори илмӣ як масъала ба амал ояд (3, с.67). Аммо равиши мушоҳида нуқсонҳои зеро дорад; рафторро месанҷад ва ақидаву ҷанбаи дарунӣ камтар дорад: дар мулоҳизаи як ҷомеаи хонандагон ин мушкилӣ вучуд дорад, ки ҷанбаҳои иҷтимоӣ, суннатӣ ва ақидагӣ бо ҳам омехта ва фарқи рафтори хонандагон душвор аст; вазъи кунуниро ба мо нишон медиҳад, на гузашта ва ё дурнамоӣ

ояндаро; бисёре аз рафторҳо мумкин аст сурати зоҳирӣ дошта бошанд ва муҳаққиқ онро фаҳмида наметавонад; ба заҳмат метавон дар ин роҳ ҷанбаи бетарафи роият кард. Дар айни ҳол мушоҳида дар улуми фарҳангшиносӣ равиши муҳиме аст ва ҳарчанд соддаву сатҳӣ бошад ҳам, иттилооти арзанда ва қобили таваҷҷӯхро барои муҳаққиқ фароҳам меоварад ва бисёре аз айбҳои он бо зиракии муҳаққиқ ва ё даромехтан бо равишҳои дигар қобили рафъ аст.

Ходимони муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ таҳаввулоти он, шароит ва мавқеият, ҷараён ва воқеиятҳои ба онҳо муассирро мавриди мушоҳида қарор медиҳем, аммо саволе мавҷуд аст, ки мушоҳидагар худ дорои чӣ шароите ва мавқеияте бошад?

Ӯ бояд афкори огоҳ, тезбин, тезёб, кодир ба шиносии умур ва кашфи воқеият бошад. Ӯ ба ҳиссиёти солим, зехни кунҷков ва бедор, диққати амиқ, сабру ҳавсала, хушмандӣ ва зиракӣ, дониш ва иттилоотӣ ва бетаассубӣ ниёз дорад.

Мушоҳида аз диди гуногуне қобили дастбандӣ аст ва мо мавриде аз онҳоро дар ин баҳс қобили таваҷҷӯҳ қарор медиҳем: 1. Мустақим ва ғайримустақим. Мушоҳидаеро мустақим гӯянд, ки бевосита бошад ва муҳаққиқ худ ва шахсан бо амре рӯ ба рӯ гардад. Мушоҳидаеро ғайримустақим гӯянд, ки бавосита бошад, дар мушоҳидаи мустақим бо душвории пойбанди маслиҳати қорӣ рӯбарӯ нест, зеро хонандагон дар вазъи табиӣ худ ва муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ дар ҷараёни оддӣ ҳастанд.

Равиши идрок ва фаҳмиш

Дар қори таҳқиқ барои ба даст овардани иттилоот ниёз дорем мутолиаи амиқе дар зиндагии хонандагон, алалхусус пайравони як фикр ё мазҳаб дошта бошем ва ҳатто ба баррасии ақидаҳо ва афкори онон аз тариқи нуфуз дар зиндагиашон бипардозем ва ин қоре чандон осон ва содда нест ва агар ин амр амалӣ бошад нуфузҳо ҳамагоҳ дорои муваффақият нестанд.

Равиши идрок ва фаҳмиш навъи мутолиаи маҳаллӣ, инкишофӣ ва амиқе аст, ки дар он муҳаққиқ барои ба даст овардани иттилооти заминадор ва муназзам воридаи зиндагии мардум мешавад (5, с.54). Ӯ аз тариқи мушоҳидаҳо, баррасиҳо, пурсиш ва посухҳо ва бо роияи усули ҷалби эътимод, ҳамрозӣ, ҳамроҳӣ ва мулоҳизаи ҷараёни ҷомеа ба даст меоварад. Масалан, нигорандаи ин сатрҳо барои таҳқиқи баррасии умури китобдорӣ Ҷумҳурии Ислонии Ирон чанд сол дар ин кишвар иқомат карда, таҳқиқи ҷомеаеро бо унвони «Дирӯз ва имрӯзи китобдорӣ Ирон» ба анҷом расонидааст.

Равиши идрок ва фаҳмиш як навъ бозрасии китобхонаҳо аст, як навъи робита ва мулоқот бо хонандагон ва китобхонаҳо аст, ки бар асоси робитаи равонию иҷтимоӣ ва бар асоси қоидаҳои махсус ба амал меояд. Дар он метавонем сатҳи мутолиот, чеҳраи хонандагӣ, вазъи қори китобхонаҳо ва дигар муассисаҳои фарҳангиро мавриди баррасӣ қарор бидиҳем.

Равиши намунагирӣ

Мушоҳида, ҳамчун равиши таҳқиқ метавонад ба сурати кулӣ ва умумӣ

ҳамаи афроди мавриди назарро фаро гирад ва ё ба сурати намунагирӣ танҳо маҳдудҳоро мавриди мутолиа ва баррасӣ қарор диҳад. Ва ин шевае аст, ки дар фарҳангшиносӣ фаровон истифода мешавад.

Интихоби теъдоди каме аз афрод ва чигунагии мавриди намуна қарор гирифтани онҳо намунагирӣ аст. Дар он афродро ба гурӯҳҳо ва табақоти мухталиф тақсим карда ва аз ҳар кадоме намуна интихоб мекунад. Масалан, намунае бар асоси ҷинс, синну сол, табақа, эътиқодот ва ғайра. Пас аз интихоби намуна ба баррасии ҷанбаҳои мавриди назар бояд пардохт ва ҳосили ёфтаре ҳамагонӣ бахшид, баъзе равиши намунагиро ҷараён ва амалиёти илмии интихоботи як намуна медонанд, ки ҳосили баррасӣ ва вазъи он намуна дар ниҳоят сабаби аз худ намудани ҳақиқате дар заминаи мавриди назар мешавад.

Асоси фикр дар равиши намунагирӣ ин аст, ки хостаҳое барои муҳаққиқ дар таҳқиқ бар рӯи афроде матраҳ аст ва барои ӯ дар шароит ва имконоти мавҷуд муяссар нест, ки ҳамаи афроди мавриди назарро таҳти баррасӣ ва арзёбӣ қарор бидиҳад. Ба ин хотир гурӯҳеро таҳти шароите интихоб карда, иттилооти мавриди назарро ба даст меоварад. Саволе ба миён меояд, ки пас худи намуна чист? Намуна интихоби ҷузъ аз кулл ва қазоват дар бораи натиҷаҳо ва ҳаракат аз ҷузъ барои расидан ба кулл аст.

Равишҳои пурсиш

Муҳаққиқ дар мавриде аз равиши пурсиши шифоҳӣ ё хаттӣ барои касби иттилооти лозим истифода мекунад.

Пурсиш андешаи шифоҳӣ дар қолаби мусоҳиба аст ва пурсиш – андешаи хаттӣ дар сурати пурсишнома.

Равиши мусоҳиба

Барои ҷамъовариҳои иттилоот дар илми фарҳангшиносӣ метавон аз равишҳои мусоҳиба истифода кард ва он шевае аст, ки дар илми фарҳангшиносӣ амалӣ васеъ ва пурдомана дорад.

Мусоҳиба чист? Навъи ҳамсӯхбатӣ, ҳамдаӣ, ҳамдилӣ ва мулоқоте аст рӯёруӣ ва санчида, ки барои кашф ва шинохти ҳолат ва рафтор, тарзи фикрҳо, огоҳиҳои фардӣ ба кор меравад. Ҷамъовариҳои иттилоот аз тариқи гуфтугӯ, пурсиш байни ду нафар, ки бо ҳам дар робитаи бевосита ҳастанд, сурат мегирад. Ҳадафи он касби иттилоот ва огоҳиҳои муназзаме аст, ки қотеият ва қолаби эътимод будани он ҷузъ аз ин тарикҳ ҳосил намешавад. Мо аз тариқи мусоҳиба мехоҳем иттилооти зарурӣ аз фард ба даст оварем, аз андешаҳо ва афкор, рафторҳо, гироишҳо бохабар гардем.

Истифодаи он дар ҳамаи заминаҳои фарҳангшиносӣ мавҷуд аст ва ҷилваҳои дигари он мавқеи мушоҳидаи амиқ мебошад. Ҳамчунин мо дар мавриде бо ин масъала рӯбарӯ ҳастем, ки матлабе аз касе ба касе нақл мешавад ва ҳама аз онҳо огоҳ нестанд ё масъалае дар пушти парда аст, ки омма аз он бехабар аст. Аз тариқи мусоҳиба масъалаҳоеро метавон равшан кард ва ҷомеаро бохабар намуд.

Навъҳои мусоҳиба гуногун аст. Мусоҳиба мумкин аст дар шароит ва мавқеи оддӣ ё ғайриоддӣ бошад, дар шароит ва таҳти фишор бошад ё дар

шароити маъмулӣ. Мусоҳиба мумкин аст ба сурати муназзам бошад ё озод ё бо фосила бошад ва ё бидуни фосила, ба сурати саволу ҷавоб бошад ё бахсу баррасӣ ва ғайра.

Саволоти мусоҳиба мумкин аст боз бошад ё баста, қобили каму зиёд шудан ва тағйир бошад ё ба сурати собит. Дорои назми фикрӣ бошад ё бидуни он, дорои имкони андеша бошад ё бидуни он, пурсишҳо қобили такрор бошанд ё бидуни он пай дар пай бошад ва ё бо фурсат.

Равиши пурсишнома

Аз равишҳои муҳиме, ки дар таҳқиқотҳо марбут ба илми фарҳангшиносӣ мавриди истифода қарор мегирад, равиши пурсишнома аст. Пурсишнома навъи мусоҳибаи ғайримустақим ё хаттӣ аст, ки дар он саволоти бештаре бо доманаи васеътар ва иттилооти густурдатареро метавон ба даст овард (4, ч.45).

Пурсишнома шомили дафтарча ё варақаи саволоти муайяне, ки дар ихтиёри фард ё афроде қарор мегирад ва онҳо ба саволоти хаттӣ посух медиҳанд. Муҳаққиқ бо ҷавобҳо, дастабандӣ ва таҳлили онҳо иттилооти мавриди назарро ба даст меоварад. Шарт нест, ки саволоти андешида дорои тартиби фикри муайян ва бар асоси қоидае бошанд.

Ҳадафи он иттилоот бояд дар заминаҳои мухталифи хонандагон, мутахассисон, оммаи мардум ва ғайра бошанд.

Пурсишнома ҳангоме мавриди истифода қарор мегирад, ки аз роҳи мушоҳида ё мусоҳиба натавонем ҳақиқат ва иттилооти мавриди ниёзро

ба даст оварем ва ё агар иттилооте ба даст омадани бошад пурдомана, васеъ ва ҳамачониба набошад. Ва ё замоне мавриди истифода қарор мегирад, ки манбаи лозим барои касби иттилоот дастрас набошад.

Посухдихандагони пурсишнома табиатан донишманди номӣ, мутахассис ва нафарони соҳибном шуда метавонанд.

Шумораи пурсишномаҳо ба нафарони посухгӯй ва ҳар қадаре ки миқдори онҳо бештар бошад иттилоот дорои арзиши зиёдтар аст.

Равиши оморӣ

Равиши дигаре, ки барои баррасӣ дар заминаи масоили муҳаққиқ мавриди истифода қарор мегирад, равиши оморӣ, истифодаи рақамҳо ва иттилооти оморӣ аст.

Омор чист? Бояд гуфт, ки омор кӯшише аст барои намоёнидани бархе аз робитаҳои аввалия аз анвои муайяни муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ. Ё омор иборат аст аз баррасии кайфиятҳо ва баёни он ба забони каммият, ки маъмулан ба сурати нисбат дар садӣ аст. Дар равиши оморӣ ниёз ба касби иттилоот, табақабандии онҳо, шумора қардан, таҷзия ва билохира гирифтани қоида ва қонун дар қолаби ададҳо ва рақамҳо аст.

Асоси фикрӣ дар равиши оморӣ ин аст, ки баъзе аз масъалаҳои китобхонаҳо дорои табиати сифатӣ ҳастанд ва ба василаи таҳлили риёзӣ мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор мегиранд, то ба сурати миқдорӣ дарояд. Ба ибораи дигар табиати сифатии қобили табдил ба рақамҳо ва омор ҳастанд ва аз ин усул дар

фарҳангшиносӣ ба таври васеъ истифода мебаранд.

Асосан омор як шева ва низоми риёзӣ аст, ки дар чабхаҳои гуногуни ҷаҳолияти муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ хуб истифода мешавад. Муҳаққиқ ба далели камии вақт, норасоии буча, набудани имкони мутолиоти аниқ аз омор баҳра мегирад.

Таҷзия ва таҳлили иттилооти оморӣ ба дониш ва иттилооти амиқ, тезбинӣ ва тезёбии муҳаққиқ, хушмандӣ ва суръати интиқоли ӯ вобастагӣ дорад.

Мутолиаи оморӣ, эҷоди фарзия, муназзам сохтан ва ташреҳи иттилоот, таҳияи усул ё қонун бо тавачҷӯх барои як хулоса ва ҳақиқати илмӣ дар марҳалаи бисёр душвор аст, ки муҳаққиқ қазоват ва таҳлили дуруст кунад. Ҳар он ки дар ҷанбаҳои зоҳирии омор аст, шояд ҳамаи муҳаққиқонро ба як натиҷа бирасонад, вале он ки ба умқи қазияи оморӣ марбут мешавад, завқу салиқаи гуногунро дар масоили муассисаҳои фарҳангӣ ва ҷанбаҳои марбут ба онро тақозо менамояд.

Ин нуқта қобили зикр аст, ки равиши оморӣ худ равиши мустақил нест, балки равише ҳаст дар хидмати дигар равишҳо, ки бархе аз онҳоро тавзеҳ додем.

Равиши таърихӣ

Таърих мутолиаи гузаштаи ҷомеаи башарӣ буда, тақягоҳаш ҳилофи ҳамаи илмҳо рӯи масъалаҳои гуногун ва ҳодисаҳои хусусӣ воқеъ аст, ки дар гузашта падид омаданд. Масъалаҳое, ки як бор ба амал омаданд, барои мо қобили такрор ва ҷиҳати мушоҳидаву баррасӣ нестанд, вале ин имкон вучуд

дорад, ки қулли маводи лозима барои шиносоии ҳаёти гузашта дар ихтиёри муҳаққиқ қарор бигирад.

Дар мавриди арзиши таърих бояд бидонем, ки мувофиқи изҳори яке аз мунаққидони бузурги таърихи Ғарб (Вилз) «таърих саропо дурӯғ аст». Ин сухан, агарчи зиёдагӯй аст, вале метавонад бедоргар ва хабардеҳ бошад, то одамон гумон накунад, ки аркон ва пояҳои таърих маҳкам ва ҳалалнопазир аст ва ҳар чӣ ки дар таърих омада саддарсад дуруст ва воқеъ мебошад.

Равиши таърихӣ барои шинохти гузашта ва ҷараёни он муҳим аст, зеро вай ба имрӯзамон кӯмак мекунад, чун ки имрӯз бо гузашта робитаи мустақим дорад. Агар равишҳои дигар кайфияти падидаҳои кунуниро ба мо нишон медиҳад, равиши таърихӣ ҷиғунагии падидаҳо ва ҷараёни гузаштаро ба мо равшан мегардонад (1, с.45).

Равиши таърихӣ навъи мушоҳидаи ғайримустақим, таҳияи муҳаққиқ ба мадрақҳо, санадҳо, навиштаҷот, василаҳо нақду баррасии онҳо ва арзи натиҷаҳои ҷадиде мебошад. Муаррихи муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ бояд бикӯшад, то ки эътибори санадҳо ва мадрақҳоро муайян кунад.

Баррасии санадҳо

Ҳодиса ва воқеаҳое, ки рух медиҳанд, дар мавриди ба дасти воқеанигорон афтодан бо эҳсосоти онҳо омехта ва бо таҳаюлот ранг мегиранд ва ба сурати воқеиятҳои дигаре ба насли баъдӣ нақл мешаванд. Масалан, сафарноманависон, сайёҳон ва муҳаққиқон дар бораи клубҳои ин ё он кишвар менависанд ва ин мавод

хамчун санади таърихӣ хидмат мекунад.

Санад аз навишта, осор ва василаи бойғониҳо, оморҳо, ҳунар, ёддоштҳо, сафарномаҳо, ки мустанадиро дар ихтиёр доранд, иборат аст.

Муҳаққиқи фарҳангшинос аз тариқи мутолиа ва баррасии санадҳо меҳодад мадраки қобили эътимод таҳия намояд. Санадҳо гуногун мешаванд: моддӣ, ғайримоддӣ, китобӣ, ададӣ, тасвирӣ, савтӣ ва ғайра.

АДАБИЁТ:

1. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры: Два филос. введения в XXI век. - М., 1991.

2. Орлова Э.А. Актуальные проблемы культурологии // Культура в совр. мире: опыт, проблемы, решения: Инф. сб. - М., 1994. - Вып. 10.

3. Пэнто Р., Гравитц М. Методы социальных наук. - М., 1972.

4. Розин В.М. Культура и проблема ее изучения // Методол. проблемы теоретико-прикладных исследований культуры. - М., 1988.

5. Руководство по методологии культурно-антропологических исследований. - М., 1991;

6. A Handbook of Method in Cultural Anthropology // Ed. Naroll R.A., Cohen R. - N.Y., 1973.

Калидвожаҳо: равиш, таҳқиқ, санад, омор, фарҳанг, мутолиа, фарҳангшинос, таҳлилгаро, бойгонӣ, ёддоштҳо.

УДК 37 + 02 + 371

Сулаймони С.

Доктор педагогических наук, профессор

НОВЫЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРОЛОГИИ

Понятие «метод» означает способ, путь, подход исследования, выступающие как совокупность приемов, операций, процедур познавательной деятельности, обеспечивающих ее соответствие природе изучаемого объекта и как следствие - истинность познания. В нашем случае речь идет о том, как надо изучать культуру, чтобы она открывала свои тайны.

Культурология использует все методы социогуманитарного познания, прежде всего, философские. Их конкретный выбор определяется, во-первых, целями исследования, во-вторых, трактовкой понятия «культура», его содержанием.

Системный метод позволяет рассматривать культуру как систему, элементы которой находятся в единстве и формируют своим взаимодействием целостность, в свете которой имеет смысл каждый элемент.

Ключевые слова: метод, исследование, документ, статистика, культура, культурология, аналитик, архив, записки.

UDK 37 + 02 + 371

Sulaimoni S.

Doctor of pedagogical sciences, professor

NEW METHODS OF RESEARCH IN MODERN CULTURAL SCIENCE

The conception “method” means a way, way, approach researches acting as a set of methods, operations, procedures of informative activity providing its conformity to the nature of studied object and as consequence - validity of knowledge. In our case it is a question of how it is necessary to study culture that it revealed the secrets.

The cultural science uses all methods socio-humanistic knowledge, first of all, philosophical. Their concrete choice is defined, first, by research objectives, secondly, treatment of concept of “culture”, its maintenance.

The system method allows to consider culture as a system which elements are in unity and form the interaction integrity in a light of which it makes sense each element.

Keywords: a method, research, document, statistics, culture, cultural science, an analyst, archive, notes.

УДК 37+371+02+379

Сулаймонӣ С.,

доктори илмҳои педагогӣ, профессор

ОСЕБҲОИ ТАВСЕАИ ФАРҲАНГШИНОСӢ ВА МУШКИЛОТИ ПАЖӢҲИШ ДАР ОН

Яке аз вижагиҳои илм мунтазам дигаргуншавӣ ва тағйири идеяҳо мебошад. Назарияҳои илмӣ хусусияти муваққатӣ ва муқаддимотӣ дорад: ба назари олим ва муҳаққиқ роҳҳо ва ҳалли он боъэтимод ва муваффақ менамояд. Назарияҳои илмӣ мунтазам ба контрол дигаргунӣ таҳаввул зарурат дорад. Дар баъзе замон онҳо мӯътабаранд ва меъёрӣ ҳам мебошанд ва баъдан ба таври маъмул аз байн мераванд ва назарияҳои наву тоза ба миён меоянд, ки барои оянда муфид арза мешаванд.

Илм равандест, ки бунёди он мушоҳида ва тафаккур мебошад. Илм донишҳои зиёдеро аз байн мебарад ва ҷадидро ба миён меоварад. Онро наметавон ба як назарияи мушаххас ва воҳид донист, балки равандест, ки назарияро ба вучуд меоварад ва ё онро аз байн мебарад. Особҳо сари роҳи рушди пешрафти онро мегирад. Бо тавачҷӯх ба чунин идея илми педагогикаро наметавон аз он истисно донист.

Бо тавачҷӯх ба ин, яке аз масъалаҳои, ки мушкилоту зарарҳои пажӯҳишҳои

фарҳангшиносиро дар сатҳи илмӣ матраҳ менамояд, **осебшиносии тавсеаи пажӯишҳои фарҳангшиносӣ** мебошад. Осебшиносии тавсеаи фарҳангшиносӣ ба баррасии офот ва осебҳое мепардозад, ки унсурҳои шаклдиханда ва созандаи илми фарҳангшиносиро таҳти таъсири худ қарор медиҳад ва бунёду воқеияти илмиро барғалат баррасӣ менамояд. Мо ин ҷо кӯшиш ба харҷ медиҳем, чанд вожаҳо ва истилоҳотро пиромунӣ мавзӯи баррасӣ намоем. Ба ишораи Р. Декард «Аҳамияти вожаҳо мафҳум созад ва шумо инсонҳоро ҳадиакқал аз роҳгумзадан начот медиҳед» («Определите значение слов, и вы избавите человечество от половины его заблуждений»).

Осебшиносӣ мафҳуми чадидаст, ки аз улуми зистӣ гирифта шуда, до-

нишмандон байни бемориҳо узвӣ ва осебҳои иҷтимоӣ (каҷравихо_ социальное патология) гуфтаанд.

Осебшиносӣ (pathology) path ба сурати пешванд ба кор рафта ва аз калимаи юнонии pathos ба маънии эҳсосот, таҷриба, ғазаб, ранҷ меҳнат ва осеб мебошад ва logy ба маънии шиноخت ва пасванди «шиносӣ» таркиб шудааст ва дар забони мо нохушишиносӣ, илми таҳхиси бемориҳо, мебошад.

Аз дидгоҳи пизишкӣ ба раванди решаёбии бемориҳо гуфта мешавад, аммо ба сабаби ин ки ин вожаҳо қарз гирифта аз он «осебшиносии иҷтимоӣ» (социальная патология) сохтаанд. Агар меъёрҳои пазируфташуда аз сӯи афроди ҷомеа ноҳада гирифта шаванд, он гоҳ каҷрафторӣ ба вуҷуд меояд ва қарқарду рафтори инсон шаклу шомили беморӣ ба худ мегирад.

Осебҳо кадомҳоянд?:

Дар маҷмӯъ: муҳимтарин осебҳои пажӯҳишҳои педагогӣ дар чист?

Муҳимтарин осебҳо дар заминаи шеваҳои пажӯҳиш дар педагогика чист?

Дар заминаи муассисоти пажӯҳишӣ ва ҳамкориҳои илмӣ чӣ гуна осебҳо мавҷуданд?

Баҳрагирӣ ва бақогирии фаровардаҳои илмӣ чӣ гуна осебҳо дорад?

Осебҳои ҳимоят аз пажӯҳишҳои педагогӣ дар кишвар чӣ гуна аст?

Имкониятҳо ва муҳити пажӯҳишӣ дар кишвар чӣ гуна осебҳо дорад?

Дар маҷмӯъ муҳимтарин осебҳои кутуб ва манобеи омӯзишии фанҳои педагогика дар чист?

Дар бораи мушкilotи фарҳанги ислом: тарсу ваҳм, нодида гирифтани дастовардҳои ин фан ва илм, монеият дучор кардан, иттилооти хуб надоштан яке аз дигар осебҳо мебошад

Аспирантҳо методология ва методҳои илмиро намедонанд, намеомӯзанд ва дар натиҷа ба рисолаҳои илмӣ осебҳо мерасонанд.

Кишварӣ мо бо таваҷҷӯҳ ба ин ки дар тавлиди илм ширкати лозимро надорад ва бештар масрафкунандаи илм мебошад, натавониста аҳамияти пажӯҳиш, бавижа дар ҳавзаи педагогикаро дарк кунад. Ба таври табиӣ монетаҳои чун бетаваҷҷӯҳӣ ба масъалаҳои назарии педагогика, тозанигарӣ ба таърихи он, таҳаввулот дар масири ҷаҳонишудани фарҳанг, масъалаҳои фарҳангпазирии ҷомеа боис шудааст.

Бештари таҳқиқот хусусияти такрорӣ доранд, таҳлилу таҷзиясозии илмӣ дида намешавад. Мо муҳаққиқони воқеии таҳлилгаро дар ин ришта надорем, яъне афроди кудрати ташхисдоштаро ҷомеа то ба ҳол тарбия накардааст. Албатта, дар ҷанд соли охир мо шоҳиди тағйироте ҳастем.

Дар маҷмӯъ вазъияти пажӯҳиш ва таҳқиқ дар ҷомеаи мо ва баҳусус дар марказҳои илмӣ пажӯҳишҳои фарҳангӣ матлуб нест. Ҷомеаи мо, ки тоза воридаи иҷтимоӣ навин гаштааст, ниёзманди фаъолиятҳои пажӯҳишӣ ва таҳқиқӣ аст, то дар қиблаи сареҳи илму дониши кишварҳои пешрафта ҷуброни оқибмондагӣ кунад. Рукуди таҳқиқоти илмӣ дар кишвар сабабҳои мухталиф дорад, метавон дар ин замина ба мушкilotи иқтисодӣ, мудириятҳои ғайримутахассисона, набудани ҳамоҳангии дастгоҳҳои мухталифи марбута ва набудани барномарезии илмӣ дарозмуддат ишора кард.

Аз сӯи дигар, бетаваҷҷӯҳӣ нисбат ба таҳқиқу омӯзиш худ сабаби беангезагии муҳаққиқ ва пажӯҳишгар мешавад. Омилҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва сиёсиро метавон ба он афзуд. Аз монетаҳои дигар метавон набудани фазои иҷтимоии лозимро дар ҷодаи таҳқиқ ёд кард. Барои табдили ҷомеа ба як ҷомеаи пешрафта бояд бисёре аз озмуну хатохоро пазируфт. Аз ин рӯ бояд барои таҳқиқи ҳамаҷонибаи илмӣ бояд заминаҳои иҷтимоии лозим фароҳам карда шавад.

Амнияти фикрӣ, шуғлӣ, сиёсӣ, фазоӣ ва ғайра сабаб мешавад, ки барои боло бурдани мавқеи иҷтимоии олимони муҳаққиқон ҳатман бояд низомии подошҳои ҷомеа рӯйкарди муносиб бо тавсияи илмӣ дошта бошад. Фароҳам овардани амнияти иқтисодӣ ба тавре ки пажӯҳишгарон битавонанд дар ҳақиқат, фориг аз кор фаъолияти пажӯҳишӣ ва таҳқиқро ба хубӣ анҷом диҳанд. Ин амр дар эҷоди ангеа ё беангезагӣ муассир аст. Барои асоси шева ва меёрҳое, ки дар ҷомеа вучуд дорад ва ин ки муҳаққиқон дар кадом сатҳи ҷомеа ва чӣ қазоватҳои умумӣ қарор мегирад, оё муҳаққиқон бар садр менишинанд ва кадр мебинанд. Инҳо ҳама бар эҷоди ангеаи пажӯҳиш

муассиранд ва дар маҷмӯъ метавон гуфт, ки пажӯҳишро бояд дар ҷаҳорҷӯби **ҷомеашиносии фарҳанг (социология культуры)** мавриди омӯзиш қарор дода ва ин амр шомили маҷмӯъаи омилҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ аст, ки ҷомеъаро ба симати пажӯҳиш раҳсипор намуда ва ё аз умури пажӯҳишӣ дар заминҳои фарҳангӣ бозмеорад.

Лозим ба ёдоварист, ки дар кишварамон барои таҳқиқи пажӯҳиши улуми фарҳангшиносӣ Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот, кафедраҳои фарҳангшиносии донишгоҳҳо қорҳои назаррасеро ба анҷом расонидаанд ва ба хотири ҷорӣ кардани низоми навини таҳқиқ дар илми педагогика талошҳо меварзанд, чунки ниёзҳои барномарезиро дар кишвари соҳибистиклол бештар эҳсос мекунанд. Танҳо мушкилӣ дар он бештар эҳсос мегардад, ки мо собиқаи тӯлонии барномарезии илмӣ миллӣ ва кадрҳои варзидаи ин риштаро надорем. Чанд нафар, ки мутахассиси соҳаи фарҳангшиносӣ ҳастанд, дар донишкадаҳо танҳо ба тадрис ва қорҳои маъмурӣ машғуланд, қорҳои таҳқиқотиро дар сатҳи академикӣ, навоари илмӣ ва афқору андешаҳои тозаро камтар эҷод мекунанд, яъне манзури мо ин аст, ки мутахассисони риштаи фарҳангшиносӣ на ҳама тавонманд дар таҳқиқ мебошанд ва нотавон дар қорбасти усули навини таҳқиқ ҳастанд. Бинобар ин, мо бо ин мушкилиҳои умда дар ин замина мувоҷеҳ ҳастем. Ба ин хотир ду роҳи қорро пешниҳод мекунем: яке фиристонидани чанд нафар аз олимони ин соҳа барои омӯзиши ин ришта ба мамолики хориҷӣ, зеро дар кишварамон ҳалоҷи илмӣ вучуд дорад ва мо ба маънои воқеъӣ қоршиносии барномарез ва таҳлилгари риштаи фарҳангшиносиро надорем. Дувум, ин аст ки дар ҳоли ҳозир шохиди он ҳастем, ки масъулини муассисаҳои фарҳангӣ худашон масъалаҳоро ҳал намуда, аз илм

баҳрабардории камтар мебаранд ва аз назариёти қоршиносии қоршиносону пажӯҳишгарон истифодаи бештаре намекунанд. Сабаби инро метавон чунин эзоҳ дод. Далели он набудани як фикри азими миллӣ ва ба иборати дигар, то замоне ки ин масъалаи муҳим, яъне камбудии пажӯҳишгарон ва таҳлилгарони риштаи фарҳангшиносӣ ва вучуд доштани як афқори миллӣ фарҳангӣ ҳал нашавад, ҳамеша мубталои беилмиву беназмӣ дар умури таълиму тарбия хоҳем буд.

Таъмини маводи методӣ ва манбаъҳои иттилоотӣ барои муассисаҳои фарҳангӣ хеле дар сатҳи поён аст. Бубинед, беш аз 20 сол аст, ки мо дар шароити қуллан ҷомеаи нав ба сар мебарем, аммо китобҳои сирфан наву тоза, ки тафаккури истиқлолро дошта бошанд, рӯйи даст надорем. Дар донишгоҳҳои кишварамон садҳо ҳазор нафар фанни «Фарҳангшиносии»-ро меомӯзанд, аммо аз рӯи қордои китоб?

Гуфтаанд, ки олимону бар деҳи бедонишӣ нишондан, теғ бар дасти зангии маст додан аст. Воқеъан, барои олим, донишманд ва мутахассис имқони хуби қорӣ, таҷҳизоту васила ва аққалан маъоши хуб надиханд, пас чӣ гуна метавон аз он илми ғанию воло сӯхбат ороост ва ё аз таъмини методии муассисаҳои таълимии музофотҳо гуфт?

Омили дигаре барои қорпи китобҳои дарсию қормақдарсӣ фақр аст. Қаст фақри қорӣ ва ҳам фақри фарҳангӣ. Пай бурдан ба ин ки китоб фарҳанг меоварад, худ ба фарҳанги аввалия ниёз дорад, ки бисёр қорсон онро надоранд.

Барои ҳалли ин масъала ва нақоти он аз қорнин бухрон танҳо методологияи созандагари иҷтимоӣ нақши муҳим дорад.

Инсонҳо ҳамеша созанда ва ҳаллоқ мебошанд ва ҳамеша дар пайи пайдо қордани донишҳо қоршо будаанду мунтазам аз донишҳои андӯхтаи ҳеш қорноатманд

нестанд ва ҳамон шиори «ман бидонам, ки чиро намедонам, пас ман қулли донишимҳоро андӯхтаам» ин чо матраҳ мегардад.

Донишҳо замоне қавӣ мебошанд, ки агар мо онҳоро корбурд ва тавсиф низ карда тавонем.

Ман ин чо танҳо ба як масъалаи муҳими методологӣ таваққуф менамоем, ки ин ҳам бошад ҳамон методология созандагарой (конструктивизм) аст, ки он «*имкон медиҳад, ки омӯзиши замоне самаранок мебошад, ки донишомӯз битавонад чизеро барои дигарон сохта тавонад. Ин ҳоло муҳим нест, чи чизеро месозад ва танҳо инчо тафаккури халқ мавқеъ пайдо карда метавонад*».

Назарияҳои навини ёдгирӣ, ки таъкид бар бакоргирии равишҳои ғаёл, созандагарой (созидание) ва парвариши рӯҳияи ҳамкорӣ дар амалкардҳои гурӯҳии донишомӯзонро доранд, аз ҷониби устод бештар тавачҷӯх шудааст.

Бар асоси ин дидгоҳҳои навини ёдгирӣ, аз ҷумла, назарияи созандагароии иҷтимоӣ (социальный конструктивизм), ёдгиранда меҳвари омӯзиш аст ва ёдгирӣ на азхудкунии дониш, балки **СОХТИ ДОНИШ** аст ва ёдгиранда дар тааммул бо дигарон ва бо кӯмаки муаллим меомӯзад.

Дар низоми фарҳангии кишвари мо низ ҳаммонанди кишварҳои дар ҳоли тавсеа, муаллимон бо така бар равишҳои суннатӣ бавижа равишҳои суханронӣ ба омӯзиши фарҳангшиносӣ мепардозанд. Дар ин равишҳо муаллим нақши қотей, назораткунанда ва масъулияти омӯзиши барномаи дарсии муқаррар ба донишомӯзонро ба ӯҳда дорад ва навъи ёдгирӣ ҳифзи тӯтивор аст. Ба ин маъно, ки муаллим маводи дарсиро тавзеҳ медиҳад ва донишҷӯён ҳифз мекунанд ва ҳангоми имтиҳон онро таҳвил медиҳад. Донишҷӯён низ дар ин шева аз омӯзиш дар заминаи ёдгирии мафҳуми дарсӣ, камтар бо мавқеиятҳои мушқил-соз мувоҷеҳ мешаванд ва фурсатҳои

камтаре барои **тааммул** (фикр кардан, **таомул**-суннатҳои аҷлодӣ), ҳамфикр ва баҳсу гуфтугӯ барои онон фароҳам мешавад. Дарвоқеъ, дар равиши суннатӣ донишҷӯён нақши ғаёл дар ҷараёни омӯзиш надоранд ва сирфан гирандаи иттилоот мебошанд. Ба ҳамин сабаб, идроки донишҷӯён аз нақши ҳудашон дар ғаёлиятҳои ёдгирӣ ва идроки шоистагӣ ва кифоят дар онон коҳиш меёбад, ки ин авомил ба навбати худ сабаби коҳиши анғезаи ёдгирӣ дар ёдгирандагон мешавад.

Таҳлилу баррасии мо нишон медиҳад, ки бар пояи ин назария созандагарой (конструктивизм), вақте барномаи дарсии фарҳангшиносӣ ба гунае танзим гардад, ки донишомӯз битавонад ба баҳсу баёноти назароти худ дар мавриди омӯхтаниҳояш бипардозад ва камтар эҳсос мавриди назорат ва арзёбӣ воқеъ шуданро дошта бошанд ва эҳсоси худмухтории бештареро кунанд. Дар ин маврид афзуда мегардад, ки донишҷӯён бо итминони хотир бештар амал кунанд ва бештар битавонанд роҳбурдҳои ёдгирии худтанзимӣ, ки омиле муассир дар анғезаи ононро афзоиш медиҳад, ба даст оваранд. Ҳамчунин, тааммул, ҳамфикрӣ ва баҳсу гуфтугӯи донишҷӯён дар ғаёлиятҳои синфӣ сабаби беҳбудии идроки онон аз нақши ҳудашон дар ҷараёни ёдгирӣ, эҳсоси шоистагӣ ва асарбахшии бештар дар онон мегарадад ва ҳамин эҳсоси шоистагӣ ва кифоят низ сабаби талошу мавқеияти бештари онон гардида, анғезаи ононро барои ёдгирӣ афзоиш медиҳад.

Мақтаби «**Созандагароӣи иҷтимоӣ**» бар ин боваранд, ки кори гурӯҳӣ равиши муносибе барои афзоиши анғезаи ёдгирӣ дар донишҷӯён мебошад, зеро дар ин равиш донишомӯзон дар ҷараёни тафаккуроти дигарон қарор мегиранд ва ин масъала дар арзёбӣ ва бозсозии фароянди сохтани дониши онон муассиру роҳкушост. Ҳамон гуна, ки Виготский

низ бар ин воқеият таъкид дорад, ки дониш дар пайи якҷоягии (мушорикат) донишчӯён сохта ва пардохта мешавад ва мушорикат бо сойири донишомӯзон ин фурсатро барои ҳар донишомӯзе фароҳам меоварад, ки битавонад дар чараёни сохтани дониш худро арзёби намояд ва барои бозсозии дубораи он кӯшиш кунад. Бар ҳамин мабно аст, ки назарияи созандагарии иҷтимоӣ таъкиди бисёр бар мушорикати иҷтимоӣ ва ёдгирӣ мушорикатӣ дар чараёни ёдгирӣ ва ангезаи ёдгирӣ дорад

Дар сурате, ки *«таълим ба чараёни муназзаму мунтазам гуфта мешавад, ки ҳадафи он ҳидояти руҳи ҳамаҷонибаи шахсияти ёдгирандагон дар ҷиҳати азхудкунии дарки маорифи башарӣ ва меъёрҳои мавриди назариши ҷомеа ва низ кӯмак ба шукуфо кардани истеъдодҳои онон аст».*

Бо таваҷҷӯҳ ба дигаргуниҳои ҷашмиро ҳамаҷониба дар арсаҳои фановарии иттилоот ва низ дастовардҳои инсон дар заминаи равоншиносӣ ва бавижа равоншиносии ёдгирӣ лозими бознигарӣ дар улгуҳои омӯзишии суннатӣ ва равишҳои онон ғайриқобили инкор аст, ҳарчанд густариши дидгоҳҳои ёдгирӣ дар қарни ҳозир сабаби тағйири назарияҳо, китобҳо ва барномаҳои дарсӣ дар низоми омӯзишии ҳама кишварҳо шудааст, вале мушкилоти омӯзишии, вучуди чунин тағйиреро пурсишпазир мекунад.

Ин дар ҳолат, ки дар солҳои охир дар низоми омӯзишии кишвар поён будани ангезаи дарунии донишчӯён барои ёдгирӣ, барномарезҳои дарсии мутамакказ бар интиқоли маълумот, омӯзиши муаллимхона, таъкид бар ёдсупорӣ мӯҳтавои дарсӣ, маҳдуд будани ёдгирӣ ба ҳавзаҳои шинохтӣ ба сурати сатҳӣ ва бетаваҷҷӯҳӣ ба ниёзҳо ва сойири порометрҳои рушд дар донишомӯзон, ки ҳама метавонад иборат аз ҳоким будани равишҳои омӯзишии суннатӣ ва набуди вучуди заминаи муносиб барои иҷро

равишҳои фаъоли омӯзиш ва фаълонмудани донишомӯзон дар ёдгирӣ мебошад. Ҳамчунин, бояд ишора намуд, ки дар мақолоти китобҳои устод бештар таъкид бар он шудааст, ки эҷоди ангеза (реакция), шукуфо кардани истеъдодҳои донишомӯзон ва тақвияти ибтикор (инноватсия) ва ҳаллоқият (творчества) яке аз дигар масъалаҳои таълим ва проблемаи дидактикаи муосир мебошад.

Дар иртибот бо чунин назария метавон ибрази назар кард:

1. Таҳсилоти муосири тоҷик барои таҳияи методология навин, назарияи ҷаҳонишавӣ, ки дар он объекти таҳқиқи таҳсилот кулли сохторҳои низоми омӯзишии дар ҳамгирӣ зарурат дорад, муҳим мебошад. Бо таваҷҷӯҳ аз ҷониби Юнеско мафҳуми «эдукология» ба тасвир расидааст, ки он методология таҳсилотро дар назар дорад. Аз сабаби он ки забони фаронсавӣ яке аз забонҳои қори Юнеско мебошад ин вожа бо фаронсавӣ «education», яъне «тарбият» мебошад. Бо таваҷҷӯҳ ба ин эдукологияро ба унвони илми тарбият дар низоми таҳсилот пазируфта шудааст. Ба ибораи муҳаққиқон, эдукология илмест, ки «дар бораи усулҳои ташаккули инсонии бомаърифат ва мушаххас намудани донишҳои бунёдӣ ба унвони ҷузъи фарҳанги башарӣ аз сӯ ва аз ҷониби дигар барои тарбияти мутахассисони касбӣ эътироф гардидааст.

Ин мафҳум нишон медиҳад, ки донишҳои бунёдӣ, улумии фарҳангшиносӣ ва касбӣ дар раванди таҳсилот бо ҳамдигар алоқаманд мебошанд ва раҳёфти низомиёфта ба таҳсилот имкон медиҳад, ки усули муштарак ва ҳамгирӣ бунёди аслии методология ба қор меравад.

Воқеан бунёди методологӣ ва фалсафаи пажӯҳишҳои фарҳангшиносӣ таҷдиди назар бояд шавад, ки ҳамакунан бардоштҳои илмӣ.

Фарҳангшиносии тоҷик ҳоло ҳам дар доираи фалсафаи қарни XX боқӣ

мондааст. Бо таваҷҷӯҳ ба ин, коркарди фалсафаи навини фарҳангшиносии қарни XXI пешниҳод мегардад:

-барои раҳой аз ақибуфтодагии илмӣ дар соҳаи пажӯҳишҳои

фарҳангшиносӣ зарур аст: ба эътибор гирифтани ҳамгирии илм ва амлия:

-бештар амалисозии назарияҳои фарҳангшиносӣ дар амалияи таҳсилот;

-ба назар гирифтани парадигмаҳои навин дар пажӯҳишҳои фарҳангшиносӣ, дар ин росто мушаххас кардани ҳадафҳои аслии таҳсилот, коркарди роҳбурдҳо (стратегия), омӯзиши нерӯҳои инсонии қудратманд, (мо ҳоло ҳам муҳаққиқони таҳлилгар (аналитик), тарҷумонҳои хуби касбӣ), ки ояндаро хуб дарк мекунад, элитаи интеллектуалии кишварро таъмин намоянд, ба анғезаҳои муҳими илми педагогика сарфаҳм раванд ва таъсири худро ба равандҳои навини илмӣ тавонад бирасонанд, надорем.

2. Нақди арзишҳои ба даст омада мушоҳида намегардад, ҳол он ки чунин раҳёфт имкон медиҳад, ки назарияҳои мавҷуда қисме аз раванди рушди илм мебошад ва нақд имкон медиҳад, ки раҳёфти илмӣ барои инсон бунёди солим, прагматикӣ ва дарки оламро саҳеҳ муаррифӣ мекунад. Наҷот ва раҳой аз тафаккури хушомадгӯӣ, таърифу ташвиқ ва рӯҷӯ ба арбоби илм ба нақду баррасии воқеӣ барои пешрафт ва нумӯи илми педагогика муҳимтарин омил барои пешрафти он будааст.

3. Донишмандону классикони мо таҳсилотро ба унвони рушди ҳамаҷонибаи шахс ва баробарии он дар раванди таълиму тарбият медонистанд. Аммо рушди имрӯзаи таҳсилот бар раҳёфти низомёфта (системный подход) бунёд гардида, тавасути донишҳои муназзам, ки барои ноил гардидан бар тафаккури низомёфта имкон медиҳад, асос меёбад. Бо таваҷҷӯҳ ба ин, замони таҳқиқи масъалаҳои афкори педагогии ниёгон бештар ба ин масъалаҳо

таъкид варзид. Ин донишхоро метавон танҳо аз тариқи ҳамгирии улуми инсонӣ, улуми бунёдӣ (фундаменталӣ) ва техникӣ бо таваҷҷӯҳ ба арзишҳои рушди улуми башарӣ ба даст овард.

Натиҷагирӣ:

1. Бӯҳрони иқтисодӣ, суръати паст ва номукаммали татбиқи ислоҳот, гуस्ताгии иҷтимоӣ, проблемаҳои зиёди соҳаи фарҳанг ва фарҳангшиносӣ сабаби асосии бӯҳрони маънавӣ шуда, қисми зиёди донишҷӯёну устодон аз оддитарин тадқиқотҳои улуми фарҳангшиносӣ ва китобҳои дарсию маводи омӯзишӣ дар риштаи фарҳангшиносӣ маҳрум мебошанд.

2. Татбиқи воқеии соҳибхитиёрии фарҳанги миллӣ, эҳё ва рушди фаъолиятҳои фарҳангӣ, шаклҳо ва намудҳои соҳаи фарҳангшиносӣ танҳо дар сурати бевосита мурочиат намудан ба сарчашмаҳои миллӣ ва умумибашарӣ, ба бунёд ва анъанаҳои фарҳангӣ, ки аз озмоишҳои таърих, таҳаввули тамаддунҳо, фарҳанг ва анъанаҳои дигари мардум, эътиқоди мазҳабӣ ва сохторҳои давлатӣ, воқеа ва ҳаводиси тақдирсози таърихӣ гузаштаанд, инчунин дар сурати комил, амиқ ва ҳамаҷонибаи илмӣ-амалӣ дарк намудан ва аз худ кардани мероси фарҳангии мардум, тарғибу нақшу аҳамияти фарҳангшиносӣ ва фарҳанги бумии он (этнокulturология), тафаккури имрӯзаи илмӣ ва тасвири имконпазир мегардад. Омӯзиши вазъият ва эҳёи суннатҳо, одатҳои фарҳангӣ низ зарур мебошад, зеро маҳз тавассути он арзишҳои миллиро аз насл ба насл интиқол додан мумкин аст.

3. Дар таҳқиқ усулҳои гуманизми шарқӣ, тарбияи ҷавонон, усулҳо ва раҳёфти навин дар таҳқиқи мушкилиҳои мавзӯ ва инчунин самтҳои ҷаҳонисозии фарҳанг ва эҳёи суннатҳои миллӣ дар фарҳанги бумӣ мавриди таҳқиқ қарор

мегирад. Проблемаҳои фарҳангшиносӣ аз дидгоҳи арзишҳои исломӣ ва парадигмаи фарҳанги навин меҳвари аслии пажӯҳишҳо мебошад. Инчунин дастгоҳи мафҳумии фанни фарҳангшиносӣ, вожагузинӣ ва истилоҳотсозӣ дар улуми фарҳангшиносӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор мегирад. Таваҷҷӯҳи бештар ба

тазкираҳои фарҳанги ниёгон ва арзишҳои афкори фарҳангшиносӣ ҳавзаи тамаддуни иронӣ дода шавад.

Мавзӯҳои фавқ дар асоси раҳёфти низомёфта, таҳлил ва таҷзия, таҳқиқи назарӣ ва мантиқӣ бо истифодаи усулҳои навини герменевтика ва контент-анализ мавриди баҳрабардорӣ қарор гирад.

АДАБИЁТ

1. Антипин Н.А. Плюралистический характер современной философии и трудности разработки философии образования для XXI века // XXI век: Государственное, общественно-политическое и экономическое устройство жизни России . - СПб., 2000.- С. 133-136.

2. Антипин Н.А. Эдукология (наука об образовании и учебная дисциплина)// Многоуровневое образование в рамках государственных образовательных стандартов второго поколения: Материалы научно-методологической конференции. - СПб., 2001. -С. 4-7.

3. Кинелева В., Понятие эдукология // Высшее образование в России. 1993. № 1.

4. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире: системный анализ. М., 1970. -261 с.

5. Сулаймонӣ С. Фарҳангшиносӣ.-Душанбе, 2002.-241 с.

6. Сутуда, Ҳамидоллох. Особшиносии иҷтимоӣ: ҷомеашиносии инхирофот. -Техрон: Интишороти Овои Нур, 1387/2008.-256 с.

7. Фарҷод, Муҳаммадхусайн. Особшиносии иҷтимоӣ: кӯдакони хиёбонӣ, духтарони фарорӣ, занони фоҳиша. - Техрон: Нашри Алӣ, 1388/2009.-315 с.

8. Шарифзода Ф. Педагогика: назарияи инсонофар ва ҷомеаи фарҳангӣ / Мураттиб ва муҳаррири масъул С.Сулаймонӣ; Академияи таҳсилоти Тоҷикистон.- Душанбе: Ирфон, 2010. - 575 с.

9. www.aot.tj

10. www.prmatt.tj

УДК 37+371+379+001

Сафар Сулаймонӣ

ПАТОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРОЛОГИИ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ИССЛЕДОВАНИЯ

Конструктивистская культурология создает теоретическое и методическое основание инновационной модели профессионального образования. Основание, которое базируется на педагогической философии социально-когнитивного конструктивизма.

Социальный конструктивизм представляет целостную теоретическую экспозицию институционально-организационной системы конструктивистской

культурологии, в которой основное внимание уделено культурологической интерпретации социальной интеракции, как интегративному элементу культурного процесса, ориентированного на когнитивное конструирование профессиональной компетенции и формирование понимания конструирование профессиональной компетенции, как содержания социальных интеракций в культурологической деятельности культуролога – конструктивиста.

Ключевые слова: культура, конструктивизм, культуролог, компетенция, социальные интеракций, когнитивное конструирование.

UDK 37+371+379+001
Safar Sulaimoni

PATHOLOGY OF DEVELOPMENT OF CULTURAL SCIENCE AND PROBLEMS OF THEIR RESEARCH

The constructivist cultural science creates theoretical and methodical basis of innovative model of vocational training. The basis which is based on pedagogical philosophy socio-cognitive constructivism.

Social constructivism represents a complete theoretical exposition of instituttsionalinstitutional and organizational system of constructivist culturology in which the basic attention is given culturological interpretation social intraction, as integrative element of cultural process focused on cognitive of designing of professional competence and formation of understanding designing of professional competence, as maintenances social interaction in culturological activity of culturologist - constructivist.

Keywords: culture, constructivism, culturologist, competence, social interaction, congitive designing.

УДК 004+681.3
Сулаймонӣ С.,
Алии Раззоқӣ

ҶОМЕАИ ИТТИЛООТӢ ВА ПРОБЛЕМАҲОИ ОМУӢЗИШИ ЭЛЕКТРОНӢ

Бо вуруд ба ҷомеаи иттилоотӣ ва дар муваҷҷеҳӣ бо ҳаҷми азиме аз итилооти зимомдорон, таълиму тарбия ба думболӣ ёфтани шеваҳои навин барои

пардозииш ва маънобахшиш ва тавлиди мучаддадӣ дониш мебошанд. Барои нил ба ин ҳадаф дарёфтани, ки низоми омузиширо аз муаллимехварӣ ба

донишомӯзмехварӣ тағйир диҳанд ва омӯзгор ба омӯзёр табдил шавад. Дар ин нигориш, низоми омӯзиши тағйир карда ва дигар таъкид бар омӯзиш нест, балки таъкид бар ёдгирӣ бар пояи технологияи навин аст. Ин рӯйкард дар бисёре аз кишварҳои ҷаҳон ба иҷро даромадааст. Барои вуруд ба ин аср шояд битавон гуфт, ки нақши мутавалиён, педагогҳо ба унвони зиммодорони ин тафаккур барои фарҳангсозӣ нақши калидӣ мебошад. Ҳамчунин фароҳам овардани зерсохторҳои технологӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ, мудирӣ, аз илзомоти вуруд ба ҷомеаи иттилоотӣ мебошад.

Муқаддима

Имрӯза ёдгирии электроникӣ дағдағаи аслии заммодорони таълиму тарбия шудааст. Чаро ки бо таваҷҷӯҳ ба ҳаҷми иттилоотӣ то кунун тавлид шуда, лаҳза ба лаҳза чанд баробар мегаддад. Фурсатҳои омӯзиш ба шеваи феълӣ дигар имкони интиқоли иттилоот ба шеваҳои гузаштаре фароҳам намекунад. Бинобар ин тағйири шеваҳои тадрис ба коргирии фановариҳои иттилоотӣ дар ироаи дарсҳо ва ёдгирии чигунагии омӯзиш ба фарогирон, аз роҳкорҳои асосии омӯзиш дар асри иттилоот мебошад.

Акнун мушкили аслии ёдгирии электроникӣ дастрасӣ ба иттилоот нест. Мо бештар аз он чи бихоҳем, иттилоот дар ихтиёр дорем. Он чи дар ҳоли ҳозир ниёз аст, ба ёдгирии электроникӣ ба мо ироа мекунад, ёфтани равишҳои беҳтар барои пардозӣ, маънобахш ба иттилоот ва халқи мучадади онҳо аст. Агар мутавалиёни таълиму тарбия танҳо ба ишора ва интиқоли иттилоот таваҷҷӯҳ намуда, аз арзёбии интиқодӣ сарфи назар карда, фароҳам намудани сохторҳои маънодорӣ аз дониш, ки битавонанд бо ҷолишҳои ёдгирӣ дар асри оянда

муқобилакунандаре мавриди таваҷҷӯҳ қарор надиханд. Роҳи хатоеро дар пеш гирифтанд, ҷолишҳои аслии танҳо тавсея ва густариши ёдгирӣ нест. Ҷолиши воқеӣ дарки моҳият ва зарфиятҳои билкувва, ёдгирии электроникӣ аст ва ин ки ин расона чи мафҳуме аз фароянди ёддиҳӣ ва ёдгириро ба мо ироа медиҳад ва чигуна метавон ба онҳо ноил шуд. Ёдгирии электроникиро наметавон таркиби аз «иттилоърасонӣ ва саргармӣ» донист. Масъала бисёр амиқтар ва печидатар аз ин ҳарфҳост ва ин масъала як муъзали технологӣ нест, балки як масъалаи иҷтимоӣ буда ва ниёзманди роҳи ҳали омӯзиш аз сӯйи бузургони педагогӣ аст.

Гузар аз ҷомеаи суннатӣ ба ҷомеаи санъатиро инқилоби санъатӣ ном ниҳодаанд, вале ин гузор нақши умда дар ихтиёри сармоядорон ва фановарон будааст. Дар ҷаҳони саввум ин нақш умдатан тавассути давлатҳо иҷро шудааст. Асри кунунӣ асри гузор аз ҷомеаи санъатӣ ба ҷомеаи иттилоотӣ аст. Нақши умда ба дӯши донишомӯхтагони ҷомеа аст. Танҳо ин қишр аст, ки метавонад, завоиёи торик ва пинҳони ин массивро шиносӣ ва ҷомеаро ба сарманзили мақсуд раҳнамуд наояд. Маҷмӯаи қароин ва шавоҳид ҳикоят аз ин дорад, ки вуруд ба ҷомеаи иттилоотӣ як интиҳоб нест, балки як иҷбор аст. Лизо ҷӣ ҷабр бошад, ҷӣ ихтиёр бояд худро барои вуруд ба ин арса таҷҳиз намоем, то дар зумраи кишварҳои ақибмонда қарор нагирем.

Гузариш аз ҷомеаи суннатӣ ба ҷомеаи санъатӣ маъззалоти бешуморе, аз ҷумла вобастагии фанни иқтисодӣ ва ба таъби он вобастагии фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва ниҳоятан вобастагии сиёсӣ низомӣ ҳамроҳ будааст. Дар гузариш ба ҷомеаи иттилоотӣ, ки бархе онро «дониши мехвар» медонанд, фурсатҳое ба ҷашм мехӯранд, ки метавонанд, дар ҷиҳати

акси он амал кунанд ва он вучуди нерӯи инсонии андешаманд, фарҳефта ва қоромад дар кишварҳои дар ҳоли тавсия назари Эрон ва Тоҷикистон аст. Лизо авомили инсонӣ нухбигон ва мутахассисон бояд дар ин давра аз замон, аз нақши калидии худ ғофил нашуда ва аз ин фурсату шароит истисноӣ таъриҳӣ пеш омада, ниҳоят истифода роҳ намоянд, то имкони ҷаҳиш аз мавқеияти ақиб нигоҳдошташудагӣ ба мавқеияти пешрафта даст ёбанд. Ҷаро ки дар ҷомеаи донишмехвар ёдгирӣ ба василаи абзорҳои навин ва тавлиди дониш ба кӯмаки онҳо эҷоди қудрат хоҳад кард.

Таъйиди сухани ғавқ шеърӣ ҳақимонаи Абулқосими Фирдавсӣ аст, ки фармуд: «Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад». Аз сухани ин ҳақими бузург дармеёбем, ки доноӣ тавоноӣ меоварад. Пас саволе ба миён меояд, ки ҷӣ гуна метавон ба ҷомеаи иттилоотӣ ворид шуд? Охири ҷефтаҳои пажӯҳишӣ нишон медиҳад, ки ёдгирӣ калиди вуруд ба ҷомеаи донишмехвар аст¹.

Истилоҳи ёдгирии электроникӣ барои аввалин бор тавассути Крос вазъ шуд ва ба анвои омӯзишӣ ишора дорад, ки аз технологияҳои интернет ва шабакаҳои маҳаллӣ барои ёдгирӣ истифода мекунад.²

Ба ақидаи Истук, «Ёдгирии электроникӣ», яъне босавод шудан, аз тариқи қобилиятҳои ҷадиди иртиботот, шабакаи компютерӣ, мултимедӣ, мутурҷустуҷӯ, китобхонаҳои электроникӣ, ёдгирӣ аз роҳи дур ва синфҳои бар асоси веб шинохта мешавад³.

Агар то кунун дар ғарб барои омӯзиш, аз вожаи «Training» ба маънии «омӯзишдодан» истифода мешуд, бо вуруд ба ҷомеаи иттилоот ва тағйири нигоҳишҳо ва рӯйкардҳо ба ҷойи он аз вожаи «Learning» ба маънии «омӯзиширифтани» ёдгирӣ истифода мешавад. Дар омӯзиши суннатӣ мабноси қор дар интиқоли дониш, омӯзиш додан будааст. Дар натиҷа, омӯзиш ба сурати иҷбор, танбеҳ ва ё ташвиқ ва додани шумораҳои болотар ҳамроҳ буда, вале дар рӯйкарди навини ҳузури ёдгиранда ба сурати худхоста аст ва бо тақия бар алоқаҳо ва тавонмандии худ иқдом ба ёдгирӣ менамояд.

Ба иборати дигар, рӯйкарди ёдгирии электроникӣ ба ҳамроҳи худ продоими ҷадидеро навид медиҳад. Дар ин продоим «интиқоли дониш» аз тариқи муаллим ва китоб бо таъкид ба ҳофизӣ, такрор ва подош (шумораи қабулӣ) ҷойи худро ба «сохтани дониш» аз тариқи ёдгирии умқӣ (таҳлил, таркиб, арзишбӣ ва ...) медиҳад.⁴

Зерсохторҳои омӯзиши педагогӣ, дар рӯйкарди ҷадид мутахаввил хоҳад шуд ва улғуҳои ёддихӣ ва ёдгирӣ тағйироти асосӣ хоҳад намуд. Ба наҳве, ки ёддихӣ ва ёдгирӣ аз омӯзиши кунтуролшудаи қулосӣ ба системаи ёдгирии худсуръатӣ фориг аз маҳдудиятҳои замонӣ ва маконӣ тағйир меёбад. Ба ин сурат, ки донишомӯзон метавонанд, бо зароиби ҳушии мутафовит ба дилҳо, борҳо ва борҳо барои худ як ҳулоси маҷозӣ эҷод намуда ва дарсро такрор кунанд. Ин низом шеваҳои омӯзиши хоси худро доро мебошад (шеваҳои ҳамзамон ва ғайри ҳамзамон). Нақши муаллими сунатӣ ба нозир, ҳамроҳ, мушовир ва роҳнамо ё ба иборати «омӯзиёр» тағйир мекунад. Ҷаракат аз

1. Bransford J. D. et al (2001). HOW people learn :Brain ,Mind ,Experience,and school.Washing D.C

2. Мухаммад О. Маботии назарӣ ва қорбурди ёдгирии электроникӣ // Ҷасномаи пажӯҳиш ва барномарезӣ дар омӯзиши олий. Давраи 13. Баҳор, 1386.

3. Stoke,p,j”how e-learning will transform education”. Education Week,2000.www.edweek.org

4. Brower, J. O. Dejonge, V. J. Stout Corwin Press, California,2001

устод мехварӣ ба донишҷӯмехварӣ аз дигар вижагиҳои ин система мебошад. Шояд муҳимтарин хусусияти ин низом ин бошад, ки таваҷҷӯхро аз ёддиҳӣ ба самти ёдгирӣ мутамарказ мекунад. Ин система равишҳои навини барои арзишҳои ва арзёбии амалкарди асотид ба донишомӯхтагони худ дорад.

Шиори рӯйкарди ҷадид, овардани ёдгирӣ барои мардум аст, на овардани мардум барои ёдгирӣ. Шояд битавонад гуфт, ки муҳимтарин ҳақиқат «ёдгирӣ электроникӣ» даргир намудани ҳамачонибаи ёдгиранда бо мавзӯи мавриди мутолиа ба манзури дарки бехтари ҷиҳати иқдоми ӯ барои тавлиди дониш бошад.¹

Конфисиюс олими бузурги чинӣ мегӯяд:

Агар ба ман бигӯӣ фаромӯш мекунам;

Агар ба ман нишон диҳӣ ёд хоҳам гирифт;

Агар манро даргир кунӣ мефаҳмам.

Назари Конфисиюс метавонад, далели маҳкамаи дигаре барои ниёз ба таҷдиди назар дар системаи омӯзиши суннатӣ бошад. Дар низоми омӯзиши ҷадид лозиман ниёзе бар анҷоми як давраи стандарти барои расидан ба як натиҷаи стандарти нест. Мумкин аст, касе бихоҳад дипломо 20 сол аҳс кунад ва ё мумкин аст, касе бихоҳад дипломо ду соате тей кунад. Ба ҳамин хотир дар кишварҳои саноатӣ ин имкон фароҳам омадааст, ки шумо битавонед, камтар аз ду соат дар Амрико дипломи ин кишварро аз тариқи интернет касб намоед.²

Дар қарни ҷадид танҳо чизе ки шуморо метавонад аз бақияи рақибҳо ҷилотар биандозад ёдгирӣ саритар ме-

бошад ва ёдгирӣ саритар ба обзорҳои хосяе ниёз дорад, ки шояд битавон гуфт чизе ба номи фанноварӣ метавонад ин нақшо ифо кунад. Лизо бо таркиби ёдгирӣ ва фанноварӣ кӯдаке ба номи ёдгирӣ электроникӣ «E-Learning» мутаваллид хоҳад шуд. Гуфтани аст, шаклгирӣ «ёдгирӣ электроникӣ» бисёр сарӣ анҷом гирифт. Воқеият он аст, ки ин наводгирӣ хеле зудтар аз он ки мардум бидонанд чӣ гуна бояд аз он баҳра бигиранд шурӯъ ба густириш намуд³.

Истилоҳи дигаре ки ба ҳамроҳи ин рӯйкарди навин вориди фарҳанги омӯзиш шудааст, «фосилаи дигитолӣ» ё «шикофи дигитолӣ» аст ва он иборат аст, фосилаи миёни конун ва пиромун. Дар ин таълиф «конун» кишварҳо ва ё марказе ҳастанд, ки бо истифода аз технологияи иттилоот дар ҳоли тавлиди дониш мебошанд ва «пиромун» онон ки фақат масрафкунанда мебошанд. Имкони сохтани дониш барои арза дар бозори ҷаҳониро наёфтаанд. Ба ибораи дигар «шикофи дигитолӣ» мизони баҳрамандӣ ва қорбурди технологияи иттилоот ва иртиботот мебошад. Дар ҳоли ҳозир яке аз муҳимтарин шохисҳои пешрафти ҷомеа мизони истифода аз технологияи дар амри омӯзиш ва қоҳиши фосилаи дигитолӣ аст ва ин хушдори дигаре барои дониш омӯхтани ҷомеа аст, то иҷозат диҳанд, ки ин фосила дар умури омӯзиш рӯзбарӯз бештар шавад ва мо дар зумраи кишварҳои ақибмонда аз рушт қарор нагирем, балки бояд ин фурсати арзишманд ва истисноиро муҳтаним шуморида, кишварамонро ба самту сӯи ҷойгоҳе, ки шоистаи он аст, суқ диҳем.

1. Пайтарсанҷ яке аз донишмандони бузург. Дар заминаи мудирӣ ва нависанда. Китоби панҷ. Фармон.

2. Баргирифт аз сайти daneshpagoh.ir www.

3. Сафавӣ Саидалии Акбар. Омӯзиши электроникӣ. Аз идея то амал. – 2009.

Назариёти мувофиқ ва муҳолиф

Кирзовил дар мақолаи дар соли 1999-ум бо унвони «Мошинҳои раванӣ» инқилобро то поёни қарни XXI пешбини кардааст. Инқилобе, ки ба таълиму тарбия маҳдуд намешавад, балки тамоми равобити инсониро дучори таҳаввул мекунад. Ӯ пешбинӣ карда буд, дар соли 2009 истифода аз рӯёни фарогир мешавад ва мардум ҳамроҳи худ рӯёни хоҳанд дошт. Дар он сол омӯзиш бо кӯмаки рӯёни сурат мегирад ва ёдгирӣ роҳи худро пайдо мекунад. Донишмӯзон бо худ рӯёни ва лавозими ҷонибии онро ҳамл мекунад ва ёдгирӣ аз тариқи иртиботот бе сим монанди интернет ва ... муҳаққиқ хоҳад шуд. Муаллим дар омӯзиш аз равиши суннатӣ ва омӯзиши гурӯҳӣ истифода мекунад, вале мадраса таҳти таъсири нармафзо ва фазои ношӣ аз он мутаҳаввил хоҳад шуд. Муаллимон ба алоқа, вижагиҳои раваншинохтӣ ва фароянди иҷтимоӣ шудани бачаҳо таваҷҷӯҳ мекунад. Ба асоси пешбини Кирзовил дар соли 2019 дар мадорис ва донишгоҳҳо бо муаллимон шабеҳсозӣ шуда, мувоҷеҳ мешвем. Нармафзоҳои хушманд, ҷойгузини муаллим ва устод мешаванд. Ба асоси пешбини Кирзовил дар соли 2029 ҷомеае мубтани ба ёдгирии падидор мешавад, мошинҳо бидуни кӯмаки инсон омӯзиш медиҳанд ва дониши ҷадидро бидуни мудохилаи инсон халқ мекунад. Ба мудохилаи инсон дар тавлиди дониш тақлил хоҳад ёфт ва мошинҳо бар хилофи инсонҳо сохтҳои донишро аз шахсе бар шахси дигар мунтақил мекунад¹.

1. - Kurzweil, Ray (1999), The Age of Spiritual Machines, When Computers Exceed Human Intelligence; Viking, P. 5.

Муҳолиф:

Дирифус дар муқаддимаи китоб «Дар бораи интернет», ки мубтани бар дидгоҳҳои натиҷа, файласуфи олмонӣ Кирикгӯр файласуфи донморкӣ ба падидаи интернет нигоҳ карда мегӯяд: дар фазои шабакаи ҷисмоният батадрич ранг мебозад ва набуди ҷисмоният дар равобити инсонӣ ба ин равобит шакли дигаре мебахшад. Яке аз пурсишҳои Дирифус омӯзиши электроникӣ дар ҳамон мароҳили оғозӣ ин мароҳил мутавақиқ мемонад ва ба интиқол намерасад. Дирифус дар ин ки ёдгирӣ дар мафҳуми воқея дар фазои тарбиятӣ мубтани бар шабакаи муҳаққиқ шавад, ки бар азви ӯ дар фазои маҷозӣ мафқуд аст. Ба назари ӯ, ёдгирӣ марҳилаҳое дорад, ки иборатанд:

1. Марҳалаи мубтадӣ. 2. Марҳалаи мубтадии пешрафт. 3. Марҳалаи кордонӣ.

4. Марҳалаи таҷриба. 5. Марҳалаи хабаргирӣ. 6. Марҳалаи устодӣ. 7. Марҳалаи хиради амалӣ.

Дирифус ваъдаҳои ёдгирӣ аз тариқи шабака ва дар дунёи маҷозиро фиребе беш наредонад ва муътақид аст, ки ёдгирӣ аз роҳи дур танҳо метавонад, кордонӣ эҷод кунад, дар ҳоле ки маҳорат ва фарзонагӣ амалан ва комилан дур аз дастрасӣ хоҳанд буд².

Натиҷагирии назарот мувофиқ ва муҳолиф

Ба назар мерасад, ки эътиқодот ва пешбиниҳои Кирзовил дар хусуси тағйири шакл омӯзиш ба воқеият наздиктар бошад. Чаро ки пешбини марҳалаи аввала ӯ (2009) ба воқеият пайваст. Раванди рушди технологияи мавҷуд ба иқдомот дар шуруфи анҷом

2. Муҳаммад Атторон. Донишгоҳи маҷозӣ.

дар ҷаҳон ҳокӣ аз ин аст, ки пешбинии дуввуми ӯ низ дар ҳоли таҳқиқ аст. Таҳқиқи ду пешбинии қаблии вай метавонад тақягоҳе бар таҳқиқи пешбинии севвум бошад. Ё ҳадди ақалл метавон гуфт, ки таҳқиқи он хеле дур аз зехн нахоҳад буд.

Бар асоси назарияи Дирифус омӯзише, ки дар равобити чеҳрабачеҳра шогирд ва муаллим сурат намегирад, аз ҳафт марҳилаи тақомули ёдгири ҳади ақал ба се сатри он даст меёбад ва донишомӯзро аз нил ба мароҳили олитар маҳрум мекунад. Агар фарзи мазкурро бипазирем ду нуктаи асосӣ дар ин ҷо матраҳ мешавад.

Нахуст он ки оё низоми суннатии мавҷуд дар шароити кунунии донишомӯзонро аз ин мароҳил фаротар мебарад, ки далели бебехра будани фазои маҷозии аз ин қобилиятҳо худро аз имконоти ин фазо маҳрум кунем? Ин пурсиши ҷиддӣ аст, ки ҳамвора дар муқобили низоми суннатии омӯзиш қарор доштааст ва агар бипазирем, ки низоми мавҷуд бо мароҳили ниҳии мавриди назари Дирифус фосилаи зиёде дорад, бо интиқол ба низоми омӯзиши маҷозӣ дар воқеъ чизеро аз даст надодем.

Нуктаи дуввум ин аст, ки агар далелҳои Дирифусро бипазирем ва бо-вар кунем, ки омӯзиши чеҳрабачеҳра дар синф ва ҳар макони моддии дигар қобилиятҳое дорад, ки фазои маҷозии он қобилиятҳоро надоранд, метавон ба далели ин ки бисёре аз афрод аз ҳамон сутуҳ нозили ёдгирии мавриди назари Дирифус маҳруманд, ниёз ба тавзеҳи маҷозиро исбот кард. Бо тавачҷӯҳ ба гурӯҳҳои ҷамиятии хос, ки аз ҳар гуна омӯзиш, ҳатто дар сатҳи пойин маҳруманд. Густариши фазоҳои омӯзиши маҷозӣ зарурӣ аст, гарчи ба мароҳили олии ёдгирӣ аз ин тариқ даст наёбем. Бархе аз ин гурӯҳҳо иборатанд, аз: нотавонони ҷисмӣ ҳаракатӣ, бар-

хе аз занон ва духтарон ки ба хотири хинҷорҳои иҷтимоӣ наметавонанд идомаи таҳсил бидиҳанд, паноҳандаҳо ва муҳоҷирон... .

Зерсохтҳо ва обзорҳои лозим барои ёдгирии электроникӣ

Мо обзорҳоямонро месозем, пас аз он ин обзорҳо мебошанд, ки моро месозанд: (Маклуҳон, 1995).

❖ **Зерсохторҳои технологӣ:** системаҳои зербиноӣ муҳобиротӣ (гирандаҳои моҳворагӣ, фибринурӣ, шабакаҳои интернетӣ, сервисдиҳандаҳои хадамоти интернетӣ ва монанди он);

❖ **Зерсохторҳои инсонӣ:** Омӯзиши электроникӣ ба коркунони фаннӣ, тарроҳони фаннӣ ва омӯзишӣ, аъзои ҳайати илмӣ, донишҷӯён барнома-резон ва мудирон, ба унвони корбарон ва бозигарони аслии низоми омӯзиши маҷозӣ ниёз дорад. Ҳамчунин бархӯрдорӣ аз маҳоратҳои хос (ошуноӣ бо кампютер, истифода аз пардозии-гарони калима, сирри илмӣ дар бачойи вебгардии беҳадаф, ошуноӣ бо нармафзорҳо, чандрасонаҳо ва монанди он) эҷоди нигоришҳои ҷадида тағйири зехнияти кулли авомил ва дастандаркорон, босозии нақшҳо ва равобит ва равишҳои анҷоми кор амри зарурист.

❖ **Зерсохторҳои фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва арзишӣ:** Тарбияти шахрванди ҷаҳонӣ бо ҳифзи арзишҳои миллӣ ва бумӣ, тавачҷӯҳи шиқофи дичитолӣ ва талош барои тавзеҳи одилонаи ёдгирӣ ва омӯзиш, шинохти одоб ва русуми шабакаӣ, тағйири нақши иҷтимоӣ омӯзиши олий, ривочи фарҳанги педагогии ҷадид (истиклол ва худгардонии донишҷӯ) ба унвони фарҳанги созмони голиб дар муҳити ёддихӣ ва ёдгирӣ.

❖ **Зерсохторҳои иқтисодӣ:** Тичорати электроникӣ, даромадзоя, равишҳои навин таҳсиси манобеъ ва буҷа

моделҳои таъмини манобеъ, бозорёбӣ ва густариши бозорҳои омӯзишӣ, иқтисоди бедуни восита, боздеҳи сармоягузорӣ, иқтисоди калон, боздеҳи ғайри мустақим (густариши интиҳоб аз назари мавзӯи дарсӣ, устод, расона, қимат ва монанди он).

❖ Зерсохторҳои мудирият ва роҳбарӣ: Мудирияти дониш (таъкид бар ёдгирии созмонӣ, ба ҷойи ёдгирии фардӣ, густариши роҳҳои барои сахим шудан ва амбошта шудан, дониш дар як созмон ва дастёбӣ ба таҳасусӣ ва маҳорат коркунон ва табдилӣ он ба шакли он ба осонӣ дар дастрасӣ афроди дигар низ бошад), итиҳози роҳбурди дучониба рақобат ва ҳамкорӣ, роҳбурдҳои ҷадиди мудирият ва роҳбарӣ аз ҷумла мудирияти мушорикатии пӯё ва ояндапажӯх, рӯйкардҳои байнанлмилалӣ ва ҷаҳонӣ нигаристан ба масоили созмонӣ, тадвини сиёсатҳо ва хати машиҳойӣ ва қавонини иҷроӣ, омӯзиши маҷозӣ дар заминаҳои мухталифӣ чун ҳаҷми корӣ, равиши истиқдом ва ҷазби аъзои ҳайати илмӣ, эътиборсанҷӣ ва судури муҷавез, масоили марбут ба молиқияти маънавӣ, стандартҳои кайфиву камӣ, тазмини кайфият ва исолат ва эътибор.

❖ Зерсохторҳои идорӣ ва низоми пуштибонӣ: Низоми идорӣи электроникӣ ва бидуни коғаз, низоми пуштибонӣи созмонӣ, омӯзишӣ ва фаннӣ барои донишҷӯ, устод ва коркунон, дастрасӣ ба манобеъ ва хадамоти дичитолӣ¹.

Авомил ва мавонези тавсеии ёдгирии электроникӣ

Истифода аз улгуҳои ҷадиди омӯзишӣ барои касоне ки чандин давре

ва сол ба тариқи суннатӣ ва собитӣ омӯзиш дода ва омӯзиш дидаанд, мушкилот ва муҳолифатҳоеро дар бар хоҳад дошт. Илова бар ин, омӯзиш ва фалсафаи таълиму тарбия (педагогӣ) дар ҳар кишавре мутафовит аст. Дар натиҷаи равишҳо ва рӯйкардҳои мутафовите низ ба вучуд хоҳад омад. Тағйир ва таҳаввул дар улгуҳои омӯзишӣ ба тағйир ва таҳаввул дар ин гуна рӯйкардҳо низ ниёз хоҳад дошт. Аз сӯйи дигар, кишварҳо дар мизони дастрасӣ ба фановарии итиллоот ва иртиботот бо ҳам мутафовит мебошанд. Ин тафовутҳо монъеи иҷро ва роҳандозии омӯзишҳои электроникӣ хоҳад буд.

Пискурич авомил ва мавонези тавсеии ёдгириро нӯҳ омил зикр кардааст:

Тарс аз шикаст, эҳсоси бекифоятӣ нисбат ба ёдгирии электроникӣ ва но-муносиб донистани он, масоили печидани корӣ, ношинохтӣ будан ё қобили шиносӣ набудан ниёзҳои омӯзишӣ, контроли мудирияти шадид дар таълим, замон, набуди пуштибонии мудирият, мушкилоти молӣ, қатъшудан қору фаъолият дар миёнаи роҳ².

Натиҷагирӣ:

Ҳол он ки дар асри санъатӣ моро ақиб нигоҳ доштанд, набояд иҷозат диҳем, бо эҷоди фосилаи дичитолӣ як бори дигар аз дунё ақиб бимонем. Ба ақидаи нигоранда, бисёре аз авомил ба сурати билқувва барои пайвастан ба ҷомеаи итиллоотӣ барои мо фароҳам аст. Лекин барои табдил барои фикр феъл қардан ва ҷомеаи амал пӯшонидан ба ин аҳдоф бояд талоши бештаре сурат гирад.

Фарҳангсозӣ ва пайдо қардани роҳи ҳалҳои пиёдаسازیи ёдгирии электроникӣ

1. Париваш Ҷаъфар. Баррасии донишгоҳҳои маҷозӣ ба манзури ироаи як муодили муносиб ҷиҳати низом. Омӯзиши олии кишвар. Рисолаи тоқторӣ. Донишгоҳи исломии Техрон, 1381.

2. Piskurich, G.M. Preparing learner for e-learning. Sanfrancisco, jossey : Bass/Feiffer,2003

киро набояд аз мардуми кӯча ва хиёбон интизор дошт, балки ин масъулияти сангин ба ўҳдаи шогирдони мактаби педагогӣ то олитарин зимомдори таълиму тарбият ва мутавалиёни педагогӣ ниҳода шуда, то бо анҷоми корҳои пажӯҳишӣ ва ироаи роҳкорҳои

мутаносиб бо шароити фрахангӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ... хости кишвар давлатро ёрӣ намуда, то дар қазвати таърих ва посухгӯӣ ба насли оянда дар ин гузари таърихӣ, ҳарфе барои гуфтан дошта бошем.

Калидвожаҳо: ёдгирии электроникӣ, ҷомеаи иттилоотӣ, омӯзиши маҷозӣ, зерсохторҳои ёдгирии электроникӣ, низоми омӯзишӣ, асри иттилоотӣ, фазои иттилоотӣ, ҷаҳони иттилоотӣ.

УДК 004+681.3
Сулаймони С.,
Алии Раззоки

ЭЛЕКТРОННЫЕ ОБУЧЕНИЯ: НОВЫЙ ПУТЬ К ИНФОРМАЦИОННОМУ ОБЩЕСТВУ

В исследовании подчеркнута важность электронного обучения. Электронные обучения в современной школьной системе могут сосуществовать в одном пространстве, демонстрируя пользователям множественность, взаимодополняемость и совокупную ценность источников информации, уже имеющиеся информационные материалы с новыми образовательными ресурсами, делая ставку на дополнение, а не взаимоисключение, освоение электронных ресурсов и новых информационных полей.

Современная стратегия развития электронного обучения строится на принципе посредничества между миром информации и потребностями субъектов образовательной среды.

Ключевые слова: электронное обучение, информационное общество, дистанционное обучение, система обучения, современная стратегия, электронные ресурсы, информационные поля, информационный век, информационный мир.

UDK 004+681.3
Sulaimoni S.,
Alii Razzoki

ELECTRONIC TRAINING: A NEW WAY OF INFORMATION SOCIETY

In research importance of electronic training is underlined. Electronic training in modern school system can co-exist in one space, showing to users plurality, complementarity and cumulative value of sources the informations which are already

available information materials with new educational resources, staking on addition, instead of mutual exclusion, development of electronic resources and new information fields.

Modern strategy of development electronic training is under construction on an intermediary principle between the world of the information and requirements of subjects of educational environment.

Key words: Electronic training, information society, remote training, training system, modern strategy, electronic resources, information weeding, an information century, the information world.

УДК 681.3+004
Ходӣ Камарай,
унвонҷӯии ДМТ

ҶОЙГОҲ ВА МАҚОМИ ИНТЕРНЕТ ДАР ҶАҲОНИ МУОСИР

Дар баррасии чигунагии эҷод ва тавсеаи иртиботи умумӣ метавон чанд давраро, ки ҳар кадом технологияи иртиботии навинеро ҳамроҳ меоварад, аз якдигар тафқиқ кард. Нахустин асри иртиботи умумӣ ё чамъӣ дар ҳудуди 1450-и милодӣ бо ихтирои чоп оғоз мешавад. Дар ин давра, ба ақидаи Маршал Маклуҳан- донишманди муосири Канада, равобитаи иҷтимоӣ ва андешаву рафторҳои инсонӣ ҳама таҳти таъсири шадиди навиштаҳои чопӣ ҳастанд, ки мазохири зиндагии ҷавоми ғарбӣ он замон ба унвони “Қаҳқашони Гутенбургӣ” муаррифӣ мешавад (2).

Пас аз ҷанги ҷаҳонии аввал радио низ ба суръат рӯ ба тавсеа бигузошт.

Густариши радио дар соли 1935 дар кишварҳои пешрафтаи ғарбӣ ба ҷое расид, ки ин василаи иртиботӣ низ монанди матбуоти хабарӣ ворида марҳалаи «масрафи фардӣ» гардид. Бояд донист теъдоди шунавандагони радио, ки дар соли 1926 дар ҳудуди 50

миллион буд, дар соли 1935 ба ҳудуди 190 миллион расид ва дар сол 1960 зиёда аз 335 миллионро ташкил дод.

Бо гузашти муддате Интернет, агарчи муҷиботи зуҳури ноширони электроникро фароҳам овард, шабакаи веби ҷаҳонӣ ононро шукуфо сохт ва ба воситаи умдаи нашриёти электронӣ табдил кард. Бинобар ин муҳити “веб” тавонист ҷойгоҳе барои навъи тозае аз рӯзномаҳо ва низ навъи тозае аз рӯзноманигорӣ ҳам бошад ва бад-ин тартиб дар моҳи майи соли 1992 рӯзномаи “Шикогу трибун” онлайн бар рӯи веб фиристод (5).

Чун ба таърихи пайдоиши Интернет мутаваҷҷеҳ шавем, он ба кори яке аз навоҷартарин ниҳодҳои пажӯҳишии дунё, яъне созмони пружаҳои пажӯҳишии пешрафтаи вазорати дифоъи Амрико (ДОРПО) алоқаманд аст. Вақте дар авохири даҳаи 1950 партоби нахустини қамари маснӯии Иттиҳоди Шӯравӣ занги хатар барои муассисоти пешрафт-

таи технологии низомии Амрико зад, вазорати дифоъи Амрико бо ибтикороти тозае таърихи фановарино дигаргун сохт ва пороодоими навинро дар ин арса рақам зад (3, 44). Яке аз ин ибтикорот, ки дар ширкати Ранд падид омад, тарроҳии системи мухобиротие буд, ки дар баробари таҳочуми ҳастай осебнопазир бошад.

Нахустин шабакаи иттилоотӣ аз ин навъ, ки ба унвони кадрдонӣ аз муассисаи бунёнгузори он «Орпонат» номгузорӣ шуд, дар соли 1969 ба рӯйи марокизи таҳқиқоти хамкорикунанда бо вазорати дифоъи Амрико ва донишгоҳҳои Калифорниё ва Хорворд кушода шуд ва дар пайи он пажӯҳишгарон ҷиҳати барқарорӣ иртиботи мутақобил бо якдигар, ба баҳрабардорӣ аз ин шабака пардохтанд. Баъдҳо замоне фаро расид, ки чудо сохтани корбурдҳои низомӣ ва ғайринизомии шабакаи мазкур дар канори «Орпонат» шабакаи мустақиле мавсум ба «Мелнат» барои пажӯҳишгарони низомӣ таъсис шуд.

Дар ҳилоли ин даҳа «Бунёди миллии улум»-и Амрико низ ба тақвият ва тавсеаи шабакаи Орпонт кӯмак кард ва илова бар эҷоди як шабакаи хоси илмӣ, шабакаи дигаре бо хамкории кампони «Эй. Би. Ам» (ای.بی.ام) ба номи «Битнат» барои муҳаққиқон таъсис дод. Бо тавачҷӯх ба ин ки тамоми шабакаҳои мазкур дар фаъолиятҳои иртиботии худ аз системи иттилоотии «Орпонт» баҳраманд мешуданд, муддате номи ин шабака Орпо – Интернет номида мешуд ва саранҷом ба Интернет табдил шуд. Ба мавзуоти ин таҳаввулот ва ба манзури посухгӯӣ ба илзомоти фарояндҳои иртиботӣ пешрафтҳои ҷашмгире дар ҳавзаи тавоноӣҳои фанӣ компютерӣ сурат гирифт. Ба гунае, ки дар соли 1995 мелодӣ имкони интиқоли иттилооти муодили даҳҳо миллион китоб ва на-

шриёти Китобхонаи кунгураи Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар ҳар дақиқа фароҳам шуд (6, 54).

Аммо аз он ҷое, ки ин пешрафт ба танҳои барои густариши шабакаҳои иттилоърасонӣ дар густираи ҷаҳонӣ кофӣ набуд, иртиботи мутақобили роёнаҳо зарурат ёфт. Лизо барои аз миён бурдани ин монета аз системе маъруф ба ЮНИКС истифода шуд ва аз ин раҳгузар роёнаҳо имкон ёфтанд илова бар эҷоди иртиботи мутақобил бо якдигар ба рамзгузорӣ ва рамзкушоии маҷмӯи додаҳои мавриди интиқол дар замоне сареъ бипардозанд. Ба ин тартиб Интернет дар Аврупо низ аз соли 1989, шабакаи аврупоии Интернет ба фаъолият пардохт.

Албатта, пеш аз густариши Интернет дар Фаронса шабакаи дохилии «Минител» вучуд дошт ва аз ин ҳайс метавон гуфт, ки ин расона дар радиои Интернет ба шумор меояд. Ба тадриҷ аз даҳаи 90-и қарни мозӣ ба баъд дар ҳоле ки Интернет дар беш аз 50 кишвар ҳузур дошт, ба ҷаҳони саввум низ ворид шуд (4, 32).

Пеш аз густариши Интернет ағлаби ширкатҳои бузурги компютери Амрико шабакаҳои «хатти мустақим»-и худро, ки ҳолати ихтисосӣ буд, тавсеа доданд. Аммо бархе аз ин ширкатҳо дар соли 1994, яъне ҳангоме, ки «веб» дар Интернет муаррифӣ шуд, фаъолияти шабакаҳои худро низ дар Интернет бар асоси стандардҳои он созмон доданд. Дар ҳоли ҳозир ин расонаи постмодерни муташаккил аз шабакаи бунёди миллии илми Амрико, шабакаи академӣ ва пажӯҳиши Австрия, интернетии илми НОСО, шабакаи академӣ ва пажӯҳиши Суис ва чанд миллион шабака дар абъоди мухталиф аз навъи тичорӣ ё пажӯҳишӣ аст.

Ба таври кулӣ муҳимтарин таҳаввулоти Интернетро метавон ба сурати хулоса ҷунин унвон кард:

Соли 1969 Опорнат бо 4 компютери мутаваллид ва дар соли 1990 расман мунҳал мешавад.

Соли 1972 нахустин иртиботи байналмилалии Опорнат дар коллечи Ландан руѐли родори Норваж сурат гирифт.

Соли 1976 малакаи дараҷаи дуввум аз пусти электроник истифода мекунад.

Соли 1977 шабакаи тауренет дар ихтиѐри беш аз сад пажӯҳишгари пусти электроник қарор мегирад (3, 79).

Ҳамин тавр, бонки ҷаҳонӣ дар соли 1992 ва Созмони Милали Муттаҳид дар соли 1993 соҳиби Онлайн ва дар соли 1995 аввалин радиои тичории 24 соата дар Интернет роҳандозӣ шуд, ки имкони фаровони ҳадамоти интернетиро ба вучуд овард.

Гузоришҳои солони Иттиҳодияҳои ҷаҳонии муҳабирот, Созмони тичорати ҷаҳонӣ ва соири гузоришҳои таҳассусӣ нишон аз рушд ва истифодаи рӯзафзун аз ҳадамоти Интернет дар саросари ҷаҳон дорад. Ба гунае, ки истифода аз ҳадамоти Интернет ба унвони яке аз шохисҳои мавриди тавачҷӯҳ дар тавсеаи кишварҳои ҷаҳон аз сӯйи созмони пружаҳои тавсеаи Милали Муттаҳид ва Бонки ҷаҳонӣ мавриди тавачҷӯҳ қарор гирифтааст. Интернет ба мо имкон медиҳад, ки иттилоотро ба шакли интиқоли прунда дар ихтиѐр дошта бошем. Вақте иртибот бо ин расона барқарор мешавад, метавон ба компютерҳои дигаре муттасил шуд ва аз ҳадамоти он ба шакли таомулӣ, яъне вебтане бар табодули мутақобил (пурсиш, посух, иқдоми ақсуламал ва. . .) баҳраманд шуд. Чизе ки дар Интернет «талнат» номида мешавад, ба иловаи маҷмӯаҳо, архивҳо, феҳристҳои китобхонаҳо ва ҳадамоти фаровони дигаре аз тариқи пойгоҳҳои иттилооти таҳассусӣ бархе аз сайтҳои интернетӣ

дар дастрасии қорбарон қарор мегирад. Ба таври қуллӣ анвоҳои ҳадамоти интернетиро метавон дар гурӯҳҳои зер дастабандӣ кард:

1. Интиқоли пружаҳои компютерӣ;
2. Истифода аз пружаҳои компютерӣ, мудохила ва иҷрои фармонгузор дар он;
3. Паёмрасонии электроник;
4. Истифодаи компютер ба унвони як терминол (поёнаи иттилоотӣ);
5. Дастрасӣ ба иттилоот ба кӯмаки индексҳо ва феҳристҳои мухталиф;
6. Чопи мадорак ва иттилоот аз роҳи дур;
7. Мудирият, ки ҳадамоти он мавриди истифодаи идорақунандагони шабақа қарор мегирад.

Дар ин баҳс саъй мешавад бархе аз муҳимтарин ҳадамоти ин расона муҳтасар тавсиф шавад.

«Веб», ки ҳолати ихтисорӣ дигари он «www» ё «world wide web» дар луғат ба маънои тори анкабути ҷаҳонӣ аст, системи чандрасонае, ки дар ҳукми барномаҳои кумакӣ барои истифодақунанда маҳсуб мешавад. Ин систем, ки аз сол 1989 ба тарзи густурда истифодақунандагони Интернетро мувоҷеҳ сохт, иттилоотро ба гунае чандрасонаӣ, яъне матн, садо ва тасвир дар ихтиѐри қорбарон қарор диҳад. Акнун барои муаррифии ин сервис шинохти чанд мавзӯё зарур аст. Яке аз ин мавзӯёот вожае аст ба ном «матн» (Text), ки ҳамон маънои марсуми худро дорад: Омезае аз ҳуруф, аъдод ва нишонаҳои мутадовил дар расмулхати ҳар забон. Бадехист, ки як матнро фақат метавон хонд, он ҳам ба савти тартибӣ, яъне аз аввал ба охир, аммо вожаи дигаре ба ном «абарматн» (Hypertext) вучуд дорад, ки вижагиҳои хоси худро дорад. Абарматн чандбаъдӣ аст, ба ин маъно, ки хондани он лузуман набояд аз ибтидо то ба интиҳо сурат гирад, балки ҳар нуктае аз онро қорбар

тамоюл дошта бошад, метавон интихоб ва хонда шавад.

Албатта, дар матн ҳам метавон чунин иқдомеро анҷом дод, аммо лозими он вучуди феҳристӣ аст, ки ба кӯмаки он маҳалли иттилооти мавриди ниёз пайдо ва мутолиа шавад. Дар абарматнҳо хондани матолиби лузумӣ аз ибтидо ба интиҳо нест, балки ба сурат тика-тика аз мавқеъятҳои мухталифи матн ва бо меъёрҳои интихоби шахсӣ қорбар хоҳад буд. Ба иборати дигар, бархе аз вожаҳо дар Интернет нуронитар аз соири вожаҳо ҳастанд ё бо ранги дигаре ба намоиш даромадаанд. Агар бо моус (Mouse) бар рӯи ҳар як аз ин вожаҳо килк шавад, адабиёти ҷаҳонӣ он вожаро дар дастрас қарор мегирад. Ин ҳамон иттилооте аст, ки калимаи мавриди назари мо ба он ишора кардааст. Имрӯза «веб» ба яке аз муҳимтарин абзорҳои иттилоърасонӣ табдил шудааст: чандон ки ҳар ширкат, созмон ё ҳатто муассисаи кӯчаке метавонад бо сабти як нишони интернетӣ ба номи худ маҷмӯае аз сафаҳои «веб» тарроҳӣ кунад ва онро дар қолаби як пойгоҳи «веб» дар дастраси ҷаҳониён қарор диҳад. Бад-ин тартиб ҳар хоҳишманд тавассути Интернет ва аҷзoi нармафзори мурургари «веб» метавонад ба пойгоҳҳои «веб»-и саросари ҷаҳон даст ёбад ва аз онҳо истифода кунад.

Бархе аз соҳибназарон мӯътақиданд, ки шабакаи ҷаҳонии «веб» андешаи мустақилро коҳиш медиҳад ва дастрасӣ ба иттилооти хомро имконпазир месозад (7, 38-39).

Аммо яке аз муҳимтарин вижагии «веб» паҳнхӯрди зинда, суфоришӣ ва бозтавлиди рӯйдодхост, ки аз тариқи «веб» сурат мегирад. Сатҳи таомулӣ, фардисозӣ, вобастагии замони кам ва мизони бозхӯрди мушаххасаҳо ҷаҳоргонаест, ки имконияту тавоноии

Интернетро комил сохта, назар ба дигар расонаҳо тафовутро низ ба вучуд меоварад. Бинобар ин имкониятҳои «веб» ба унвони яке аз муҳимтарин ҳадамоти Интернет боис шудааст, ки дастрасӣ ба он ҳатто аз пусти электроники, ки аввалин сабаби гароиши мардум ба Интернет буд, пешӣ гирад.

Дар Интернет имкони барқарори иртибот миёни қорбарон ба шаклҳои мухталифе вучуд дорад. Яке аз муҳимтарин шакли иртибот пусти электроник аст. Пусти электроник мубодилаи паёмҳои ба шакли матниро миёни ду ё чанд нафар, ки бо Интернет муттасил ҳастанд, имконпазир месозад. Ба иборати дигар, ин навъ иртибот ба низомии ҳамли электроники номаҳо ва дар кулл ба иттилооте, ки ҳомили матн ё тасвир (собит ё мутаҳаррик) аст, ба сурати рақамӣ қобили захира мебошад. Дар ин навъ паёмрасонӣ вобастагии замони аз миён рафта ва замони коҳиши ахтор ба наҳви шигарфе коҳиш ёфтааст. Ҳамчунин, барои барқарории иртибот ҳар ду тараф зарурате надорад, ки ҳамзамон рӯи шабака ҳузур дошта бошанд. Ҳар истифодакунанда дорои як сандуқи электроник аст. Сандуқҳои пусти рӯи компютерҳои марказии паёмрасонӣ захира мешавад. Ин компютерҳо тамоми вақт фаъол ҳастанд ва кодиранд то доиман ба дарёфт ва ирсолӣ паём бипардозанд. Паёмҳои электроники, ки дар Интернет ҷараён доранд, дорои сохти мушаххасе ҳастанд. Ҳар паём бо як сарнома оғоз мешавад, ки нишонгари адреси фиришонанда, гиранда, мавзӯ, таърих ва соати паём аст. Дар пусти электроник ҳар як аз аъзои муштарак дорои як калиди пусти мушаххас аст ва метавонад паёми худро барои теъдоди зиёде аз аъзо ирсол дорад. Ба таври куллӣ паёмрасонии электроник илова

бар эҷод ва хондани паёмҳо, тафсилоти зерро низ фароҳам месозад.

А) Мутолиа, чоп ва забти паёмҳои дарёфтӣ;

Б) Ирсоли паём барои як ё чанд нафари дигар;

В) Ирсоли купихои як паём барои ашхоси гуногун;

Г) Додани паём бо афзудани тавзеҳоте дар перомуни он.

Маҷмӯи ин қобилиятҳо ба пусти электроник ин имконро додааст, ки ба яке аз қудратмандтарин абзорҳои иртиботии табодул мубаддал шавад. Ба гунае, ки соли 2005 мелодӣ, рӯзона беш аз 35 миллиард паёми пусти электроник миёни мардуми ҷаҳон табодул шуда, Интернет аз ҳайси сиёсӣ низ ба яке аз муҳимтарин абзори сиёсӣ табдил ёфтааст (4, 42).

Дигар аз анвои хадамоти Интернет гуфтугӯҳои дӯстона аст. Ба ин тартиб ду нафар, ки ба таври ҳамзамон ба Интернет муттасил шудаанд, бо иҷрои як барномаи махсус метавонанд иртибот барқарор кунанд ва матни тайпшударо тавассути якдигар бубинанд. Гуфтугӯ дар анвои пешрафтатар муштамил бар муколамаи савтӣ ва низ видео-конфронс мешавад. Ба ин маънӣ, ки бо доштани таҷҳизоти лозим, монанди микрофун ва системи тасвирбардори дичитол (дурбини филмбардории муттасил ба компютер) ду нафар метавонанд садои якдигарро бишнаванд ва ҳатто тасвири якдигарро бубинанд. Дар ин навъ иртибот бештар аз ду нафар ширкат варзанд, аз гирдиҳамоии роҳи дур ё телеконфронс истифода мешавад. Конфронс аз роҳи дур имкон медиҳад, ки ду ё чанд нафар ё гурӯҳ дар чанд истгоҳи компютерӣ дар чанд нуктаи мухталифи дунё битавонанд бо дидани якдигар ва низ намоиши варақ, ҷадовил, нумудор, иқдомоти фанӣ, ҳунарий, илмӣ ва м. и. бо якдигар иртибот барқарор кунанд.

Ин равиш дар ҳоли ташаккул буда, таъмили чандоне наёфтааст.

Бо таваҷҷӯҳ ба иттилооти фавқулодаи Интернет тасаввур мешавад, ки ҳамагон ба навъе дучори иттилоотзадагӣ шудаанд. Чунончи, дар ҳоли ҳозир мавзӯи иктисод аз ҷумлаи мавзӯётест, ки дар ҷаҳони Интернет мавриди мулоҳизаи ҷиддӣ қарор гирифтааст, зеро воқеияти имрӯзаи ҷаҳони муосир чунин талаботро пеш гузоштааст. Дар чунин шароит яке аз имкониятҳои асосии ин расона ҳамоно тамаркуз бахшидан, филтрғузори ва билохира интиқоли иттилооти муҳим барои масрафкунандагон мебошад. Муфидтарин сойтҳои веб онҳое ҳастанд, ки нақши бахшҳои ҷустуҷӯро иҷро мекунанд. Ин бахшҳои ҷустуҷӯ имкон медиҳанд, ки мо сирфан ба иттилооте дастрасӣ пайдо кунем, ки ба онҳо ниёз дорем. Сервиси ҷустуҷӯи замони дар дастёбӣ ба иттилооти мавриди назар худ як техник аст. Дар сурати ноошной бо ин техники муштараки Интернет мумкин аст соатҳо бо пойгоҳҳо ва шабакаҳои иттилоотии мухталиф дар иртибот бишавад, бидуни он ки ба иттилооти мавриди ниёз дастрасӣ пайдо кунанд. Абзорҳои ҷустуҷӯ ин имконро ба корбар медиҳанд, ки бо воридаи як ё чанд калимаи вобастаи мавзӯи мавриди алоқаашон аз шабакаи иттилоотӣ маълумотро ба роҳатӣ пайдо кунанд. Дар як таҳқиқе, ки аз сӯйи воҳиди санҷиши афкори умумии маркази таҳқиқоти созмони садо ва симои Ҷумҳурии Ислонии Эрон дар хусуси истифодаи донишҷӯён аз Интернет ба амал омадааст, беш аз як саввуми корбарони мавриди таҳқиқ бештар ба тафаҳхус ва ҷустуҷӯи иттилоот дар Интернет пардохтаанд ва як ҷаҳорум ҳам барои боҳабарӣ аз рӯйдодҳо аз он истифода кардаанд. Бад-ин тартиб аз соли 2010 мелодӣ ҷаҳон бо шабакаҳои

мадорӣ ва соири шабакаҳои баста дар ҳолати видоӣ ва Интернет барои тамоми ҳадамот танҳо гузинаи иртиботии мардуми ҷаҳон қарор дорад.

Интернет ба унвони сутуни фуқароти ҷомеа шабакае, ки ба таъбири Монуэл Касталаз дорои ҳандасаи мутағайир ва меъмурии собит дар ҳавзаҳои мухталифи иқтисодӣ ва сиёсӣ ва фарҳангӣ қорбурдҳои хося ёфтааст (3, 17). Ин шабака мӯҷиб шудааст, ки иттилоот нақши стратегӣ пайдо кунад аз умури доду ситодҳои тучорӣ, ҳадамоти шугӯӣ, фаъолиятҳои омӯзишӣ то роҳбарӣ ба фаъолиятҳои иҷтимоиву мудирият. Бисёре аз соҳибназарон мӯътақиданд, ки имрӯз иқтисод мубтанӣ бар иттилоот бештар рушд мекунад. Яъне, Интернет, меҳвари иқтисоди ҷаҳонӣ қарор гирифтааст.

Дар ин хусус Питер Дарокир (پیتر دراگر) - устои мудирият изҳор дошта, ки мо акнун вазъиятро аз як иқтисоди колумбӣ ба иқтисоди иттилоотӣ ё иттилоотмеҳвар тағйир додаем. Он ба таври назаррас қасратгарой ва чандфарҳангиро суҳулат бахшидааст ва танаввуи дилбастагии маҳаллӣ ва хувиятҳои хосяро бо мафҳуми деҳқадаҷаҳои пайванд додааст. Дар арсаи сиёсат ҳокимият дигар ба маънои вижагии дараҷаи аввали муносиботи байналмилалӣ нест. Зеро ин расона боис шуда, ки марзҳои ҷуғрофӣ то андозае аҳамияти гузаштаи худро аз даст диҳад ва ҷаҳон ба ҳам хеле наздик шавад. Ба қавли Девид Ҳорай (دیوید هاروی) фишурдагии замон ва макон арзи ҳастӣ қардааст (6, 58-59).

Ҳамаи ин гуфтаҳо бозгӯӣ равшани қорбурди қалиди Интернет дар тамоми зиндагии ҷавоми инсонист, ки аз имконоти зиёде бархурдор аст.

Сиёсатмадорон ва тучор Интернетро муҳимтарин маркази бозори пешрафта дар қарни бисту якум тавсиф қардаанд. Ба гунае, ки метавон гуфт суди ин навъ тичорат дар солҳои ахир

ба чандин трилион доллар афзоиш ёфтааст. Ахиран ин навъи тичорат нигарони бархе аз кишварҳои сармоядор, марказу ширкатҳои онҳо дар робита бо султа ва назорат бар муҳимтарин бозор қарни ҷадидиро мӯҷиб шудааст. Бештарин таҳаввул ва пешрафт дар бозори ҷаҳонӣ дар бахши сармоягузорӣ ва пул сурат гирифтааст. Омори зерин қараёнро ба хубӣ нишон медиҳад:

Ҳоло дар саросари ҷаҳон беш аз 200 ҳазор ширкати тичорӣ ба Интернет мутгасил шудаанд, ки ағлаб дар заминаи фуруши маҳсулоти худ фаъолият доранд, ҳарчанд ки теъдоди ширкатҳои масрафкунанда низ рӯ ба афзоиш аст. Бадеҳист, ки гурӯҳи қобили тавачҷӯхе аз афрод амалан дар сатҳи кишварҳои санъатӣ ба харид аз тариқ Интернет рӯй овардаанд.

Ба таври мисол анҷоми тичорат аз тариқи Интернет мазоӣ ғайриқобили инкор ва мутааддиде дорад, ки имрӯз ҳамагонро ба истифода аз он ташвиқ мекунад. Ҳазинаи кам, пуштибонӣ аз муштариён, бидуни таътили ҷаҳонӣ амал қардан, афкори нав, табодули иттилоот бо ширко ва мудирияти фуруш, пардохт ва бозорёбӣ аз роҳи дур аз чумлаи ин мазоёст.

Огарйурган Ҳобармос (اگر یورگن هابرماس) шаклигии арсаи умумӣ дар Аврупоро бар ояндаи қофатреҳо, рестуронҳо ва марокизи умумӣ медонад (6, 32) ва агар Монуэл Касталаз (مانوئل کستلنز) бахше аз заминаҳои таҳаққуқи инқилобашро натиҷанокии гуфтугӯҳои шабонаи муҳандисон, донишгоҳиён ва сармоядорон дар растуронҳои Дарасиликун (دره سیلیکون) дар Амирко бармешуморад, имрӯз метавон гуфт ин Интернет аст, ки бо тамаркуззудой ва густариши зарфияти бондҳои иртиботӣ ва дар натиҷанокии муодилаи фавқулодаи паёмҳои иттилоотӣ осори малмусяро бар абъоди мухталифи зиндагии ба-

шар, хосса дар ҳаёти демокротик бар чой бигузоштааст (3, 67). Акнун интишори ҷаҳонии дониш ва иттилоот, ки рӯзе ба иддаи маҳдуде ихтисос доштааст, дар густараи номаҳдуде бисёре аз мардумро ба таври сареъ ва арзон фаро гирифтааст. Дар ин чашмандоз афкор ва андешаҳои нав ба сурати таомулӣ дар уфуке фарогир дар ҷараён аст. Ба гунае, ки ҳаққи дастрасӣ ба ин иттилоот ба унвони яке аз ҳуқуқҳои бунёдии башари лозимаи демокросӣ баршумурда шуда ва дар қавонини бисёре аз кишварҳои ҷаҳон пешбинӣ шудааст. Ба мадади ин фановарӣ навъи хосе аз демокросӣ тахти унвони демокросии дичитол падида омадааст.

Баҳси омӯзиш ва ёдгирии имрӯза ҷузви яке аз муҳимтарин мавзӯёте аст, ки тавасути шабакаи Интернет равнақи басазое ёфтааст. Ин навъи омӯзиш ба омӯзиши маҷозӣ шӯҳрат ёфта ва вижагиҳои муноҳасир ба фардӣ дорад, ки зайлан ба бархе аз онҳо ишора мешавад:

1. Ёдгирӣ ҳолате фаъол дорад, ба ин маънӣ, ки мудели омӯзишӣ мудели мушорикатӣ аст ва ниёзманди мушорикати ҷиддии донишҷӯ дар фароянди омӯзиш аст;

2. Ҳар иқдоми хилофи шогирд дар хилоли як тамрин фавран ёдоварӣ ва ислоҳ мешавад, лизо дар муқобили хатоҳо наметавон ба мӯҷодила ё муғалта пардохт;

3. Бисёре аз донишомӯзон дар муқобили клос ва муаллим ба душворӣ метавонанд андешаҳои худро баён доранд ва ҳол он ки чунин мушкилоте дар муқобили компютер вучуд надорад. Муҳассилин медонанд, ки мумкин аст иштибоҳ кунанд, бе он ки мавриди таҳқир ё сарзаниш қарор гиранд;

4. Ҳар муҳассил метавонад бар имкони тавоноии қудрати ёдгирии худ кор кунад;

5. Бе маҳдудияти замонӣ ба ин маънӣ, ки дар онҳо гунаи омӯзиши замон тобеи тақвими хосе нест ва

донишҷӯ метавонад онро ҳамоҳанг бо шеваи зиндагии худ таъйин кунад;

6. Бе маҳдудияти маконӣ ба ин маънӣ, ки донишҷӯён муваззаф нестанд дар маҳалли хосе, мисли донишкада гирди ҳам оянд, то битавонанд дар клос ширкат кунанд;

7. Номаҳдудии барнома: Дар ин замина маводи дарсӣ бар ҳасби ниёзхое, ки донишҷӯ эҳсос мекунад, интиҳоб мешавад. Барномаи омӯзишии муштарақ ва иҷборӣ вучуд надорад;

8. Номаҳдудии шева ва оҳанги ёдгирӣ: Пешравӣ дар дарс бар ҳасби қудрати зеҳнии ашхос, собикаи омӯзишӣ ва вижгиҳои инфиродии онҳо.

Агар истифода аз Интернетро ба унвони яке аз манобеи муҳими сарват, қудрат ва иттилоот бидонем, сатҳи тавсеа, дастрасӣ ва истифода аз ин расона метавонад омили муҳиме дар эҷоди нобаробариҳо ва шикофи дичитол дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ кишварҳо бошад. Шикофи дичитол фосилаи рӯзафзуни кишварҳои тавсеаёфта аз тавсанаёфтаҳост. Ин фосила дар мавриди зер афзоиш меёбад:

а). Дастрасӣ ба технологияҳои дичитолӣ хосаи Интернет;

б). Истифода аз ин фановариҳо барои беҳбудӣ баҳраварӣ ва қарорӣ роҷандҳо ва фаъолиятҳо ва системаҳо ва корҳо дар ҳамаи абъоди зиндагии афрод;

в). Тавоноӣ ба коргирии ин фановарӣ дар эҷоди зерсохти муносиб барои мушорикати фаъол дар тавлиди дониш ва ҳадамот.

Шикофи дичитол бо шохисҳои мутафовуте санҷида мешавад. Аз ҷумла дастрасӣ ба технологияҳои иттилоот ва иртиботот, монанди Интернет, ҳаҷми тичорати электроник ва ғайра. Аммо ҷомеатарин шохисе, ки барои муқоисаи кишварҳо ва ин шикофиро ироа шудааст, шохисе ба номи шохиси ҷомеаи иттилоотӣ, ки шомили 23 мутағайир аст.

Ин мутағайирҳо дар ҷаҳор зерсохти компютер, интернет, иртиботот ва зерсохти иҷтимоӣ табақабандӣ шудаанд.

Агарчи ҳар ҷаҳор зерсохти мазкури иртибот ва пайванд таҳқиқнопазирӣ доранд, хоса дар мавриди интернет матавон гуфт: маҷмӯи тичорати электроник, теъдоди корбарони хонагӣ, теъдоди корбарони интернет дар касбу кор ва теъдоди корбарон дар созмонҳои омӯзишӣ мутағайири муҳиме дар шикофи дичитол ба шумор меояд.

Гузориши тавсеаи ҷаҳонии муҳобирот ва гузориши раванди ислоҳот дар баҳши муҳобирот дар соли 2002 мелодӣ нишон медиҳанд, ҳамчунон ки шикофи дастрасӣ ба телефон дар байни кишварҳои тавсеаёфта ва дар ҳоли тавсеа коҳиш меёбад, «шикофи дичитолӣ» дар кайфияти баҳрабардорӣ аз Интернет рӯ ба афзоиш аст. Бар асоси ин гузориш саҳми кишварҳои камтавсеаёфта аз ҷамъияти ҷаҳон 6/10 дар сад ва саҳми онҳо аз корбарони ҷаҳонии Интернет 3/0 дар сад аст. Дар кулл 55 кишвари ҷаҳон ворида арсаи дичитол шудаанд. Вале 150 кишвари дигар, аз ҷумла Эрон тоза ворида ин ҷараён ҳастанд. Дар ин кишварҳо ҳанӯз зерсохти лозим барои баҳрабардорӣ аз асри дичитол эҷод на-

шудааст. Ин гурӯҳ 40 % аз ҷамъияти ҷаҳонро ташкил медиҳанд ва саҳми онон аз маҳоричи ҷаҳонии фановарии иттилоотӣ ва иртиботӣ камтар аз як дар сад аст. Фосилаи ин гурӯҳ бо гурӯҳи қаблӣ шикофи дичитолро падида овардааст. 55 кишвари гурӯҳи аввал 99 % маҳоричи фановарии иттилоотӣ ва иртиботиро доранд. Ҷолиб он ки кишвари Аморотӣ Муттаҳида дар солҳои ахир бо нархи рушди 20 % дар заминаи ин фановарӣ аз ҳамаи кишварҳои аз назари рушд ҷилу афтадааст (5, 38).

Ҳамаи ин гуфтаҳо далолат бар он мекунад, ки дар замони муосир ҳар кишвар, аз ҷумла кишварҳои рӯ ба инкишоф, бояд аз имконоти иқтисодии Интернет чун як воситаи муҳими иртиботи дастҷамъӣ пурсамар истифода барад ва мақому ҷойгоҳи вижаи ҳешро дар ҷаҳони муосир касб кунад.

Қарни XXI-ро қарни иттилоот ном кардаанд. Бе шакку шубҳа дар рақобати иттилоотии ҷаҳони муосир кишварҳои дастболо хоҳанд шуд, ки аз Интернет ба таври густурда истифода мекунанд ва бад-ин васила дастрасии бештаре ба иттилоотро дар иқтисод, сиёсат, фарҳанг, тичорат ба аҳли ҷомеа фароҳам меоваранд.

Калидвожаҳо: Интернет, иттилоот, фановарӣ, расонаҳои хабарӣ, ҷаҳон, Эрон

АДАБИЁТ:

1. Adorno, Theodor & Horkheimer, Max. Dialectic of English Important Matter. – N.Y., 1972.
2. Жан Казенно. Ҷомеашиносии васоили иртиботи ҷамъӣ (тарҷумаи доктор Бокири Сорухонӣ).—Техрон: интишороти «Муассисаи иттилоот», 1370.
3. Manuel Castles. Information technology, Globalization and Social Development: 1999. UNISD /DP 114 / 99/13, саҳ. 44.
4. Муҳаммади Додгарон. Мабонии иртиботи ҷамъӣ.—Техрон: Интишороти Дошишқадаи садо ва симо, 1382.
5. Мутолеъоти Аарон Мувер // Колумбиё Журнализм Ревю. – 2003. - март-апрел.
6. Франк Вебстер. Назарияҳои ҷомеаи иттилоотӣ (тарҷумаи Меҳдии Довудӣ).—Техрон, 1384.

УДК 001+002
Ходи Камарай
соискатель ТНУ

ИНТЕРНЕТ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Автор статьи раскрывает особенности появления, создания и развития интернета, как одного из составляющих единство технологии и информации в современном мире; рассматривает место и роль интернета и его широкую доступность в системе современного СМИ.

Ключевые слова: Интернет, технология, СМИ, мир, Иран.

UDK 001+002
Hodi Kamarai
Seeker of TNU

THE INTERNET IN THE MODERN WORLD

The author of article opens features of occurrence, creation and Internet development, as one of making unity of technology and the information in the modern world; considers a place and a role of the Internet and its wide availability in system modern mass-media.

Keywords: the Internet, technology, mass-media, the world, Iran.

УДК 001.8 + 37+379
Калимуллин Д.Д.,
к.п.н., Россия.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И КУЛЬТУРА: ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

Глобализация по мнению исследователей подразумевает два аспекта. Во-первых, европеизация и американизация современности (Макдональдсы, Дисней, Голливуд, секс-шопы, журнал Playboy, Интернет, толерантность). В данном случае необходимо вести речь

о «перетекании» смыслов и ценностей не свойственных традиционным культурам в условиях открытых культур. В таком ключе местным культурам свойственна хрупкость перед лицом мощного западного влияния. Во-вторых, глобализация как естественное влияние

на экономику, политику, культуру и технику [3]. Например, И.Валлерстайн связывает начало глобализационных процессов с XVI в., когда мировая торговля, включая в свою орбиту все человеческие общества, живущие на планете, достигает всемирного масштаба и дополняется при этом глобальным разделением труда. Другой автор [14], рассматривая глобализацию как процесс ведущий к формированию мирового общества, выделяет три *институциональных* изобретения (инновации): функциональная дифференциация труда; создание мобильных (флеш) организаций, ведущих международную деятельность; коммуникативные техники, позволяющие людям и культурам вступать в общение (книгопечатание, Интернет, глобальное телевидение).

Ю.В.Яковец выделяет пять факторов глобализации: фактор глобализации техносферы, экономической глобализации, геополитический, социокультурной, демографо-экологической глобализации. Глобализация, как высший этап интеграции, представляет собой процесс формирования и последующего развития единого общемирового финансово-экономического пространства на базе новых, преимущественно компьютерных, технологий.

Следовательно, глобализация — процесс всемирной экономической, политической и культурной интеграции и унификации. Основным следствием этого является мировое разделение труда, миграция (и, как правило, концентрация) в масштабах всей планеты капитала, рабочей силы, производственных ресурсов, стандартизация законодательства, экономических и технологических процессов, а также сближение и слияние культур разных стран. Это объективный процесс, который носит системный характер, то есть охватывает все сферы жизни общества.

В результате глобализации мир становится более связанным и более зависимым от всех его субъектов. Происходит как увеличение количества общих для группы государств проблем, так и расширение числа и типов интегрирующихся субъектов [4].

Некоторые авторы указывают на то, что глобализация способствует падению рождаемости [7]. Другие утверждают, что глобализация используется США как инструмент для ослабления или уничтожения своих геополитических противников [11]. Третьи указывают, что глобализация способствует росту спекулятивной экономики, монополизации производства и сбыта товаров и перераспределению богатства в пользу небольшой группы людей («мирового правящего класса») [13].

Э.Н. Тужба рассматривает глобализацию как процесс вовлечения различных обществ и локальных культур в единое коммуникационное пространство на основе таких информационных каналов и сфер, как международное телевидение и кинематограф, Интернет, пресса и другие средства массовых коммуникаций, ведущих к появлению и распространению глобальной массовой культуры [12].

В самом общем истолковании глобализацию можно понять, как все более тесную экономическую, информационную, научно-техническую и транспортную интеграцию мира. Вместе с тем, современный мир многоцветен и многообразен в этнокультурном отношении.

Возникает соблазн для наиболее мощных государственных и транснациональных образований подмять весь остальной мир под себя. Иногда эту тенденцию обозначают как политику глобализма. С другой стороны по мнению Г.Г.Пирогова, она наталкивается на сопротивление и возникает противостоящая ей (и процессу глобализации, на почве которого она выросла) тенденция

к регионализации. В результате, процесс глобализации пронизан острыми противоречиями. Важнейшее из них - между объективным процессом сближения разных народов и стран, как исторической и этнополитической тенденцией, развивающейся под воздействием общего хода научно-технического прогресса, и стремлением определенных кругов мировой политической и экономической элиты установить свою гегемонию над всей планетой [10].

Однако, цивилизация – это не просто исторически складывающаяся интегральная материально-духовная социетальная система, характеризующаяся единством внутренней и внешней формы и специфическим способом воспроизводства общественной жизни. В отличие от формации цивилизация есть конкретное, живое социальное тело, наделенное тысячью доступных непосредственному восприятию черт. Когда человек попадает, скажем, в Китай, Индию или Соединенные Штаты Америки, он погружается не в «социализм» или «капитализм» как таковой, а в современную китайскую, индийскую, североамериканскую цивилизацию в ее конкретном формационном проявлении, которое по отношению к великой цивилизации может быть лишь «моментом» ее исторического бытия [2].

Сегодня экономисты фокусируют внимание на глобальных рынках, наднациональных финансовых и экономических институтах, «свободном движении» капиталов и рабочей силы из страны в страну. Социологи связывают возникновение глобализации с появлением и эволюцией капитализма и имманентными ему процессами модернизации. Политологи интерпретируют глобализацию как процесс качественного изменения характера международных отношений, мировой политики, субъектами которых наряду

с национальными государствами становятся интергосударственные образования: ООН, ВТО, союзы государств (ЕЭС, СНГ), политические и военно-политические блоки (НАТО) [12].

Однако будучи понятием, применяемым для анализа процесса, происходящего во всем мире и затрагивающего различные аспекты современной жизни, глобализация, в значительной степени, является теоретическим отражением как либеральной теории модернизации, так и радикальной мир-системной теории. Следовательно, говоря о характере и содержании глобализационных процессов современности, необходимо учитывать воздействие двух фундаментальных факторов. Во-первых, это глобализация, проявляющаяся в расширении сети контактов (финансово-экономических, политических, правовых, культурных) и коммуникаций между изолированными прежде обществами и ведущая к взаимо-сближению и взаимопроникновению локальных культурно-мировоззренческих систем, и формированию «глобальной культуры». Во-вторых, это влияние идей постмодерна, выступающих в роли «культурного мэйнстрима» современности, определяющего характер и содержание глобальных культурных процессов [12]. Другими словами, процессы, объединяемые понятием глобализация, делают возможным существование и распространение во всем мире глобальной массовой культуры, тогда как ее внутреннее содержание определяется доминированием постмодернистских тенденций.

Мир продолжает оставаться разнородным и в культурном отношении. Культура есть код, матрица цивилизации, позволяющая человеку, следующему ее нормам, воспроизвести эту цивилизацию – через посредство собственной деятельности – в том или ином аспекте и, таким образом, освоить новый жиз-

ненный массив. Хотя культура развивается в русле цивилизации, она, тем не менее, обладает достаточно устойчивой относительной самостоятельностью. Она может продолжать существовать – пусть в несколько размытом, фрагментаризованном виде – даже после того, как породившая ее цивилизация отошла в небытие. Люди и по сей день продолжают пользоваться элементами древнегреческой и древнеримской культур, хотя цивилизации, слепком с которых и элементами которых они были, давно перестали существовать. Так что если количество существующих в современном мире цивилизаций превышает количество формаций, то *количество культур значительно превышает количество существующих цивилизаций* (курсив наш – К.Д.).

Согласимся, складывается парадоксальная, на первый взгляд, ситуация: чем более тесными и интенсивными становятся связи между странами и народами, чем более усиливаются интеграционные процессы в политике и экономике, чем большее значение и масштабы приобретают глобальные процессы и проблемы, тем более многообразным в формационном, цивилизационном и культурном отношении – и в этом смысле более «мозаичным», более «сегментизированным» - становится мир.

Стабильность и жизнеспособность сложных живых эволюционирующих систем зависит, во многом, от внутренней дифференцированности составляющих их элементов, своеобразия и богатства заключенного в этих элементах потенциала жизнеобеспечения. Чем выше уровень дифференцированности (разделения функций) и чем богаче уникальное содержание элементов системы, тем больше – естественно, при наличии внутренних связей – и потенциал системы, в целом, возможности ее эволюции и совершенствования.

Наряду с этим, информационно-коммуникационные технологии все более превращаются в инструмент противоправных и аморальных действий, наносящих обществу серьезный материальный и духовный ущерб [5].

Главными угрозами безопасности страны в 2001, по мнению президента США Уильяма Джефферсона Клинтона, являются кибертерроризм и кибервойна. В последнее время кибервойна потеснила кибертерроризм и заняла первое место. Более того, появление документа «Обзор политики в отношении киберпространства» знаменует начало глобальной государственной компании по защите национальной информационной и телекоммуникационной инфраструктур.

В киберпространстве каждый гражданин – сверхдержава, поэтому собрав армию ботов, почти любой гражданин может стать грозной силой в виртуальном сражении [5, С.235].

Исследователи выделяют критерии (аспекты, свойства), характеризующие кибервойну: использование компьютера как инструмента нападения; задействие Интернета как планетарного информационного пространства, в котором будут происходить боевые действия; использование практически идентичного аппаратного и программного обеспечения обеими воюющими сторонами; анонимность и непредсказуемость действий агрессора; отсутствие фронта и тыла [5].

Еще в 80-х годах XX в. аналитиками отмечалось, что вторжение вместе с технологией западного образа жизни «киных» моделей восприятия человека и мира привело к деформации традиционной системы ценностей, разрушило духовную основу и национальную самобытность; психология потребительства вызвала дезинтегративные процессы в культуре, разрушившие культурную

преemptивность. Контраст между пропагандируемыми моделями потребления и реальными возможностями большинства населения вызвал целый ряд негативных социально-психологических последствий: рост неудовлетворенности, агрессивности, преступности, социальной напряженности.

Вывод международного семинара был таков: успешное развитие страны предполагает отказ от копирования западной модели и опору на собственные силы и ресурсы [8].

Учитывая, что национальная культура является основой социального, экономического и политического развития общества, выход из сегодняшнего кризиса надо искать в духовно-нравственной сфере – лишь «культурное самостояние» есть залог величия народа и независимости государственного бытия. Восстановление целостности и органичности национально-культурного мира – задача не менее существенная, чем сохранение окружающей природы. Если природа необходима человеку для его биологической жизни, то культурная среда столь же необходима для духовной, нравственной жизни, для его «духовной оседлости», нравственной дисциплины и социальности.

Причина исключительной роли культуры при переходе от сырьевой к инновационной экономике заключается в повышении профессиональных требований к кадрам, «включая уровень интеллектуального и культурного развития, возможного только в культурной среде, позволяющей осознать цели и нравственные ориентиры развития общества».

«Культурная среда» сегодня становится ключевым понятием современного общества, наиболее точно характеризующим его культурную и духовную составляющую. «Культурная среда» – это, во-первых, результат всей совокуп-

ности культурной деятельности общества – прошлой и настоящей (включая инфраструктуру организаций культуры, произведения искусства, и т. п.); во-вторых, это институт приобщения граждан к нравственным ценностям, хранимым ею; в-третьих, это область творческой реализации духовного потенциала российских граждан, в том числе молодого поколения [6].

Благодаря бурному развитию Интернета и телекоммуникационных технологий рынки не испытывают недостатка в информации, тогда как транзакционные издержки оказываются на низком уровне. Способность к эффективной реализации знаний в постоянном стремлении воспользоваться текущими и последующими конкурентными преимуществами оказалось востребованным. «Самообучающиеся организации с организационной архитектурой, позволяющей полностью раскрыть потенциал корпоративного творчества, в короткое время займут место неповоротливых гигантов с застывшими формами корпоративного управления» [9].

Переход к данной системе уже реализуется в республике Татарстан. В частности этому послужило износ основных фондов (30%), нехватка профессиональных кадров, недостаточное использование управленческих технологий в республике Татарстан привело к применению ИТ-инструментов для управления производственными процессами. К таким технологиям относятся «бережливое производство», электронный документооборот, электронный паспорт и ERP-системы (системы планирования ресурсов предприятия) [1].

Мы считаем, через разнообразие культурных форм, разнообразие темпов развития дает возможность маргиналам и инвалидам, находить соответствующее их возможностям место

в современном мире. Опыт сообществ такого рода помог бы создать более гибкую и богатую систему включения в общество. Культурологическое знание оказалось включено в решение «абилитационных», развивающих задач, возникающих перед людьми и разными культурами (например, Интернет и международный туризм).

Надо сказать, техника, как древнейший вид деятельности человека с момента своего возникновения, является уникальным средством преобразования всей действительности. Исторически цивилизация возникла на Земле на основе преобразующей деятельности человека и общества. Именно преобразование среды, природы, самого человека и человеческого общества лежит также в основе развития культуры и цивилизации.

Культура как процесс реализации духовных ценностей выражает вечное стремление человечества к постоянно-му освоению-преобразованию действительности, и она как поприще проявления сущностных сил человека отражает также его становление, самоутверждение как субъекта культуры. Или, иначе выражаясь, культура — это процесс, связанный с «работой» сознания, его активностью для удовлетворения духовных потребностей и реализации духовных ценностей, на основе которого формируются определенные взгляды, идеи, учения людей об окружающей действительности и самих себе и создаются духовные ценности, что составляет духовное богатство или духовную культуру общества.

Культура общества включает в себя как материальную, так и духовную сферы, но и в материальной культуре воплощены духовные силы человека. Культура же личности, преимущественно, есть его духовная культура, культура его души; культура как мера

гуманизации человека, человеческих отношений должна проявляться в таких основных сферах духовной культуры, как познание, художественное творчество и нравственное поведение.

Ключевая особенность культуры заключается в том, что важнейшие результаты культурной деятельности выражаются в отложенном по времени социальном эффекте и проявляются в увеличении интеллектуального потенциала, изменении ценностных ориентаций и норм поведения индивидуумов, что, в конечном итоге, влечет за собою изменения в основах функционирования общества. Последствия такого рода часто не поддаются обычным статистическим измерениям [6].

Существование человека как социального существа подразумевает его активное, преобразующее отношение к действительности, и вполне естественно, что это его существование развертывается на фоне «быть» и «иметь». Культура как средство и, одновременно, цель является поприщем, где проявляются эти важные качества человека. Человек, ориентированный преимущественно на обладание (иметь), рассматривает познание как «приобретение», как «аннексию». С его точки зрения, ценность познания зависит от ценности предмета, которым он овладевает (таким образом, трансформацию человеческого бытия на примерах явлений повседневной жизни проанализировал Э. Фромм в работе «Иметь или быть»). С этих позиций подлинное познание отличается от мнимого знания тем, что первое имеет дело с подлинными предметами — подлинным бытием, идеями; второе же — с кажущейся действительностью, с небытием. Но наука, научное познание, выражая процесс становления человека, его «очеловечивания», является важным элементом духовной культуры,

и мы имеем полное основание для того, чтобы не считать познание предмета и достижение истины «аннексией» этого предмета. Человеческое познание по своей природе социальное; познание — это диалог с другими людьми, другими эпохами, другими культурами; истинно познавательный интерес не имеет ничего общего с обладанием. Познание (как культура вообще) есть понимание в широком смысле — понимание предмета, природы, жизни. А понимание предполагает вслушивание, внимание к предмету. Поскольку познание предполагает понимание и диалог, постольку оно выражает сущность человека; подлинная познавательная деятельность способствует гуманизации человека, хотя она не может быть гарантией того, что результаты познавательной деятельности не будут использованы во вред человеку.

Практика общественной жизни человечества подтверждает, что связь между научно-техническим прогрессом и культурой, особенно с ее квинтэссенцией — нравственностью, носит далеко не однозначный, не прямолинейный характер. В связи с этим следует указать на то, что проблема взаимоотношения двух важнейших элементов духовной культуры — науки морали — вовсе не новая для философии и этики. Это одна из тех проблем, которые называют «вечными», традиционными. Проблема взаимоотношения науки (знания) и морали (нравственности) выдвигалась в число злободневных философских проблем на каждом крутом историческом повороте. Одна из первых четко фиксируемых постановок проблемы представлена в античной философии. Как известно, в работах софистов, Платона и Аристотеля намечена дихотомичность науки и морали (как учения о добродетелях и пороках), определено различие этих двух сфер духовной дея-

тельности человека, их несовпадение и даже противоположность.

Размышляя об отрицательном влиянии современного научно-технико-индустриального прогресса на многие стороны человеческой жизни, следует обратить особое внимание на тенденцию нивелирования личности. В современном индустриально-прогрессивном мире развитие индустрии нуждается в человеке лишь как в производителе и потребителе. И поскольку производственные операции в основном выполняются машинами, постольку человек должен свестись к «служащему» и превратиться в «придаток» машины. Индустриальный прогресс, как отмечает профессор З. Какабадзе, нуждается, таким образом, исключительно в человеке как производителе и потребителе, все же остальные отношения и соответствующие особенности становятся лишними, «нерентабельными». Именно подобной нерентабельной особенностью оказывается индивидуальность человека: эффективное функционирование индустриальных организаций требует единой дисциплины и единого режима, единая же дисциплина и единый режим идеально осуществляются лишь при абсолютной однородности характеров, наклонностей, обычаев, вкусов, участвующих в этой организации индивидов. Функционирующая в бешеном темпе индустриальная машина не терпит никаких опасностей отклонения. Поэтому-то она принимает специальные меры для уравнивания, нивелирования личностей. Весьма характерно в этом отношении, что современные общественно-государственные учреждения с необычайным усердием занимаются «воспитанием» граждан по всеобщим стандартам и образцам. Уличная реклама, телевидение, журналы, газеты упорно внушают гражданам образцы, нормы и стандарты поведе-

ния, образования, одежды, квартирной обстановки. И нужно подчеркнуть, что граждане современных индустриальных обществ в этом отношении слишком «благовоспитанны» — каждый из них необычайно чувствителен к тому, что делают, как себя ведут, как одеваются, как отдыхают, как развлекаются и как обставляют квартиру, что читают другие, вернее, большинство других: каждый хочет во что бы то ни стало жить по всеобщим стандартам, по «моде». В результате всего этого люди постепенно теряют свое индивидуально-своеобразное лицо и превращаются в анонимно-безликую массу.

В условиях современного научно-технического прогресса, в эпоху беспрецедентного развития науки и техники еще более резко выявилась характерная для западного общества тенденция фетишизации рациональности или разума, которая часто доходит до иррационализма.

Индустриальный прогресс различными средствами и путями приводит к нивелированию личностей, что означает резкое падение «качества содержания» человеческой жизни. Ибо для человека в конечном итоге невыносимо чувство потери индивидуально-своеобразного лица, т.е. потери собственной «самости», превращения в безликую количественную единицу. Научно-техничко-индустриальный прогресс, уравнивая и нивелируя личности, способствует внутреннему разобщению людей, ибо внутреннее обращение людей предполагает их различие и индивидуальное своеобразие.

Итак, сказанное выше позволяет отметить, что целесообразность философского исследования проблем научно-технического прогресса, проблем, связанных с бурным развитием науки и техники, в наши дни обусловлена не столько тем, что техника, совместно с наукой, занимает определяющее место

как в общественной, материальной, так и духовной жизни всего человечества и фактически изменила уже облик земного шара, сколько тем, что именно сегодня, на высоком уровне развития науки и техники намного яснее стали некоторые важные характеристики техники. Выяснилось, в частности, что прогресс вынуждает нас пересмотреть некоторые важные характеристики науки и ее связи с техникой, а именно, обусловленность развития самой науки и научных исследований успехами и возможностями техники. Техника часто определяюще влияет на многие экономические, социальные, научные, экологические и даже политические решения.

Всемерно умножая силы человечества, его способность покорения природы, использования ее закономерностей в своих целях и интересах, научно-технический прогресс несет человечеству неизменные блага, но, одновременно, этот прогресс ставит перед нами целый ряд острейших социальных, политических, моральных, медико-биологических проблем, таит в себе не только радужные перспективы, но и определенные трудности и опасности, непредвиденные роковые предопределения.

Прогресс общества характеризуется не только завоеваниями науки и техники, но и выработкой норм и оценок поведения, отражающих потребности социальной системы и ее возможности усовершенствовать отношения личности и общества, развивать культуру. Культура как процесс реализации духовных ценностей выражает уровень «господства» человека над природой, т.е. показывает, чего достигло человечество в направлении развития науки и техники, и одновременно характеризует степень гуманизации человеческих отношений в обществе.

Исходя из такого понимания сущности культуры можно утверждать следующее: без развития науки и техники невозможен сам прогресс человечества — это бесспорно. Развитие науки и техники является также незаменимым и обязательным условием прогресса культуры. В условиях преимущественного развития науки и техники на современном этапе следует обратить особое внимание на то обстоятельство, что необходимо разумное регулирование тенденции абсолютизации роли и значения технического способа мышления, так как подлинное развитие культуры возможно лишь на основе гармоничного взаимоотношения ее компонентов. Гармония же подразумевает сохранение специфических особенностей всех компонентов культуры и исключает переоценку или недооценку роли и значения того или иного элемента.

Мы, конечно, не должны закрывать глаза на то, что с возрастом

мощности техники увеличивается как благополучие людей, так и опасность для их существования. В обществе, устроенном, соответственно, человеческому достоинству, техника не только была бы освобождающим фактором, но и обрела бы сама себя. Если сегодня изобретатели иногда испытывают страх перед тем, что может произойти с их изобретениями, мы полагаем лучшей реакцией на этот страх была бы содействие установлению общества, отвечающего человеческому достоинству.

Таким образом, культурные аспекты всякого развития, включая научно-технические и информационно-технологические, означают их оценку, соотнесение с высокими гуманистическими, общечеловеческими ценностями. А это, в свою очередь, означает также, что центром всех изменений и преобразований, точкой отсчета всякого развития является человек.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ИТ-технологии стучатся в двери // Республика Татарстан. - 2011. - 12 ноября. - С. 2.
2. Баталов Э.Я. Единство в многообразии – принцип живого мира // Российская политическая наука в 5-ти т. Т. 4: 1985-1995 гг. /под общ. ред. И.А. Соловьева. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. - С. 66.
3. Глобализация: новая парадигма политики высшего образования // Высшее образование в Европе - Т. XXVI. - 2001. - №1.
4. Гринин Л.Е. Глобализация и национальный суверенитет. История и современность. №1. 2005. С.6-31.
5. Еляков А. Кибербезопасность – острейшая проблема современности // Свободная мысль. 2011. №7-8. С.23
6. Концепция ФЦП «Культура России (2012-2016гг.)» www.consultantplus.ru
7. Кузовков Ю. Глобализация и спираль истории. М., 2010, часть 2
8. Марков А.П. Отечественная культура как предмет культурологии. СПб.: Изд-во ГУП, 1996. С.19-34.
9. Панибратцев А.В. Культурная глобализация и задачи современного образования // Вопросы культурологии. 2011. №10. С.52-57
10. Пирогов Г.Г. Глобализация и цивилизационное многообразие мира: Дис. д-ра полит.наук: 23.00.02. М., 2003. 500с.
11. Платонов О., Райзеггер Г. Почему погибнет Америка: взгляд с Востока и Запада. М., 2008. Часть III

12.Тужба Э.Н. Глобализация: основные измерения и подходы к пониманию // Режим доступа <http://dom-hors.ru/issue/spp/1-2011-1-2/tuzhba.pdf> Дата обращения 08.01.2012

13.Харви Д. Краткая история неолиберализма. Актуальное прочтение. М., 2007. С.46-51, 159, 206-220.

14.Штихве Р. К генезису мирового общества – инновации и механизмы // Журнал социологии и социальной антропологии. 1999. №3. Т.II. С.67-77.

УДК 001.8 + 37+37

Калимуллин Д.Д.,
КазГУКИ, Россия.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И КУЛЬТУРА: ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

Прогресс общества характеризуется не только завоеваниями науки и техники, но и выработкой норм и оценок поведения, отражающих потребности социальной системы и ее возможности усовершенствовать отношения личности и общества, развивать культуру. Культура как процесс реализации духовных ценностей выражает уровень «господства» человека над природой, т.е. показывает, чего достигло человечество в направлении развития науки и техники, и, одновременно, характеризует степень гуманизации человеческих отношений в обществе.

Ключевые слова: Прогресс, культура, общества, технология, глобализация, цивилизация, духовная ценность, гуманизация.

UDK 001.8 + 37+37

Kalimulin D.d.,
Kaz. SUCI, Russia.

INFORMATION TECHNOLOGY AND CULTURE: THE IMPACT OF GLOBALIZATION AND CIVILIZATION

The progress of society is characterized not only conquests of science and technology, but also the elaboration of norms and values of conduct that reflect the needs of social system and its ability to improve the relationship of individual and society, develop culture. Culture as a process of realization of spiritual values of the level of “domination” over nature, that is, shows what humanity has reached in direction of the development of science and technology, and also characterizes the degree of humanization of human relations in society.

Keywords: Progress, culture, society, technology, globalization, civilization, spiritual value, humanization.

УДК тадж: 02 + 9 тадж + 37
Мамадазимова М.,
аспирант ТГИИ им. М. Турсунзаде

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПУБЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ. А. ФИРДОУСИ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1941-1945)

«Все, что делается в стране – это кровное дело библиотекарей»

Крупская Н.К. [26.14]

Яркими страницами в летописи республиканской библиотеки были годы Великой Отечественной войны. Это годы, когда от всей страны, от каждого ее гражданина требовались крайнее напряжение воли и силы, проявление мужества, самоотверженный труд.

В годы войны вся деятельность библиотеки была направлена на выполнение призыва партии «Все для фронта, все для победы над врагом». Этот лозунг во всем своем суровом значении вошёл в жизнь коллектива библиотеки. Поредели его ряды — многие сотрудники ушли на фронт [21.28-29].

Большинство сотрудников ГПБ составляли русскоязычные кадры, а читатели молодой республики - молодежь, ученые, школьники были местной национальности. Чтобы удовлетворить требования читателей этой категории и их поддержку во исполнение Постановления Совнаркома Таджикской ССР по приказу директора ГПБ Д.П.Овчинниковой, было постановлено, изучение таджикского языка для сотрудников библиотеки было обязательно. С этой целью в библиотеке был организован краткосрочный курс таджикского языка. Явка на эти занятия для сотрудников библиотеки была строго обязательной. Старостой курса была назначена Коврижина [1.80].

О самоотверженном труде сотрудников Государственной публичной библиотеки им. А. Фирдоуси в этот период

нам стало известно из книги приказов, которая сохранилась до сегодняшнего дня в архиве библиотеки, также из публикаций военного времени и послевоенных годов.

Несмотря на разразившуюся войну 2 августа 1941 года по приказу директора ГПБ Овчинниковой Д. П., заведующий справочно-библиографическим отделом Тальман Р.О. была отправлена на научную командировку в г. Москву во Всесоюзную библиотеку им. В.И. Ленина для работы над библиографической картотекой по ряду вопросов, связанных с краеведческой библиографией. И данная практика Тальмана Р.О. послужила началом краеведческой библиографии в ГПБ [2.93].

Главный библиотекарь отдела обработки ГПБ, также в начале войны был направлен в научную командировку в г. Ленинград (ныне Санкт-Петербург) в Краснознаменную ГПБ им. Салтыкова-Шедрина по вопросам изучения опыта организации алфавитно-систематического каталога 23 июля 1941г [4.129].

В начале войны посещаемость ГПБ читателями не уменьшалось. Среди читателей видное место занимали учащиеся средних школ и техникумов, затем специалисты, педагоги, студенты вузов, рабочие и служащие. Государственная библиотека им. А.Фирдоуси систематически организовывала книжные вы-

ставки, стенды, фотомонтажи, проводила беседы, лекции и т.д. Вывешивались информационное табло «Окна ТАСС». На видном месте в библиотеке висела карта СССР, где регулярно отмечалось продвижение советских войск на всем протяжении фронта. Фактически библиотека стала центром агитационно-массовой работы столицы. Средняя посещаемость библиотеки в день составляла примерно 483 человека [33.53].

На основании Постановления СНК СССР о Всеобщей обязательной подготовке населения к ПВО и распоряжения штаба МПВО центрального участка гор. Сталинабада в целях подготовки к ПВО на территории Государственной публичной библиотеки с 22-го декабря 1941 года проводилось учение по ПВО [4.30].

Сотрудники библиотеки организовывали вечера для читателей, лекции в госпиталях и принимали активное участие в мероприятиях столицы. Например, на торжественном заседании 7 марта 1942 года, посвященном международному женскому дню, которое проходило в столице в Государственном театре имени Лохути, участвовала сотрудница ГПБ М.Шутова [28.]. Она была и донором по сдаче крови. В лечении и реабилитации раненых и инвалидов войны вклад 900 доноров Таджикистана не оценим. Даже школьники сдавали кровь. Сотрудница Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси Мария Александровна Шутова и многие другие доноры сдавали кровь ради спасения раненых и инвалидов войны, размещенных в эвакогоспиталях г. Сталинабада.

В то время, согласно словам Р.О.Тальману, по условиям военного времени число сотрудников ГПБ было сокращено почти наполовину. В итоге огромное напряжение и сил требовалось от ее работников сокращенные на по-

ловину, чтобы удовлетворить все поступающие заказы на литературы [32.25].

Приказ Наркомпрос Таджикской ССР (соответственно и приказ по ГПБ г. Сталинабада) от 16 июля 1941 года, предупреждал сотрудников библиотеки о предстоящем сокращении 45 сотрудников, включая технического персонала [5.145].

По официальному приказу руководства библиотеки, тринадцать сотрудников библиотеки были освобождены от должности по причине призыва их в ряды Красной Армии. Сотрудники библиотеки: Пятахин Н.Н., Ларин А.П., Колесиков К.А., Дмитриев И.Г. (старший бухгалтер), Нечаев Н.В., Пулатова С., Коваленко И.К. (художник ГПБ), Вайнер Роза Григорьевна, Скачков И.В. (монтер), Абрамова Ольга Николаевна, Кайбичева Антонина Григорьевна, Черных А.Н. (сторож), Авдеев Т.М. [6.], были мобилизованы на действующий фронт. Однако свидетельство об их возвращения из фронта (кроме Черных А.Н., Коваленко И.К. и Нечаева Н.В) отсутствует.

Оставшиеся сотрудники библиотеки, помимо своей основной деятельности, выступали перед трудящимися с лекциями, докладами, дежурили в госпиталях, на призывных пунктах, доставляли книги рабочим промышленных предприятий. Активное участие в этих мероприятиях принимала зав. отделом библиотеки Р.О.Тальман. Она была политруком женского снайперского взвода, проводила политбеседы с призывниками, выступала с лекциями и докладами на различных мероприятиях города. Л. В. Люперольская, Е. А. Хохлова, М. Н. Белоштанова и С. Икрамова проводили большую работу в госпиталях, мобилизовывали коллективы и сами непосредственно активно участвовали в строительстве

узкоколейной железной дороги, Нижне-Варзобской ГЭС, в торфоразработках, в хлопкоуборочной кампании, сельхоз-работами и т.д.

За самоотверженный труд 25 работников Библиотеки им. А.Фирдоуси были награждены медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне». Многие получили грамоты Президиума Верховного Совета Таджикской ССР, благодарности Наркомпроса, командования госпиталей и Военкомата и т.д. [33.56].

Ярким свидетельством к вышесказанному послужит выдержка из статьи Народного писателя Таджикистана Джалола Икрами: «В годы Великой Отечественной войны, – говорит Саодат, – работа наших библиотекарей была нелегкой. Отработав положенные часы в библиотеке, мы, нагрузившись стопками книг, шли в госпитали к раненым. Разумеется, пешком, потому что машин не было. Бойцы – таджики и узбеки с нетерпением ожидали моего прихода. Как только слышали шаги, выходили навстречу с радостными возгласами: «Апа Саодат пришла, апа Саодат принесла книги!» Я с ними ласково поздороваюсь и тем, кто может читать, раздам заказанные ими книги, а тем, кто читать не может, но хочет послушать, читаю сама. Они любили слушать стихи Лахути, Пайрава Сулаймони, Хабиба Юсуфи и Мирзо Турсунзаде; рассказы, повести и романы С.Айни, Рахима Джалила и других, а также переведенные на таджикский язык произведения М.Шолохова, А. Толстого, И.Эренбурга, К. Симонова... А меня дома ждали дети и я вынуждена была уходить. Попрошавшись, я возвращалась домой, но сердце болело по тем молодым бойцам, и я проклинала войну и фашистов. Удивительно было, что после бесед с ними я совсем не чувствовала усталости» [22. 21].

За свой добросовестный труд библиотекарь Саодат Икрамова была награждена медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.».

Библиотека оперативно подбирала необходимую литературу и выполняла библиографические справки для партийных, правительственных и советских учреждений, для командования Советской Армии, для госпиталей, научных организаций, учебных заведений и промышленных предприятий республики. Быстро удовлетворялись многочисленные и разносторонние требования лекторов, докладчиков, агитаторов, научных работников. Так, «...в 1939 году выполнено 2583 справки, в 1942 — 4803...» [21.28].

Согласно материалам прессы, большую работу по вопросам обеспечения обороноспособности республики Государственная публичная библиотека проводила в дни Отечественной войны. Она приобретала различную военную литературу, много плакатов, отражающих героическую борьбу Красной Армии с врагом. Организовывала передвижную библиотеку оборонной литературы для военкоматов. Книги и брошюры по военным вопросам пользовались большим спросом среди читателей.

В помощь читателю библиотека составила 20 рекомендательных списков; особо выделена картотека, составленная на русском и таджикском языках по теме «Отечественная война советского народа». Научно-библиографический отдел широко развернул справочную работу.

Библиотека провела три литературных обзора на тему «Что читать об Отечественной войне 1812 года». Один из них был проведен среди рабочих Сталинабадского хлопкозавода.

К 24-й годовщине Великой Октябрьской Революции библиотека организо-

вала большую выставку и составляла аннотированные рекомендательные литературы [19].

Несмотря на тяжелое военное время руководство и сотрудники серьезно относились к документам Государственной Публичной библиотеки. Хорошо сохранились все книги приказов, а в Инвентарных книгах имеются небольшие потери [7].

Когда в 1942 году прекратилось поступление обязательного экземпляра, отдел комплектования переключил свое внимание на приобретение литературы через библиотечный коллектор, книжные магазины и отделения Союзпечати. Отдел тщательно следил за выпуском новых книг, неустанно подбирал наиболее актуальную политическую и антифашистскую литературу [32.25].

В начале 1942 года в инвентарной книге Таджикского фонда Государственной Публичной библиотеки были зарегистрированы 5026 экземпляров книг на языках народов Средней Азии, а в отделе обработки были зарегистрированы 7055 экз. книг на иностранных языках. В Русском фонде библиотеки зарегистрированы 202101 экз. книг на русском языке. Таким образом, в начале 1942 года Библиотека имела 214 182 экз. книг [8].

В отдел обработки в течение одного 1942 года было получено 132 экз. книг на английском, немецком, французском и других языках мира. В Таджикский фонд библиотеки получено 856 экз. книг на языках народов Средней Азии. Стало известно, что в списках инвентарных книг значатся книги купленные, поступившие из типографий, дарственные и т.д. [9]

К дню рождения вождя пролетариата В.И. Ленина с 1 по 17 января 1942 года в библиотеке тридцать один докладчик провели консультации про жизнь и деятельность В.И. Ленина. Подготовлена выставка, посвящённая Ленину; про Ве-

ликую Отечественную войну, про победу над врагом. Также были доклады на тему «18-лет без Ленина, ленинским путем» [25]. Эти факты свидетельствуют о напряженной работе сотрудников библиотеки в самые тяжелые годы войны.

Согласно данным, приводимым начальником Управления политпросветработы и образования взрослых Наркомпроса Таджикской ССР И. Мошияховым, штат библиотеки в 1943 году составлял 50 работников, в числе которых 22 человека являлись специалистами-библиографами. Научные работниками Тальман Р.О., Люперольская Л.В., Икрамова С.Х., Гаррицкая О.В. являлись основоположниками широкого развертывания библиографической научной работы, глубокого изучения фонда литературы и восточных рукописей, в особенности. При активном участии указанных выше библиотекарей, коллектив Государственной публичной библиотеки добился организации межбиблиотечного абонементов [29].

«Подлинными библиотекарями» во все времена работали самоотверженно. Приведем пример из журнала «Красный библиотекарь» (1923г.). «Представьте себе библиотекаря, который очень хорошо знает тысячу самых всевозможных книг, но очень плохо умеет агитировать за них, рекомендовать их, руководить их чтением, извлекать «рабочие эффекты» из книг – одним словом дать книге небольшой оборот. И представьте себе другого библиотечного работника, который знает какую-нибудь сотню книг, но который с таким умением пускает их в дело, так ловко обрабатывает с помощью этой сотни человеческие мозги, так разносторонне умеет прорекламировать книгу, разжевать ее, выдавить из нее самые разнообразные «рабочие эффекты». Первый просто «всесторонне образован-

ный человек», библиотечно-бесполезный, второй же – подлинный библиотекарь [20.21]. Из этого явствует, что вышеназванные сотрудники библиотеки были «подлинными библиотекарями».

Заслуги сотрудников библиотеки велики и в разработке 23 лекарственных растений (с 1941 по 1943 год) учеными ботаниками, в том числе, Т.И. Рябовой, Таджикского филиала АН СССР совместно с лабораторией и клиникой Военно-медицинской академии имени С.М.Кирова [24.29-33].

Справочно-библиографическим отделом создавались следующие картотеки: «Великая Отечественная война Советского Союза», «Таджикистан в годы Великой Отечественной войны» и др., которыми пользовалось большое количество читателей. Библиотекой выполнены письменные библиографические справки: «Фашизм - враг культуры», «Таджикгерои Отечественной войны», «Героический труд колхозников Таджикистана» и др. [33-55].

В годы Великой Отечественной войны культпросветучреждения сыграли большую роль в военно-патриотической работе. Война вызвала повышенный интерес трудящихся к внутреннему и международному положению страны, событиям на фронте. Возрос их спрос на газеты, книги, новые кинофильмы и театральные постановки, отражающие текущие события на фронте и в тылу. Поэтому, несмотря на трудности военного времени, сеть культпросветучреждений не сокращалась, а росла. В 1942 г. в Таджикистане работало более 200 клубов, 500 красных чайхан-читален, 560 библиотек, 70 красных уголков, 3 музея, 17 республиканских, областных и районных театров. Работники этих учреждений информировали население о положении на фронтах Отечественной войны, устраивали громкие читки газет, беседы, до-

клады, лекции на военно-патриотические темы. Демонстрировались кинофильмы, ставились новые спектакли, организовывались выставки.

Десятилетнее функционирование библиотеки для страны и для народа было большим событием. По словам Начальника Управления политпросветработы и образования взрослых Наркомпроса Таджикской ССР И. Мошьяхова в 1933 году ГПБ посетило 21,476 человек, которым было выдано 53 613 книг. Основной читательской массой этого периода были студенты вновь открытого Педагогического института и незначительное количество трудящихся – рабочих и служащих. В 1942 году библиотеку посетило 170 462 читателя, которым было выдано 400 411 книг и журналов. В социалистическом соревновании с Туркменской государственной публичной библиотекой наша библиотека выполнила все взятые на себя обязательства и вышла победительницей.

Перед Государственной публичной библиотекой Таджикской ССР стояла большая задача – еще больше охватить читателей из числа рабочих, служащих, обратив особое внимание на максимальный охват читателей местных национальностей. Необходимо было широко развернуть агитационно-массовую работу среди молодых кадров, пришедших на предприятия взамен призванных в ряды Красной Армии, и помочь им в повседневном повышении общеобразовательного уровня и деловой квалификации [29].

По приказу Наркомпроса Таджикской ССР №14 от 20 января 1943 года, также по приказу №11 по ГПБ от 25 января 1943 года в связи с десятилетним юбилеем Государственной публичной библиотеки Таджикской ССР за доблестный труд следующим сотрудникам библиотеки была объявлена благодарность: Овчинниковой Дарье

Парфирьевне – Директору Государственной публичной библиотеки Таджикской ССР, Тальман Р.О – заведующей справочно-библиографическим отделом, Люперсольской Любови Владимировне – заведующей отделом обработки, Икрамовой С – библиографу, Гаррицкой О.Н., Буговской Н.О., Ситниковой Е.Ф., Мухиной В.П., Карнаухова А.И., Дмитриеву И.Г. (ст.бухгалтер), Черных М.С (сторож). [11.94].

В 1944 году главная Библиотека республики выслала в освобожденные от фашистов районы 1000 книг на украинском языке, 130 книг по медицине в Полтавскую областную медицинскую библиотеку, раненым бойцам - таджикам 65 экз. книг, библиотеке Кировской области 100 экз. книг на таджикском языке, библиотеке Ростовской области. Сотрудники библиотеки раненым эвакуированным №1034, 2251, 4446 в городе Сталинабаде книги приносили в палаты. В короткое время госпиталю №4446 выдано 7700 экз.книг [18.11-12].

В ГПБ в годы войны особое значение придавали приобретению и освоению патриотической литературы. Например, в 1945 году в библиотеку поступила новая книга Александра Бека «Волоколамское шоссе», повествующая об исторической обороне Москвы в 1941 году. Это - история одного из батальонов прославленного Талгарского полка знаменитой Панфиловской дивизии. Повествование идет от лица участника событий - офицера-казаха Баумжана Момыш-Улы. Образ самого рассказчика, его характер раскрываются в повести наиболее полно и привлекают наибольший интерес читателя [27].

На основе Указа Президиума Верховного Совета СССР по распоряжению Райисполкома Центрального района г. Сталинабада библиотекари Усенко М.Д., Иваненко В.Н., Лебедева Е.П.

мобилизовали на сельхозработы страны. По решению БЮРО Обкома партии сотрудницу библиотеки Белаштанову Марию Николаевну привлекли на партийную работу [12]. Или же Бернавега М.М., библиотекаря отдела обработки ГПБ с 9 августа 1943 года освободили от занимаемой должности в связи с мобилизацией на восстановление г. Сталинграда [13].

По Приказу Наркомпроса Таджикской ССР с марта месяца 1944 года Р.О. Тальман была назначена директором Государственной публичной библиотеки [14.].

После сокращений и мобилизации сотрудников ГПБ оставшимся работникам библиотеки пришлось работать без отпуска и выходных. По приказу директора ГПБ Тальмана Р.О. трудовые отпуска Сигаевой В.Ф. и Икрамовой С. И за 1944-1945 гг. были перенесены на 1946 год [15.5].

В конце 1945 года в отделе обработки книг зарегистрировано 8849 экз. книг на английском, немецком, французском и других языках мира. В Таджикском фонде библиотеки - 40349 экземпляров, в Русском фонде в конце 1945года зарегистрировано 248950 экз. Итого в 1945 году библиотека имела 298148 экз. книг [16].

Летопись печати Таджикистана за 1941-1945 годы, библиографический указатель «Писатели Таджикистана за годы Великой Отечественной войны» на таджикском, узбекском и русских языках сохраняется в отделе Национальной библиографии до сегодняшнего дня. Произведения писателей Таджикистана А.Дехоти, А.Лахути, М.Миршакар, М.Турсунзаде, С.Айни и др. с антифашистским содержанием переведены на русский язык [17].

Читателей библиотеки интересовали книги патриотического характера и

старинные книги отдела рукописей. В статье М.Никитина и Р. Сергеева говорится об уникальных книгах, хранящихся в отделе рукописей библиотеки. В годы войны были собраны несколько ценных рукописей древней восточной литературы в отделе рукописей. Экземпляров подобных книг некоторых из них нет ни в одной из библиотек мира. В отделе имеются рукописи Фирдоуси, Саади, Джами, Низами, Камоли Худжанди и др. Писатели Таджикистана, научные работники особенно охотно посещали этот отдел, разыскивая при внимательной помощи библиотекаря нужные им материалы. Часто здесь можно было встретить Рахими, Турсун-Заде, Дехоти, Улуг-Заде и других. Около 60 книг прочел в этом отделе Абдугани Мирзоев – научный сотрудник Института языка и литературы Таджикского филиала Академии наук, готовя свою диссертацию о Сайидо Насафи [30].

В 1945г. Постановлением Совета Министров Таджикской ССР был организован Комитет по делам культурно-просветительных учреждений при Совете Министров Таджикской ССР и все культурно-просветительные учреждения из ведения Наркомпроса были переданы данному Комитету [23.319.]. В системе Комитета по делам культурно-

просветительных учреждений находилась: Государственная публичная библиотека, библиотечный техникум, курсы культпросветработников, Книжная палата, 4 музея, 60 районных клубов 73 районных и городских библиотек [23. 298].

С окончанием Великой Отечественной войны сразу же были приняты меры к освобождению всех библиотечных помещений, занятых не по назначению в годы войны. 23 января 1947 г. СНК Таджикской ССР принял постановление «О мерах по укреплению районных и сельских библиотек», в котором ставилась задача организации в 1947—1948 гг. в каждом районном центре библиотеки с читальным залом, передвижным фондом и детским отделением, предоставления им соответствующих помещений и необходимого оборудования. О результатах проделанной работы свидетельствует тот факт, что уже в 1950 г. в республике насчитывалось 962 библиотеки на 791 библиотек больше чем 171 в 1945 г.

Таким образом, вышеотмеченные исторические факты говорят о том, что главная библиотека республики внесла свою лепту в борьбе против фашизма, особенно, активно действуя на идеологическом фронте.

УДК 024 + 9 тоҷик + 37 тоҷик
Мамадазимова М.

ФАЪОЛИЯТИ КИТОБХОНАИ ДАВЛАТИИ ОММАВИИ БА НОМИ А. ФИРДАВСӢ ДАР СОЛҲОИ ҶАНГИ БУЗУРГИ ВАТАНӢ (1941 – 1945)

Мақола роҷеъ ба фаъолияти китобхонаи давлатӣ оммавии ба номи А. Фирдавсӣ дар солҳои ҶБВ ва саҳми қормандони он дар тарғибу ташвиқи ки

тобхо доир ба ғалабаи Иттифоқи Шӯравӣ бар фашизм нигаронида шудааст. Ному насаби кормандони муассисаи зикрффта, ки ба ҶБВ сафарбар гардидаву ба Ватан бар нагаштанд, часорати кормандон дар ақибгоҳ, беморхона вақсимсҳои харбӣ бо истифодаи маводҳои аз бойғонии китобхона инъикос ёфтааст.

Калидвожа: Китобхонаи давлатӣ оммавӣ, фонди русӣ, тоҷикӣ, китоби инвентарӣ, хонанда.

UDK 024 + 9 tajik + 37 tajik
Mamadzimova M.

THE ACTIVITIES OF STATE PUBLIC LIBRARY NAMED AFTER A. FIRDAVSI IN GREAT PATRIOTIC WAR (1941-1945)

This article relevant to the activity of the State Public Library named after A. Firdausi in Great Patriotic War and their worker's share in propagandization of books about Soviet Union victory on to fascism. Names of workers of above mentioned institution who went to the GPT and didn't come back, bravery of workers in the rear, hospitals and military units with using materials of library archives is reflected.

Keywords: State Public Library, Russian fund, Tajik fund registration book, reader.

ИСТОЧНИКИ:

1. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп 2 Ед. хр.5, 1940-1941. Приказ №10. - С. 80.
2. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. 2 Ед. хр 5 1940-1941 гг. Приказ №93.
3. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. ОП 2 Ед. хр. 5. 1940-1941 гг. Приказ 98. §2. С.129.
4. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп 2 Ед. хр 5. 1940-1941. Приказ №173 §2, С. 30
5. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп. 2. Ед. хр. 5. 1940-1941 Приказ №119. - С. 145.
6. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. ОП 2 Ед. хр. 6. 1941-1942.
7. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Отдел обработки книг.
8. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Отдел обработки книг. Таджикский фонд. Русский фонд ГПБ.
9. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Инв. книги Фонд Русский, Таджикский и Отдел обработки.

11. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп 2 Ед. хр. 7 1943-1945 г. Приказ №11. - С. 94
12. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. ОП 2 Ед. ХР.6. 1941-1942. - С. 52
13. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп 2 Ед. хр. 7 1943-1945 г. Приказ 73
14. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп.2 Ед хр.7. 1943-1945 г. - С. 33.
15. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Оп 2 Ед хр. 7. 1943-1945 г. Приказ №73. С. 5
16. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Русский и Таджикский фонд. Отдел обработки книг ГПБ
17. Архив Государственной публичной библиотеки им. А.Фирдоуси. Отдел Национальной библиографии.

ЛИТЕРАТУРА:

18. Аҳмедов Б., Юнусов А. Хазинаяи нодин // Баҳори ачам, 2004. - №11-12
19. В Государственной публичной библиотеке // Ком. Таджикистана. - 1941. - 23 окт.
20. Доблер Ф.Э. «Подготовка библиотечного персонала» Красный библиотекарь. 1923. - №2-3. - С. 21.
21. Джураев И.А. Библиотека им. Фирдоуси в годы войны // Библиотека им. Фирдоуси- 50 лет. - Душанбе, 1983. - С. 28-29. (20. Джураев И.А. Библиотека им. Фирдоуси в годы войны. Указ. раб. 1983. - С. 28.)
22. Икрами Дж. Нерасторжимая связь // Библиотекарь.- 1977.- №2.- С. 21.
23. Из истории культурного строительства в Таджикистане 1941-1960 гг. – Душанбе, Ирфон. - 1972. – С. 319. Там же. 298.
24. Кабылов А. Интеллигенцияи республика дар солҳои ҶБВ // Ком. Тоҷик. - 1966. - №7. - С. 29-33
25. Китобхонаи давлатӣ дар рӯзҳои Ленини // Коммунист. Тоҷик. - 1942. - 17 янв.
26. Красный библиотекарь. - М.: «Красная новь».- 1936. - №3. - С. 14.
27. Книжная полка // Коммунист Таджикистана.- 1945. - 24 авг.
28. Маҷлиси умумишахрии тантанавии заводи ш. Сталинобод // Тоҷик. сурх. - 1942. - №57.
29. Мошияхов И. 10 лет Публичной библиотеки // Ком. Таджикистана. – 1943. - 29 янв. (Мошияхов И. Указ. раб. 1943. - 29 янв.)
30. Никитина М., Р. Сергеева. Библиотека и читатель // Коммунист Таджикистана. - 1945.- 24 авг.
31. Рахимов С.А. Аз ҷаҳони шиғоҳонаи низомӣ // Ҷомии Ватан.- 2005. - 13 апр.
32. Тальман Р.О. Государственная публичная библиотека им. Фирдоуси. - Сталинабад, 1954. – С. 25
33. Шевченко З. Из истории библиотечного дела в Таджикистане. – Душанбе, 1968. - С. 56.55.53.

УДК 37 + 39 +77

Сафаралиев Б.С.,

доктор педагогических наук, профессор ЧГАКИ

Ташпулатов Э.,
аспирант ЧГАКИ

К 140 ЛЕТИЮ ИСТОРИИ ФОТООТРАЖЕНИЯ БЫТА СРЕДНЕАЗИАТЦЕВ

*Фотография - это такое искусство,
через которое фотограф может
показать отдельный мир в одном кадре*

Тем, что мы сегодня видим лица людей, живших более 140 лет тому назад, также наглядно повествующие нам об этнографии, общественной жизни, архитектуре и политике, обязаны целой плеяде ученых-востоковедов и этнографов, представителей различных научных обществ, которые были одновременно талантливыми фотографами, а также фотографов-путешественников, побывавших на территории этого региона во второй половине XIX и начале XX века.

О некоторых из них рассказано в моих предыдущих научных публикациях. В данной статье нам хотелось бы остановиться на новых аспектах искусства фотографии и новых авторах второй половины XIX- начала XX вв.. Источниками данной статьи послужили обнаруженные нами фотоматериалы как российских, так и таджикских, узбекских государственных архивов кино-фото-фонда-документах, а также научного критического анализа материалов фотоиллюстраций изданного в Ташкенте «Туркестанского альбома», изданный в 1872 году по повелению первого ташкентского генерал-губернатора Константина Петровича фон Кауфмана и, включающий в себя

более тысячи двухсот уникальных фотографий с описаниями. Сегодня это издание действительно является «библиографической редкостью». Его тираж, отпечатанный сто сорок лет назад, неизвестен, а полный комплект всех томов и частей этой книги хранится сегодня только в трех собраниях: в Национальной библиотеке Узбекистана в Ташкенте, в Государственной Российской Библиотеке в Москве и в Библиотеке Конгресса США в Вашингтоне. По сути, это самая ранняя визуальная панорама в истории Средней Азии.

Для сегодняшних исследователей истории края 140 - летний «Туркестанский альбом» имеет грандиозно-фундаментальное научно-историческое и художественное значение, так как они исчерпают из нее материал об историко-архитектурных сооружениях оазиса, о народностях бывшего Туркестанского края, их жизни и быте. Наряду с уникальными снимками, альбом действительно составляет поистине «золотой фонд» среднеазиатской, в том числе истории таджикской документальной фотографии...

Сегодня ценными являются фотографии прославленного «хранителя са-

маркандских древностей» В.Вяткина, коллекционера Б. Кастальского, известного этнографа А.Якубовского, фотохудожника-любителя Д.Л.Иванова, коллекционера древностей, царского офицера Л.С.Борщевского и многого других.

В 1879 году в экспедиции в верховья Делосского Алатау участвует талантливый геолог, путешественник-краевед и художник-любитель Д.Л.Иванов. Его заслугой явилось собирание новых данных об орографии, ледниках и полезных ископаемых этих местностей.

В 1879-1880 годах в Каратегине и Дарвазе, на озере Искандер-Куль, в Душанбе и Гарме побывал русский офицер Л.С.Борщевский, снискавший славу неутомимого путешественника, фотографа и коллекционера древностей. Первый альбом со снимками памятников Самарканда от 1883 года принадлежат именно Л.С.Борщевскому.

Многие знаменитые фотографии, как и Л.С. Борщевский работали в Самарканде, который всегда был настоящей Меккой для любителей туркестанской старины. Наиболее известны самаркандские фотоработы художника-этнографа С.М.Дудина (1863-1929), штатного фотографа императорской археологической комиссии И.Ф.Чистякова (1865-1935), В. В. Веденского, В. Козловского, снимавших в конце XIX века. Только в один лишь печатный «Каталог фотографических снимков с мавзолея Шахи-Зинда» (типография императорской Академии наук, Санкт-Петербург, 1906) внесены названия 181 фотографии С.М.Дудина, выставленных для обозрения в залах академии наук.

Более активно участвовала туркестанская интеллигенция в подготовке Туркестанского павильона на Всемирной выставке 1890 года в Париже. Отделом Сибири и окраин царской

России заведовал известный ученый путешественник П.П.Семенов-Тянь-Шанский, сумевший привлечь к организации экспозиции лучших знатоков края. Здесь особое место было отведено панно художника К.А.Коровина «Базар на площади Регистан в Самарканде» и коллекции оружия и драгоценностей эмира Бухарского.

Несколько выставок было организовано в Ташкенте, Фергане и Самарканде.

Гораздо интереснее была организованная в Ташкенте, а потом объехавшая почти весь край Туркестанская фотографическая выставка. Ее организатором было ташкентское «Общество любителей фотографии и изящных искусств». Участвовало в ней множество фотографов-профессионалов и любителей и немалое число туркестанских ученых. Даже по современным масштабам она была очень большой. Выставочная комиссия с К.Тимаевым представила на суд публики более двух с половиной тысяч художественных снимков в двенадцати разнообразных разделах. На выставке можно было увидеть фотоработы всех известных туркестанских мастеров, экспонировались целые коллекции уникальных видов Туркестана, собранные А.А.Половцевым, Н.Н.Пантусевым, Б.Н.Кастальским, великим князем Николаем Константиновичем и другими краеведами.

Первым был астрономический отдел, украшением которого являлись коллекции астронома В.В.Стратонова (снимки Луны и туманностей). Большой географический отдел объединял 85 видов городов и местностей Туркестана, Бухарского и Хивинских ханств. Очень интересным был геологический отдел (170 фото). Здесь всеобщее внимание привлекали фотографии верненских фотографов С.Ф.Николая, А. С. Лейбина запечатлевшие разрушитель-

ное землетрясение в Верном 1887 году. Около 300 фото было показано в отделе гидрологии и ирригации, сгруппированным по бассейнам среднеазиатских рек. Много интересных фото было в сельскохозяйственном отделе, частью которого был подотдел кустарный.

Заведующий строительно-архитектурным отделом архитектор Г.М.Сваричевский сумел хорошо показать виды русских частей туркестанских городов, архитектуры городов Бухарского и Хивинского ханств. Особенно отличались работы ташкентского фотографа С.Ф.Николая и снимки самаркандского фотографа Г.А.Панкратьева. Он охватывал этнические типы и быт населения.

Самым обширным был отдел этнографический, объединивший 423 снимка. Он охватывал этнические типы и быт населения. Немалое значение и интерес представляли фотографии надписей, надгробий, каменных баб.

Военно-исторический отдел также был богат и разнообразен. Историческая часть его, правда, оказалась довольно скромной и ограничилась портретами генералов и групповыми снимками участников военных походов. Быт войск Туркестанского округа был раскрыт на 50 фото, 19 фотографий относились к эпизодам Андижанского восстания 1898 года. Медицинский отдел привлекал показом жизни Анзоба, селения, где удалось быстро и решительно ликвидировать начавшуюся эпидемию чумы. Одиннадцатый отдел был торгово-промышленным, а в заключительном - двенадцатом, показывалась всякая всячина.

В книжных магазинах Самарканда и Ташкента до революции можно было купить на память, о Туркестане украшенную золотым тиснением коленкорovou папку с великолепными фотографическими снимками исторических памятников Самарканда (наборы

по 20, 50, и 80 больших фотографий) работы Г.А.Панкратьева. В 1910 году в самаркандской типолитографии товарищества Б. Газарова и К. Слиянова он издал толково составленный каталог своих замечательных снимков.

Славой классных мастеров пользовались в Туркестане самаркандские фотографы-любители: инженер Н.П.Петровский и капитан И.А.Бржезицкий, ферганские светописцы: Э.Вильде (Коканд) и В.Вывинский (Новый Маргелан).

К сожалению, только малая часть ценнейших материалов этой грандиозной выставки сохранилась до настоящего времени, в основном, в фондах фундаментальной библиотеки Ташкентского университета. Однако, если судить по некоторым, очень специфическим подписям к фотоснимкам, перечисленным в изданном каталоге, многие из этих снимков в дальнейшем широко использовались для воспроизведения на почтовых открытках.

Дело в том, что Первая туркестанская фотографическая выставка по времени совпала с началом так называемого “золотого века почтовой открытки”. Именно так, “золотым веком” окрестили первые два десятилетия существования иллюстрированных почтовых открыток американские коллекционеры-филокартисты.

Открытки (открытые письма или почтовые карточки) впервые появились в почтовом обиходе Европы во второй половине XIX века и в считанные годы распространились по всему миру. Очень быстро почтовые ведомства и издатели обнаружили огромную прибыльность выпуска открыток, особенно иллюстрированных. Успехи фотографического дела позволили производить на открытых письмах, наряду с рисованными и гравированными сюжетами документальные фотографии раз-

личных местностей и населенных пунктов, портреты замечательных людей и снимки событий. С этого времени прозаический бланк почтовой открытки превратился в фотодокумент, значение которого для истории и краеведения трудно переоценить.

В Российской империи до 19 октября 1894 года выпуск бланков открытых писем составлял монополию государства, и открытки с изображениями не печатались. Но как только были официально разрешены “бланки открытых писем частного изготовления”, во многих крупных городах страны (прежде всего, в Москве, Киеве, Риге) стали появляться иллюстрированные открытки.

Первые открытки с видами Туркестана, были выпущены в 1898-1899 годах. Именно к этому времени относится редкая серия из четырех литографированных открыток писем “Привет из Туркестана”, на которых обозначено, что изготовлены они в литографии братьев Каменских. Типолитография с таким названием работала в Ташкенте (Кауфманский проспект).

Нами собраны фотографии около четырех сот таких открыток, снятых в основном, в конце XIX и в начале XX века.

Приводится фотография из анонса первой Туркестанской фотографической выставки, проводившейся 18-26 сентября 1899 года. Собранные фотографии как бы разделены по регионам, существовавшими в период конца XIX и начала XX века. Так, даже в фотографиях типов людей, можно было бы это заметить.

Дается несколько снимков женщин из зажиточной среды, которые и по чертам лиц и по одежде отличны друг от друга. Если возьмем фотографию “Узбечки в праздничной одежде”, то мы видим на ней костюм, в основном, относящийся к самаркандскому регио-

ну, большие и красивые глаза молодой женщины, на голове красивая чисто женская тюбетейка и на груди большое количество украшений, состоящих, в основном, из жемчуга. В ушах серьги из золота своеобразном ювелирном исполнении.

На фотографии “Бухарская женщина” выглядит уже совсем по-другому. У неё другой тип одежды, головной убор в корне отличается от головного убора самаркандской женщины, фасон ее одежды более мешковатый.

Совсем по-другому выглядит женщина на фотографии “Молодая узбечка”. Сразу обращает на себя раскосость ее глаз, да и одежда, сшитая из дорого шелка, не закрывает, а наоборот, подчеркивает женскую фигуру. Волосы сплетены в мелкие косички, а на голове типа колпака конусной формы. Обращает на себя внимание положение ее рук. Они явно показывают властность данной особы. Она является выходцем из ферганской долины.

Ташкентский тип женщины в фотографии Бекназарова в корне отличается от других своей одеждой, другими аксессуарами. Прежде всего, на ней паранджа, на голове платок, завязанный по особому, на ней пальто, сшитое из разноцветного плюща из под которого видно очень длинное платье белого цвета.

Хотел бы обратить внимание на фотографию Шнайдера “Открытие романовского канала в Голодной степи”. Особо хотел бы обратить внимание на дату 5 октября 1913 год. Именно в 1913 году был открыт первый канал, положивший начало освоению Голодной степи. Кузен царя Николая II великий князь Николай Константинович Романов, сосланный в Туркестан за свои прогрессивные взгляды, был очень грамотным инженером. И именно он за счет своих средств и за счет

выпрошенных у царя средств практически сам спроектировал и построил первый канал и позволил использовать воду Сырдарьи для орошения земель Голодной степи.

Интересным фактом для россиян могут быть фотографии, где запечатлены баччи. Любопытный человек мог понять, что где показаны баччи почему-то все мужчины с бородами, а у баччи борода отсутствует. Баччи принадлежали к такому типу людей, которые танцевали во всех торжественных мероприятиях. Так как среднеазиатская женщина не могла появляться с открытым лицом, ее роль приходилось выполнять баччам. Поэтому в фотографии Морозова бачча даже носит длинные волосы, почему-то у него брови очень тонкие (по всей вероятности они выщипаны).

На фотографиях запечатлены не только архитектурные памятники старины, но особое место уделено на объекты, построенные в европейском стиле. Фотографы стремились показать красивые дома, административные здания, банки, мосты, особо при этом выделяются церкви. Среди фотографий они составляют большое количество.

Среди фотографий встречаются иллюстрации, отражающие музыкантов и разновидность музыкальных инструментов, разнообразие массовых праздников и гуляний, а также обряды народов края.

В тот период, когда не было телевизора, люди с большим удовольствием посещали праздничные мероприятия. Так, на одном из фотографий запечатлен момент проведения национальной спортивной борьбы. Особо обращает внимание огромное количество людей, а в центре толпы, если хорошо поискать можно заметить борцов. Целью фотографа видимо не является показ борцов, его цель - показать саму картину праздника и обратить наше внимание на громадное количество людей. То же самое можно отнести к фотографии, показывающей канатоходцев. Фотография "Сарты на тамаше" показывает музыкантов на национальных инструментах. В их руках карнай, сурнай, дойра, барабан. При виде этой фотографии присутствует ощущение того, что не только мы рассматриваем музыкантов, но и сами музыканты с любопытством рассматривают нас.

Среди фотографий есть и нищие, и больные, и базарные сцены. Показаны семейный, бытовой уклад края, определенные типы этноса, наций.

Отправляя открытку с определенным видом, человек другим давал понять где он находится, хотел показать колорит Туркестана, тем самым, не только давал адресату возможность прикоснуться каким-то образом к жизни далекого края, но и становился невольным пропагандистом, призывающим к посещению этих мест.

ЛИТЕРАТУРА

1. Волков-Ланнит, Л. История пишется объективом.: Второе издание. - М.: Планета, 1980 .
2. Прогрессивные последствия присоединения Средней Азии к России Научные труды Вып. 346. - ч.2. –Ташкент: ТашГУ им.В.Ленина, 1970. – 256 с.
3. Голендер, Б.А. - Окно в прошлое. Туркестан на старинных почтовых открытках (1898-1917). Ташкент. ЛИА Р.Элинина. - М., 2002. - 246 с.
4. Перепелицына, Л.А Влияние русской культуры на культуру народов Средней Азии / Л. А. Перепелицына; Ташкентский государственный университет им. В. И. Ленина. - Ташкент: Издательство СамГУ, 1960. - 107 с.

5. Захидов, М. История страны в фотографиях:(125 лет узбекской фотографии)// Вечерный Ташкент. – 2005. - 20 марта.

6. Адайкина, Э. Это наша с тобой биография: (О фотовыставке посвященной 150-летию изобретения фотографии) // Вечерный Ташкент. – 1989. - 4 октября.

УДК 37 + 39 +77

Сафаралиев Б.С.,

доктор педагогических наук,

профессор ЧГАКИ

Ташпулатов Э.,
аспирант ЧГАКИ

К 140 ЛЕТИЮ ИСТОРИИ ФОТООТРАЖЕНИЯ БЫТА СРЕДНЕАЗИАТЦЕВ

В представленной статье анализируется с точки зрения прикладной культурологии быт и традиционная культура жителей Средней Азии, запечатленные как российскими фотографами-путешественниками, этнографами, представителями различных научных обществ и любителями-исследователями этого региона в период второй половины XIX- начало XX вв.

Ключевые слова: Средняя Азия, экспедиция, фотографы-путешественники, среднеазиатская интеллигенция, фотографическая выставка.

UDK 37 + 39 +77

Safaraliev B.S.,

Doctor of pedagogical sciences,

professor of ChSACI

Tashpulatov E.,
graduate student ChSACI

TO 140 YEARS OF THE HISTORY OF PHOTOREFLECTION CENTRAL ASIANS LIVING

In presented article the life and traditional culture of inhabitants of Central Asia, embodied as the Russian photographers-travellers, ethnographers, representatives of various scientific organisations and amateur researcher of this region in second half XIX - at the beginning of XX is analyzed centuries from the point of view of applied cultural science.

Keywords: Central Asia, expedition, photographers-travellers, Central Asian intellectuals, a photographic exhibition.

УДК 001.8 + 34 с 5

Исламов П.Г., аспирант ЧГАКИ

ОСВЕЩЕНИЕ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

Немало вопросов возникает в связи с различной степенью воздействия основных видов средств массовой информации. СМИ в силу специфики распространения оказывают воздействие на массовое обыденное сознание людей. Самое большое воздействие оказывается на несовершеннолетних, подобные результаты исследуются в большей части работ психологов и криминологов. Исследователи предложили понятие «степень психологического воздействия на население», но не дали его точного определения, а также не установили систему измерения этой степени [1, с.102]. Психологическое воздействие признается оценочным понятием, и его мера определяется статистическим подсчетом мнений контрольной группы. Воздействие СМИ на психику может быть существенным или несущественным. Существенное воздействие на несовершеннолетних, к примеру, оказывает агрессивная реклама, информация в которой вместе с этим подается эмоционально. При ее разработке и создании учитываются такие характеристики психики, как любознательность, чувство риска, неуверенность и тревожность, стремление к подражанию, иррациональное восприятие, повышенное внимание к сведениям, представленным в нестандартной форме [2, с.96]. Так, телевидение передает видеоряд с изображением невербальных образов в движении с передачей звука [3, с.85], но такая информация оставляет зазоры в изображении, ко-

торые и создают эффект включения, неповторимый по качеству и полноте признаков другими средствами: кинофильмом, радио, книгами, печатью, интернет-сообщениями. Исходя из всего сказанного выше, наиболее интенсивное воздействие при схожих иных условиях оказывает телевидение.

По объему и роли распространения информации главенство также принадлежит телевидению [8, с.58], а радио, печать и интернет ориентируются на его аудиторию и занимают второстепенные позиции, являясь лишь его дополнением [3, с.27]. Такой вывод наиболее четко характеризует современное состояние системы СМИ, которая становится единой информационной медиасистемой [7, с.370].

Анализ следственной и судебной практики свидетельствует о том, что в последние годы организованная преступность и коррупция стали принимать в России все более профессиональный характер, являясь тревожной реальностью нашей повседневной жизни и серьезной проблемой, посягающей на основы национальной безопасности, стабильность общества, конституционные права и свободы граждан [5, с.32].

В современных условиях по-прежнему отмечается тенденция проникновения организованной преступности во власть, в коммерческие структуры, что оказывает, посредством использования криминалитетом коррумпированных связей, существенное негативное влияние на все важнейшие

сферы деятельности общества и государства.

В ряде регионов России организованная преступность активно влияет на общественно-политическую жизнь через собственные легальные бизнес-структуры и общественно-политические партии, движения и т.п. Целями такого «вхождения во власть» являются поддержка интересов криминального мира в экономике и политике, легальный выход на международную арену, защита от уголовного преследования, а также обратная конвертация административных возможностей в экономику.

Сегодня фактически каждая газета, журнал, телевизионные каналы освещают криминальную хронику. И это помимо специальных изданий. Такой интерес имеет как положительные, так и отрицательные стороны.

Если население систематически информируется о криминальной ситуации, оно становится более внимательным, осторожным, а следовательно, менее виктимным. Так, в ряде телевизионных передач («Человек и закон») показывают не только способы мошенничества и других преступных действий, но и то, как правильно вести себя в сложившейся ситуации. Сообщения о разоблачении и наказании преступников, ликвидации организованных преступных формирований у населения рождает чувство защищенности, укрепляется уверенность людей в возможности успешного противостояния преступному миру, растет уважение к правоохранительным органам и закону [5, с. 74].

Часто при разоблачении преступника или преступников работники полиции через средства массовой информации обращаются к гражданам с просьбой опознать задержанных и откликнуться потерпевших. В таком информационном обеспечении, безуслов-

но, бывают заинтересованы не только работники полиции, но и граждане. Их общий интерес состоит в разоблачении преступников и привлечении их к установленной законом ответственности. Наряду с этим облегчается оперативно-розыскная и следственная деятельность, жертвы преступных посягательств, ранее не обращавшиеся в правоохранительные органы, нередко узнают преступников и получают возможность защитить нарушенные преступлением интересы. Укрепляется связь правоохранительных органов с населением, снижается латентность преступности и т.д.

Исследования показывают, что, если информация о совершенных преступлениях сопровождается показом их действительной общественной опасности, страданий жертв (в умеренных пределах, без «смакования» подробностей) и нелицеприятного облика виновных, у людей преступления вызывают чувства отвращения и неприязни к нарушителям уголовно-правовых запретов [4, с. 203].

В то же время информация о совершении тех или иных преступлений нередко сопровождается «героизацией» облика преступника, формированием мнения о бесполезности сопротивления, ибо оно связано с риском и легче якобы приспособливаться к новым криминальным реалиям. Граждане начинают ощущать себя беззащитными перед преступниками, не верят в эффективную работу правоохранительных органов.

Немецкий криминолог Г.Й. Шнайдер охарактеризовал следующим образом влияние на население публикаций, посвященных криминальной тематике в средствах массовой информации: публикации и хроники уголовных происшествий сеют всепроницающий страх у населения и колеблют чувство личной

безопасности людей; средства массовой информации, выхватывая отдельные “яркие” случаи, актуализируют и драматизируют рассеянный в обществе эмоциональный страх перед преступностью и, тем самым, усиливают тревогу населения [11, с.49].

В таких условиях у преступников укрепляется уверенность в безнаказанности, их криминальная деятельность активизируется.

Есть еще один аспект проблемы. Он заключается в том, что сообщая о совершении того или иного преступления, массмедиа нередко раскрывают способы совершения преступления, часто невольно дают инструкции криминального характера. При этом нередко сообщается важная для преступников информация о месте нахождения потерпевшего, ходе предварительного следствия. И, что крайне огорчительно - при этом мало думают о потерпевших, дальнейшей судьбе как их самих, так и их близких. В передаче “Дорожный патруль” на ТВ-6 были показаны и прокомментированы два сюжета. В одном из них говорилось о том, как 18-летняя студентка педагогического колледжа родила в урологическом отделении одной из московских клиник ребенка и сразу после родов оставила его в контейнере для мусора, желая таким образом избавиться от младенца. Благодаря активным действиям медицинского персонала больницы ребенок остался жив. В передаче телезрителям рассказали почти все о несостоявшейся матери-убийце, но при этом не учли того, что же все-таки толкнуло совсем юную девушку на данный поступок. Не учли того, как после этого сюжета она продолжит учебу, как сложатся в дальнейшем ее взаимоотношения с родными и знакомыми. Тем более, что, судя по сюжету, на раскаивалась. В другом

сюжете рассказывалось об убийстве одного из московских коллекционеров картин. Во-первых было детально описано как было совершено это убийство. Во-вторых, показали интерьер квартиры убитого, причем продемонстрировали дорогие картины на стенах. В-третьих, был даже назван адрес квартиры коллекционера. “Дорожный патруль” выступил своеобразным наводчиком на квартиру коллекционера. Все это резко повысило вероятность новых преступных посягательств на собственность. Следует обратить упреки и к сотрудникам правоохранительным органам, предоставившим репортерам информацию. Нельзя забывать о тайне следствия [10, с.11].

При увлечении показом обезображенных трупов, потоков крови авторы теряют часть именно той аудитории, для которой жестокость неприемлема и они готовы с ней бороться. Представляется актуальным принятие Федерального закона “О защите нравственности”, в котором были бы сформулированы запреты, препятствующие пропаганде жестокости, насилия, криминальных методов решения проблем и преступной идеологии.

В соответствии с пунктом 5 статьи 29 Конституции РФ гарантируется свобода массовой информации. Статьей 144 УК РФ предусмотрена уголовная ответственность за воспрепятствование профессиональной деятельности журналистов. Законом РФ “О средствах массовой информации” провозглашена свобода массовой информации. Но информация, которую получают работники правоохранительных органов работая на месте происшествия, носит сугубо конфиденциальный характер. Поэтому важно, чтобы лишнее не попало окружающим через средства массовой информации. В этом случае не-

обходимо ограничить информацию, которую могли бы получить представители масс-медиа на месте происшествия. Пусть эта информация звучала бы в общих словах. Например, здесь произошло убийство, по всей видимости бытовое. Далее без подробностей и демонстрации трупа крупным планом. Или сказать, что сотрудниками такого-то отдела внутренних дел были задержаны лица, подозреваемые в грабеже или разбое, показать их и попросить узнавших их откликнуться. Откликнуться могут не только их жертвы, но близкие, способные, например, опровергнуть необоснованное подозрение. Надо помнить о презумпции невиновности [9, с.12].

Было бы целесообразно руководителям федеральных правоохранительных органов разработать инструкцию, регламентирующую взаимоотношения работников правоохранительных органов и представителей СМИ, особенно на месте происшествия, по «горячим следам» преступления. При этом иметь в виду взаимную заинтересованность обеих сторон в своевременном и точном освещении криминальной ситуации и борьбы с преступностью, охране прав и законных интересов граждан [6, с.12].

Определенный интерес вызывает зарубежный опыт. Так, в США журнал “Law and Order” (№ 4, 1995 г.) опубликовал рекомендации по работе с право-охранительными органами. Это - рекомендации для руководителей право-охранительных органов по работе с прессой, позволяющие достичь объективного отражения проблем борьбы с преступностью. По мнению авторов рекомендаций, правоохранительные органы нуждаются в контактах со средствами массовой информации, с помощью которых они могут обращаться к общественности при расследовании сложных дел, получить поддержку в случае реализации новых программ по борьбе с преступностью. Из совместной работы обе стороны могут извлечь значительные преимущества. Информация должна быть изложена в соответствии с требованиями права и этики. Никогда не говорить того, что не должно, по мнению работников правоохранительных органов, стать достоянием широкой общественности. Не сообщать фактов, которые являются как бы “не для печати”. Работников полиции предупреждают о том, что если репортер узнает такие факты, то ничего не сможет удержать его от публикаций их в прессе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ассанов Е.В. Массовая информация и поведение граждан / Преступность и культура: Сб. науч. тр. / Под ред. А.И. Долговой. М., 1999. С. 127.
2. Войцехович В.Э. О некоторых причинах пропаганды средствами массовой информации воровской культуры // Преступность и культура: Сб. науч. тр. / Под ред. А.И. Долговой М., 2010. С. 108.
3. Гордякова О.В. Влияние личностной агрессивности и тревожности подростков на эмоциональное отношение к агрессии в телевизионной рекламе // Психологический журнал. 1999. Т. 20. № 4. С. 96.
4. Добренков В.И., Исправников Н.Р. Коррупция: современные подходы к исследованию. М., 2009.

5. Засурский И. Масс-медиа второй республики // Свободная мысль. 2009. № 4 (1482). С. 53.
6. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество, культура. М., 2000. С. 317.
7. «Мир криминала». 2011. № 21.
8. Новиков А.В. Четвертая власть: отчет о научно-практической конференции // Государство и право. 2009. № 5. С. 48
9. Пронина Л. Печатное слово с преступным подтекстом: Материалы беседы с О. Пристанской // Российская газета. 1999. 4 июня.
10. Средства массовой информации в социалистическом обществе: Учеб. пособие. Для ун-тов марксизма-ленинизма / Под общ. ред. А.Г. Менделеева. М., 1989. С. 27.
11. Шнайдер Г.Й. «Криминология», М., 1994. С. 379.

УДК 001.8 + 34 с 5

Исламов П.Г., аспирант ЧГАКИ

ОСВЕЩЕНИЕ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

В статье дан анализ воздействия основных видов средств массовой информации. Рассмотрено влияние на население публикаций, посвященных криминальной тематике в средствах массовой информации на примере телевидения. На основе проведенного анализа рассмотрен зарубежный опыт и приведены рекомендации по работе с правоохранительными органами.

Ключевые слова: средства массовой информации, психологическое воздействие, распространение информации.

UDK 001.8 + 34 с 5

Islamov P.G., graduate student of ChSACI

ILLUMINATION OF INFRINGEMENT OF THE LAW IN MASS MEDIA

The article analyses the impact of the main types of media. The influence on the population of publications on criminal issues in media on television. On the basis of conducted analysis examined foreign experience and provides guidance on working with law enforcement agencies.

Keywords: media, psychological impact, dissemination of information.

УДК 379 + 37 + 37.1

Каримов Б.К.,

к.п.н., доцент, Россия

СИСТЕМА И ФОРМЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЧУВАШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ РФ

Проблема формирования системы непрерывного образования в социально-культурной сфере состоит в том, чтобы найти механизм постоянного повышения квалификации всех занятых специалистов в процессе перехода от одного уровня имеющих знаний и навыков к другому - более высокому, инвариантному.

Установлено, что полученные в момент обучения знания устаревают за 4-5 лет. Категории работников культуры, искусства, социальной сферы в силу творческого характера труда, его многофункциональности, изменчивости форм, методов и содержания более всего нуждаются в систематическом пополнении знаниями, идеями, свежими мыслями, инновационным опытом. Однако обновление знаний требует значительных материальных затрат.

Многие теоретики социально-культурной деятельности сходятся в одном – повысить квалификацию или переподготовить работника гораздо дешевле, чем заменить его.

Поиски механизма повышения образовательного уровня кадров в России привели к проявлению целого ряда государственных программ, таких как «Образование и карьера», «Президентская программа подготовки управленческих кадров» и т.д.

В Чувашии теоретиками Дома народного творчества г. Чебоксары разработан проект долгосрочной «Программы повышения управленческой компетентности руководителей клуб-

ных учреждений Чувашской Республики», целью которой является реализация кадровой политики, направленной на непрерывное повышение профессионального уровня руководителей и специалистов клубных учреждений Чувашии.

Программа рассматривает ряд мероприятий, проводимых Домом народного творчества г. Чебоксары совместно с Министерством Культуры и Образования Чувашской Республики, а также с Чувашским государственным институтом культуры и искусств и Чувашским республиканским училищем культуры. Сроки реализации программы рассчитаны на 2009 – 2011 гг.

Выявить влияние программы и проследить воздействие кадровой политики на руководителей и специалистов клубных учреждений Чувашской Республики помогают данные ежегодного годового отчета Чувашского республиканского Дома народного творчества.

На 01.01.2010 г. в культурно-досуговых учреждениях республики трудится 1917 творческих работников. 72,5% из них (в 2006 г. – 70,6%) имеют специальное образование (высшее образование имеют 590 специалистов (30,8%), среднее специальное – 800 (41,7%). Большинство работников культурно-досуговых учреждений (1634) трудится на селе (высшее образование имеют 428 работников, что составляет 26,2%, среднее специальное – 701 (41,7%), среднее – 505 (32,1%).

Структурный анализ образовательного уровня кадрового состава клубных работников республики показывает, что среди них с высшим образованием преобладают выпускники педагогических ВУЗов (а среди работников со средним профессиональным образованием – выпускники Чувашского республиканского училища культуры) [1].

Из полученных данных видно, что на селе по-прежнему высок процент специалистов, не имеющих профессионального образования, а тем более высшего. Это немалая проблема, для решения которой следует продолжать вести работу по стимулированию у сельских работников желания и возможности получить специальное образование и, тем самым, стремиться довести данный показатель до уровня горожан. Сотрудничество на основе общения, взаимопомощи и взаимопомощи сельских и городских специалистов, несомненно, приведет к росту показателя работников социально-культурного профиля.

Несмотря на существующие проблемы, можно сделать вывод о том, что число специалистов социально-культурного профиля с образованием с каждым годом все же растет. По сравнению с прошлым годом данный прирост не велик (в 2008 г. – 73,1%; в 2007 г. – 72,5%) [1], но есть все основания полагать, что в дальнейшем в социально-культурной сфере будут работать только профессионалы своего дела.

Не могут не сказываться на качестве работы клубных специалистов изменения, связанные с модернизацией социально-культурных учреждений. Поэтому от современного специалиста требуется не только освоение теории социокультурной информации и коммуникации, владения практическими навыками клубной работы, но и умение использовать их в современных социально значимых ситуациях с учетом новых социально-культурных технологий и новых технических средств.

Речь сегодня идёт не о том, нужна ли переподготовка или нет, а о том, кто и как будет её осуществлять и кто платить.

Согласно принятому в 1996 году федеральному закону «О высшем и послевузовском профессиональном образовании» финансирование профессиональной переподготовки и дополнительного образования возложено на Министерство труда и социальной защиты, которое выделяет средства на эти цели отраслевым министерствам и субъектам федерации [3.194].

Современная система повышения квалификации включает в себя отраслевые институты повышения квалификации, курсы, институты, факультеты переподготовки и дополнительного образования в высших и средних специальных учебных заведениях, постоянно действующие курсы при областных комитетах по культуре и искусству.

В Чувашии действует несколько образовательных учреждений дополнительного профессионального образования (повышения квалификации) специалистов социально-культурной деятельности.

По данным годовых отчётов одного из ведущих образовательных учреждений дополнительного профессионального образования (повышения квалификации) работников социально-культурной деятельности в Чувашской Республике, находящегося на базе Чувашского государственного института культуры и искусств, курсы повышения квалификации за 2010 год прошли 927 специалистов социокультурных учреждений Чувашии, а за 1 квартал 2011 г. – 311 человек. Это говорит о возрастании роли образовательных учреждений дополнительного профессионального образования (повышения квалификации) в Чувашской Республике.

В связи со вступлением в силу Федерального Закона № 131 «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федера-

ции» [2.194], направленного на переход государственных учреждений культуры на новый уровень финансирования, а также развитие рыночных отношений в области культуры, требования к работникам социально-культурной сферы не только расширились, но и усилились. При этом законодательство не рассматривает оптимальные пути решения проблемы повышения профессиональной компетентности работников социокультурных учреждений на местах. Попросту, следуя Федеральному Закону №131, который вступил в силу с 01.01.2006 г., во многих социокультурных учреждениях была упразднена работа методических кабинетов, выполняющих задачу регулятора процесса роста профессионализма работников социально-культурной деятельности. Так, например, в Чувашской Республике в учреждениях социально-культурной деятельности в Алатырском, Янтиковском районах информационно-методические кабинеты были ликвидированы вовсе [4.41]. Сокращая информационно-методические кабинеты в своём учреждении, менеджеры социокультурной сферы забыли об основном назначении информационно-методического обеспечения.

Сущность информационно-методической работы описана в во многих методических изданиях, как работа целостных, основанных на достижениях науки и передового культурного опыта взаимосвязанных мер, направленных на всестороннее повышение квалификации и профессионального мастерства каждого работника учреждения культуры, а также на развитие и повышение творческого потенциала коллектива учреждения культуры в целом [5.85].

Теперь рассмотрим наиболее распространённые формы повышения квалификации на современном этапе развития профессиональной ком-

петентности работников социально-культурной деятельности в России.

Ведущая форма повышения квалификации муниципальных слушателей – **курсы повышения квалификации**. Учебное заведение, организующее курсы, должно располагать лицензионно-нормативной, материально-технической, учебно-методической и кадровой базой, отвечающей целям курсов. При повышении квалификации применяются в основном два вида курсов: кратко- и среднесрочные (72 и 144 академических часа соответственно). Критерием, по которому осуществляется выбор того или иного вида, является содержание учебной программы, т.е. цели, которые ставятся перед курсами.

Краткосрочные (72 часа) курсы повышения квалификации целесообразно проводить в случае, если они нацелены на приобретение муниципальными служащими знаний, умений и навыков в узкой прикладной области в возможно сжатые сроки. Именно в рамках краткосрочных курсов, в первую очередь, должно проводиться актуальное восполнение компетенции муниципальных служащих, поскольку слушатели присутствуют на тех занятиях, которые способствуют решению насущных задач их службы в кратчайшие сроки. Этот вид курсов может проводиться как в виде непрерывных двухнедельных занятий, так и с разбивкой на два блока для организации отдельно вводных и проблемных занятий.

Среднесрочные (144 часа) курсы предназначены для реализации более комплексных учебных программ, предполагающих передачу относительно разнородных знаний, умений и навыков, либо детальное изучение конкретного узкоспециального вопроса. В среднесрочных курсах, занимающих в общей сложности четыре недели, также может быть предусмотрен перерыв на одной из стадий обучения, в рамках

которого слушателям предоставляется время для самостоятельной работы.

Семинары-практикумы. Внимание участников таких семинаров сосредоточено на совершенствовании того или иного направления деятельности учреждения культуры, внедрение проверенных практикой новых форм работы. Семинары-практикумы, как правило, проводятся на базе лучшего учреждения культуры. Но это не исключает, что семинары-практикумы могут проводиться и в самом слабом учреждении. В этом случае вскрываются и анализируются типичные недостатки в его работе и вырабатываются способы методической, практической помощи

Другие формы работы, используемые на семинарах:

- лекция, беседа, показательное мероприятие;
- обсуждение, консультация, практикум, обмен опытом; просмотр фильмов, литературы, выставки;
- обеспечение участников семинара специальной литературы (сценарии, методические материалы и т.д.) [7.35].

Деловая игра помогает выработать правильные коллективные решения в постоянно изменяющихся условиях деятельности специалистов культуры. Деловая игра, по сути, предполагает практику в процессе обучения. Она имитирует управленческий процесс. Коллективный характер учебных занятий с работниками культуры при игровом методе обучения с момента подготовки, проведения и заключения, выполнения различных ролей, активизирует развитие коллективных качеств каждого из них. Преимуществом деловой игры перед другими формами и методами обучения является и то, что результат своей деятельности специалист видит уже в конце игры. Для категории работников культуры наиболее эффективны те деловые игры, в которых анализируются явления профессиональной деятельности, не

регламентирующиеся жёсткими правилами, нормами, инструкциями, а требуют творческого подхода. Именно этим должна отличаться деятельность специалистов социально-культурной сферы. Деловые игры могут вполне использоваться для аттестации кадров социокультурных учреждений

Выездные практические занятия – одна из наиболее успешных форм, которая может активно использоваться в повышении квалификации специалистов социально-культурной деятельности. Они предполагают просмотр мероприятий с его последующим обсуждением. Перед просмотром руководитель определяет для слушателей педагогическую цель, даёт схему анализа мероприятия. В неё могут войти такие пункты:

- 1) тип анализируемого мероприятия (вечер, игровая программа, конкурс и т.д.);
- 2) состав аудитории (возраст, профессия, социальное положение);
- 3) тематика мероприятия;
- 4) организация мероприятия;
- 5) драматургия и т.п.

Важно при помощи предполагаемых вопросов выявить не только идейно-художественный уровень просмотренного мероприятия, но и принципиальные моменты (успехи или сложности) процесса его подготовки.

Семинары проводятся по двум дневным программам, являются тематическими, на них используются значительный, постоянно расширенный комплекс различных форм работы. При этом явное предпочтение отдаётся активным формам, среди которых центральное место занимает анализ конкретной ситуации.

Анализ конкретной ситуации – практическое аудиторное занятие.

Цели этого вида группового занятия:

- привитие слушателям практических навыков по анализу конкретных ситуаций, возникших на мероприятии;

- обучение слушателей анализу сценария, фонограммы, списка использованной литературы и т.п.

Методика проведения. Руководитель предлагает слушателям конкретную ситуацию, возникшую в процессе мероприятия. При этом, описывая ситуацию, подробно характеризует условия, в которых проходит мероприятие и аудиторию, присутствующую на мероприятии. Слушатели должны самостоятельно анализировать предложенную ситуацию, выявить и сформулировать проблему, которая заложена в этой ситуации, в ходе дискуссии.

Основная цель этого вида занятия – обмен опытом. Но есть и второстепенные цели, которые достигаются в ходе занятия:

1. развитие аналитических способностей слушателей;

2. формирование критического отношения к собственному практическому опыту;

3. формирование навыков нахождения в представленных событиях крупниц истинно ценного и полезного опыта для дальнейшей пропаганды;

4. воспитание практических навыков по устному анализу сообщения и информации, т.е. каждый из участников самостоятельно готовят рассказ о своём личном опыте в предложенной ситуации [5.89].

Круглый стол – обсуждение теоретической или практической проблемы, связанной с развитием социально-культурной деятельности.

Основные цели:

1. развитие аналитических способностей слушателей;

2. формирование способностей разбирать различные стороны обсуждаемой проблемы, находить зависимость между причинами и следствиями;

3. формирование способности ставить проблему, аргументировать и отстаивать свою позицию;

4. привитие навыков общения с людьми;

5. привитие интереса к актуальным научным исследованиям в сфере культуры, умение превращать теоретическую позицию в практические рекомендации;

Методика проведения. Обсуждение проблемы начинается с прослушивания доклада. Затем слушатели вступают в дискуссию по предложенным вопросам [6. 35].

Конкурс профессионального мастерства для специалистов культурно-досуговых учреждений – действенная форма трудового состязания проводится в целях выявления, распространения и повсеместного внедрения передовых приёмов и методов труда, повышение уровня профессиональной подготовки специалистов учреждения культуры.

Для подготовки и проведения конкурса создаётся организационный комитет. Конкурс предусматривает теоретические и практические задания. Теоретические задания проверяются путём устного или письменного опроса. Практические составляются таким образом, чтобы обеспечить равные возможности выполнения всеми участниками конкурсной программы, способной наиболее точно определить уровень профессионального мастерства каждого из участников.

Подведение итогов проводится по критериям оценки проводимых заданий. **Основными критериями оценки результатов соревнующихся должны служить:**

- оригинальность и новизна изложения материала;

- возможность его реализации на практике и распространения в других учреждениях культуры;

- направленность на качественное преобразование сферы досуга;

- совершенствование самодеятельного творчества, этика и культура подачи материала [7. 58].

Большой интерес не только в Чувашской Республике, но и за ее пределами вызвал социокультурный проект

специалистов Чувашского республиканского Дома народного творчества «Межрегиональная программа корпоративного сотрудничества «Лидер клубных инноваций» (руководитель проекта - заместитель директора ЧРДНТ, заслуженный работник культуры Чувашии Станислав Ильин; модератор до 2007 года – Татьяна Дмитриева, модератор с 2008 года - заведующая отделом координационно-аналитической работы ЧРДНТ Надежда Кондратьева, заслуженный работник культуры Чувашии), который был запущен в 2005 году. Данный проект направлен на активизацию и совершенствование деятельности клубных учреждений по повышению качества предоставляемых населению услуг и повышению профессионального мастерства клубных работников. По мнению ведущих специалистов культуры страны, в ходе реализации проекта достигаются главные его цели и направления деятельности по проекту.

Проект «Лидер клубных инноваций» способствует:

- повышению профессионального мастерства работников клубной сферы;

- овладению ими современных моделей и инновационных технологий социокультурной деятельности;

- оптимизации форм и методик обмена опытом организационно-творческой

- работы между специалистами региональных центров (домов) народного творчества и клубно-досуговых учреждений страны;

- укреплению межрегионального культурного обмена и взаимодействия;

- динамичному внедрению в культурный процесс современных информационных технологий [1].

Благодаря конкурсу «Лидер клубных инноваций» за четыре года было рассмотрено и реализовано большое количество инновационных проектов

районов республики и регионов РФ, принимавших участие в мероприятии. Накоплен огромный опыт в изучении, грамотном написании и реализации проектов.

Мы рассмотрели конкурс, который проводится среди отдельных проектов и инноваций работников социально-культурных учреждений, но Дом народного творчества Чувашии проводит также конкурсы среди информационно-методических служб социально-культурных учреждений. К таким конкурсам можно отнести Республиканский конкурс организационно-методических служб социально-культурной деятельности «Истоки», задачами которого являются:

- активизация модернизированных процессов в информационном и организационно-методическом обеспечении КДУ муниципальных районов и городов;

- последовательное внедрение в их деятельность инновационных социально-культурных технологий;

- расширение спектра современных моделей организационно-методической и информационной деятельности в социально-культурной сфере;

- усиление роли и повышение эффективности работы методических служб в социокультурной деятельности;

- решение современных задач мониторинговых исследований социально-культурной деятельности.

Данный конкурс реализуется с 2006 года и его основная цель - выявление лучшей информационно-методической службы Чувашской Республики.

Ещё одним действенной формой по повышению профессиональной компетентности работников учреждения культуры является изучение передового опыта.

Для эффективности влияния передового опыта на работу сотрудников учреждения культуры важна деятельность самого руководителя учреждения, который не просто следит за

результатом внедрения передового опыта лучших организаций в области культуры, но и выявляет новые формы работы своих работников, достойных передового опыта.

Отсюда можно выделить основные критерии отбора передового опыта и их характеристики:

1) актуальность, общественная значимость (передовой культурный опыт должен отвечать современным требованиям, помогать работникам решать вставшие перед ними задачи);

2) практическая значимость (передовой опыт должен быть направлен на решение вопроса, который в данный момент сдерживает, тормозит развитие творчества);

3) учёт своего опыта, местных особенностей, усилий;

4) эффективность (передовой опыт должен давать только более высокие результаты с учётом затрат времени, сил и средств);

5) устойчивость результатов (передовой опыт должен давать не только более высокие, но и устойчивые результаты, иметь перспективу дальнейшего опыта).

Для распространения передового опыта в области культуры существует несколько методов:

- устная пропаганда (выступление лучших работников на семинарах);

- наставничество (опытный работник знакомит новичка со своей системой, вводит его в ход системы);

- демонстрация (посещение мероприятий, в которых участвуют или организуют лучшие работники)

Несомненно, велика роль передового опыта в росте профессиональной компетентности работников социально-культурной деятельности, но это не последний способ повышения уровня профессионального мастерства сотрудников учреждения культуры.

Существует также не менее эффективный способ – это **аттестация кадров**, целью которой является стимулирова-

ние роста повышения квалификации работников социально-культурных учреждений, а также развитие творческой инициативы.

Каждый работник заслуживает того, чтобы периодически получать анализ и оценку проделанной работы от своего непосредственного начальника.

Для этого все сотрудники учреждения проходят аттестационную комиссию, которая проверяет работу каждого работника, основываясь на показателях итоговой деятельности всего учреждения, а также на лучших примерах передовой работы других учреждений культуры.

Во многих работах теоретиков социально-культурной сферы указывают значимость, а также недостатки и преимущества аттестации, как формы повышения профессионального мастерства работников социально-культурной деятельности.

Подводя итоги, можно сказать, что для повышения профессионального мастерства работников в социально-культурной сфере созданы всевозможные формы для достижения поставленной задачи. Но, не смотря на это, в отечественной и зарубежной практике до сих пор ищут новые более действенные методы повышения профессиональной компетентности творческих работников. Это обусловлено рядом перемен, которые вносят вступившие в силу законы, меняющие прежнюю систему работы социально-культурных учреждений всех уровней, несомненно, влияющих на повышение профессиональной компетентности специалистов социально-культурной деятельности.

Отсюда следует, что, не смотря на богатый выбор технологий обучения и переподготовки кадров социокультурной сферы, образование не может являться единственным способом повышения профессионализма работников культуры.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Чувашский республиканский Дом народного творчества [Электронный ресурс] / Центр информ. технологий ЧРДНТ; ред. Т. А. Иванова; Web-мастер Т. А. Сидоренко. – Электрон. дан. – Чебоксары: ЧРДНТ, 2000. – Режим доступа: <http://www.kult-dnt6@car.ru>. – Загл. с экрана. – (Дата обращения 15.05.2009).
2. Российская Федерация. Законы. Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации: закон от 06 октября 2003 г. № 131 // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2003. – № 35. – Ст. 14.
3. Российская Федерация. Законы. Трудовой кодекс Российской Федерации: закон от 30 декабря 2001 г. № 197 (ред. от 01.12.2007) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – № 1. – Ст. 129-159.
4. Информационно-методическое обеспечение современной культурно-досуговой деятельности: модели и технологии: Методические рекомендации / Сост. Т. А. Дмитриева. – Чебоксары : Новое время, 2007. – 50 с.
5. Повышение квалификации клубных работников – составная часть подготовки кадров культурно-досуговых учреждений: методические рекомендации / Марийский дом народного творчества; отв. ред. О. А. Смирнова – Йошкар-Ола : Акпарс, 2003. – 92 с.
6. Совершенствуя методическую службу (рекомендации по организационно-методическому руководству сельскими клубными учреждениями): метод. рекомендации / Горьковский дом народного творчества; отв. ред. В. И. Петров – Горький : Свет, 1986. – 85 с.

УДК 37 + 371 + 379
Каримов Б.К.,
к.п.н., доцент, Россия

СИСТЕМА И ФОРМЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЧУВАШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ РФ.

Для повышения профессионального мастерства работников в социально-культурной сфере созданы всевозможные формы для достижения поставленной задачи. Но, не смотря на это, в отечественной и зарубежной практике до сих пор ищут новые более действенные методы повышения профессиональной компетентности творческих работников. Это обусловлено рядом перемен, которые вносят вступившие в силу законы, меняющие прежнюю систему работы социально-культурных учреждений всех уровней, несомненно, влияющих на повышение профессиональной компетентности специалистов социально-культурной деятельности.

Ключевые слова: культура, социально-культурные учреждения, метод, форма, технология, переподготовка кадров, образование, мероприятия.

UDK 37 + 371 + 379

Karimov B. K,

CANDIDATE OF PEDAGOGICAL SCIENCES., SENIOR LECTURER, RUSSIA SYSTEM AND WAYS OF INCREASING PROFESSIONAL SKILLS OF EMPLOYEES AND SOCIOCULTURAL ACTIVITIES IN CHUVASH REPUBLIC OF RUSSIAN FEDERATION.

To improve the professional skills of workers in sociocultural sphere, created all kinds of forms to achieve the task. But, despite this, domestic and foreign practice still looking for new and more effective methods to improve professional competence of creative specialists. This is due to a number of changes which make the law came into force, changing an old system of sociocultural institutions at all levels, of course, thereby increasing professional competence of specialists of sociocultural activities.

Keywords: culture, sociocultural institutions, forms, method, technology, retraining, education and events.

УДК тадж: 396 + 379 + 9

Халимов Дж.,

аспирант

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ СЕМЕЙНЫХ ТРАДИЦИЙ И ОБЫЧАЕВ В ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ ПОВЕДЕНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ НЕЗАВИСИМОСТИ ТАДЖИКИСТАНА

Таджики – очень древняя нация. Культура этого народа по-настоящему самобытна и уходит корнями в глубокую древность. Таджики сумели сохранить традиции и обычаи своего народа в семейных очагах, на которых, в свою очередь, и построена вся культурная жизнь нации.

Таджикский народ является одним из древнейших народов мира и имеет богатое историческое прошлое. Он

входит в состав обширной иранской группы, принадлежащей к ветви семьи индоевропейских народов. Образование таджикского народа произошло вследствие расселений индоарийских и иранских племен на территории Средней Азии. «На базе восточноиранских народностей Средней Азии, прежде всего бактрийцев, согдийцев и, в меньшей степени, иных этнических компонентов, сложился таджикский народ»¹.

Исследование этимологии слова «таджик» показало, что в 7-8 веках в результате арабского нашествия меняется этнографический состав иранского населения Таджикистана и возникает новый термин - таджик.

Академик В. Бартольд отмечал, что таджиками считались все приходившие к ним в степь представители ислама и мусульманской культуры, среди которых численный перевес, несомненно, скоро перешёл к западным иранцам, так как число арабов, переселившихся в Среднюю Азию, было незначительным. Вследствие того для турок «таджикским» языком сделался персидский².

Таджики - один из самых древних народов в мире. Археологи считают, что первые поселения на территории Таджикистана появились в эпоху раннего палеолита, 15 - 20 тысяч лет назад. Традиции и обычаи этого народа складывались в течение тысячи лет, и все это время его представителям удалось пронести свои устои, практически сохранив их в первозданном виде. Одна эпоха сменяла другую, так было всегда и так всегда будет, но даже, несмотря на это таджикский народ не стал отвергать того, что поколениями создавали их предки. Созданные когда-то в давние времена традиции стали теперь не просто частью жизни этой этнической группы, но проникли в само их сознание и сформировали их восточный менталитет.

Таджики всегда стремились к познанию мира. И опыт этот отражали в науке, литературе, искусстве. Особенно трепетно таджики относятся к своему родному языку. Тысячелетиями они бережно хранили его, передавая из поколения в поколение, подобно реликвии, не искажая и не привнося ничего чужеземного. Арабские завоеватели практически уничтожили оригинальный язык таджиков - дари. Однако таджикам удалось вернуть ему былое величие. И на нем вновь за-

звучали истинные шедевры таджикской классики: художественная литература, песни, научные трактаты и др. письменность.

Все это говорит о том, что таджикам всегда была свойственна тяга к культуре, искусству, всему красивому, эстетичному, тонкому и изящному. Они всегда были просвещенным народом, воспевающим свое видение мира.

На каждом этапе развития материальной культуры, традиций и обычаев происходили существенные изменения. Вся культура, образ жизни, идеологические представления и т.п. находились в состоянии постоянного обновления и совершенствования. Не было застывших, замкнутых систем. Наоборот, проявлялось постоянное стремление к новизне, к аккумулярованию этнокультурных достижений племён и народов.

Национальные праздники и мероприятия – самые древние и самые приятные традиции и обычаи любого народа. И таджики в этом конечно, не являются исключением. Прогрессируя свои традиции и обычаи в ногу со временем, таджикам присуща идейность этого направления. Развитие традиций и обычаев, касающихся семейно бытовой морали, очень тесно связано с условиями социально-экономического характера общества. Поэтому при решении любых вопросов связанных с проведением семейных традиций и обычаев, таджики основываются на идейности и современности общества, собирая частички традиций и обычаев своей нации. Таджики как нация как никто другой любят и умеют праздновать и весело, и соблюдать обычаи прискорбно. Культура соблюдения семейных традиций и обычаев, тесным образом, связана с полученным воспитанием детства и сформированным культурным поведением личности.

Возникновение и развитие традиций и обычаев, касающихся семейно-бытовой атмосферы и морали, очень

тесно связаны с условиями социально-экономического развития государства и общества, в целом.

Традиции и обычаи в человеческих взаимоотношениях служат в качестве эталонов поведения и взаимоотношений с другими индивидами. В ряде психолого-педагогических исследований, а также в философско-социологических исследованиях есть попытки описать механизм побудительной регуляции и ориентации человеческого поведения. В.П. Левкович в своём исследовании показывает, что традиции способны оказывать огромное эмоционально стимулирующее воздействие на людей. Под их воздействием у людей поднимается настроение, они вселяют радость или усиливают чувство печали, тоски³

Межпоколенная передача историко-культурных традиций и обычаев у таджиков имеет особое значение в деле социализации и этнизации молодого поколения.

Основные комплексы традиций, обычаев и обрядов таджикского народа, его материальная культура в условиях современной техногенной цивилизации составляют органическую часть культуры таджикского народа. В 90 годы XX века народ в ходе гражданской войны подвергся революционным изменениям. Многие традиции и обычаи вышли из употребления, они подверглись процессу прогрессирования и сохранились, получив дальнейшее развитие в трансформированном виде, как главные, составляющие этническую особенность, элементы традиционной культуры таджикского народа.

Со времени получения суверенитета, народные воспитательные традиции получили возрождение развития, появились новые традиции и обычаи, которые порождены потребностями реальной жизни нашего общего традиционного празднования Дня Независимости республики 9- сентября, которое стало могучим средством па-

триотического воспитания, чувством национального сознания и гордости.

Весьма наглядная связь политической сферы нашего общества проявляется в обрядах, сопровождающихся общенародными праздниками. Связь новых обрядов и традиций отчетливо выступает, в частности, в стимулировании более глубокого осознания юными гражданами своей слитности со всеми народами Таджикистана. В целом принадлежности к молодежным организациям. Так, например целый комплекс ритуалов, относящихся к вступлению в «Ахтарон», «Сомониён», «Оли Сомон», «Созмони чавонон» и т.д.

В семейных обрядах таджиков сохранились региональные различия. Так, например, у таджиков северных районов, согласно древнему свадебному обряду, новобрачную перевозят в дом мужа после захода солнца, при свете факелов и трижды обводят вокруг костра, зажженного перед домом мужа. В Южном Таджикистане с давних пор этот переезд происходит только днем. Лишь вдову или разведенную перевозят ночью.

Преобразование социальных отношений, приобщение таджиков к передовой культуре резко изменили и их семейный быт. В наши дни женщина раскрепощена и занимает равноправное с мужчиной положение на производстве, в общественной жизни и в семье.

Особо следует отметить неразрывную связь новых обрядов, обычаев, традиций с морально-политическим развитием народа, формирование его мировоззрения, личности, активной жизненной позиции, как сознательного человека патриота.

Традиционно, накануне всех праздников по республиканским средствам массовой информации на таджикском и русском языках, освещаются обычаи, традиции, проведение того или иного праздника (например: Новый год, день

защитника отечества, день матери Навруз, День победы, Мехргон и т.д.).

Праздник – явление сложное, многогранное, развивающееся, имеет большое значение для жизни подрастающего поколения. Праздник является специфичной формой коллективного единения, в которой выражается общее настроение и сопереживание участников. Он обусловлен динамикой социального бытия, в котором отдельные периоды жизни осознаются и переживаются людьми особым эмоциональным образом, диктуют им иной, нежели в будничное время, способ поведения и деятельности, предполагая непосредственное участие в праздновании.

Детский праздник – один из самых ярких моментов в жизни школьника. «Особая психологическая ценность детских праздников заключается в том, что они помогают юному человеку реализовать лучшее, что в нем есть, поскольку для него лично значим сам процесс празднования, вызывающий положительно окрашенные эмоциональные переживания и создающий уникальную систему творческого взаимодействия детей и взрослых»⁴.

Праздник помогает детям выразить свои эмоции в музыке, художественном слове, изобразительном искусстве, пробуждает интерес к творчеству, обогащает детей новыми впечатлениями, закрепляет знания, развивает речь, художественный вкус, активизирует их. Основная направленность праздников – формирование детско-взрослой нравственной общности. При правильной работе взрослых с детьми по организации праздников в сознании ребенка появляется различие: понимание данной ребенку жизни — и исторической жизни народа; представление о государстве и народе, и понимание его собственной жизни, жизни семьи, товарищей, группы.

Новый год с его символами – Дедом Морозом и елкой – в Таджикистане впервые отметили в 1936 году на волне

принятия новой советской конституции и по инициативе комсомола. Через 11 лет Новый год стал государственным праздником, который с этого момента в нашей стране отмечают 1 января. Администрация города всегда заранее готовится к празднованию Нового года и к праздничному украшению столицы. По традиции жители городов ждут новогодние представления, выступления таджикских звезд, дети, в свою очередь, ждут детские программы, фейерверки и праздничный салют на главной площади столицы в новогоднюю ночь. По таджикскому обычаю, прогрессирующему в наши дни дети начинают самостоятельно украшать елку, наряжать свою комнату, украшать оригами стены, писать письмо деду морозу, а родители, в свою очередь, по обычаю организуют совместные игры, прогулки, делают скромные подарки детям. Под конец празднования долгожданный торт и веселья.

23 февраля в Таджикистане отмечается как День защитника Отечества и День образования вооружённых сил страны. Историю этого праздника можно считать молодой. – 23 февраля 1993 года впервые после приобретения независимости, в разгар гражданской войны в Душанбе состоялся военный парад вооружённых сил. До этой даты вооружённые силы Таджикистана фактически не существовали. Учитывая тот факт, что исторически 23 февраля отмечался как День защитника, руководство страны приняло решение объявить этот день днём создания Вооружённых сил Таджикистана. Как же все-таки влияет этот праздник на ребенка, и какие традиционные формы подготовки совершает ребенок можно уже увидеть накануне празднования. Накануне этого дня ребенок начинает фантазировать, считает дни, заранее готовится, выполняет определенные действия при помощи взрослых (матери, сестры, брата) придумывает вместе какие-нибудь подарки, рисунки или открытки, разви-

вает общение, реализуемое в трудовой, празднично-игровой, учебной и других видах деятельности.

Общение, особенно, со взрослыми, в этот период времени помогает малышу усвоить определенные знания, умения и характер отношений, формируя при этом культуру деятельности.

По традиции 8 марта в Таджикистане отмечается День матери. «Наш народ обладает древней культурой почитания женщины, - говорят сами таджики. В соответствии с указом президента республики Таджикистана Эмомали Рахмона праздник устанавливается “в целях воздания почтения женщине-матери, созидателю жизни, воспитателю поколений, наставнице юношей и молодежи на добрый путь, устойчивой опоре семье”. При этом, в отличие от Международного женского дня 8 марта, в День матери поздравляют только матерей, бабушек и беременных женщин.

В Таджикистане День матери стал одним из любимых праздников, это день не только мам, но и бабушек, которые тоже являются мамами для своих дочерей и сыновей.

В целях воздания почтения Женщине – Матери, 8 марта в Таджикистане является не рабочим днём. По традиции дети мужского пола проявляют активность и способность самостоятельно сформировать свои действия для дальнейших открытых отношений с взрослыми женщинами – матерями (мама, бабушка и т.д.). Дети в этот день начинают понимать, кем является для них мама и какого почтения она заслуживает. От торжества и поздравительной формы они понимают, что своим рождением, жизнью, успехами обязаны дорогой маме. Они все лучше и лучше осознают всю прекрасность и бескорыстность материнской любви. Ведь материнская любовь как солнце всегда согревает своими лучами, понимают они. Традиционно в этот день они стараются выучить стих, подго-

товить открытку, порадовать своим умением, что-то сделать. По обычаю в этот день накрывается дастархан, где можно будет увидеть плоды своей деятельности отца и детей, постаравшихся обрадовать маму своим умением приготовить еду. В этот день обычно мать освобождена от домашних дел. Ребенок учится этому, у него развивается модель культурного поведения и пристального отношения к маме и к женщинам, в общем. Он начинает формировать в себе эти эстетические качества, причем развивая уже существующие.

Дошкольный возраст в жизни ребенка является наиболее ответственным этапом в развитии механизмов поведения и деятельности, в становлении личности дошкольника, в целом. Он связан как с большими изменениями в умственном и эмоционально-волевом развитии дошкольников, в мотивационной сфере, общении с взрослыми и сверстниками, так и с достигнутым уровнем нравственной воспитанности. Это возраст осознания детьми своих чувств, своего отношения к людям, и, в первую очередь, к матери. Он считается наиболее сенситивным периодом для нравственного развития и воспитания ребенка. Формирование чувств ребенка, в т.ч. сопереживания, сочувствия, сорадования, с первых лет жизни является важной педагогической задачей. И то, какие нравственные качества разовьются у ребенка, зависит, прежде всего, от окружающих, от того, как они его воспитывают, какими впечатлениями обогащают.

Наряду с вышесказанным существует новый праздник, традиционно отмечающийся 27 июня. 27 июня - день национального примирения для всех таджикистанцев, переживших гражданскую войну 1992-1997 годов, этот праздник, безусловно, один из самых главных. Он ознаменовал собой окончание пятилетнего хаоса в стране, за время которого погибли более 100 тысяч че-

ловек, а миллионы коренных жителей стали беженцами. В 1998 году Президент Таджикистана Эмомали Рахмон подписал указ об объявлении 27 июня - Днем национального примирения и выходным днем. Традиционно по всей стране в этот день проходят праздничные мероприятия и акции. Атмосфера этого праздника очень тесно связана с детской радостью, позитивным взаимоотношением других людей, освоением ребенка его социальной роли в обществе. Участие такого вида мероприятия формирует у детей дисциплинированность, культуру поведения, они узнают много нового о своей стране, о людях разных национальностей. Традиционно дети начинают жаждавать радости и веселья, им не важно это какой день, главное - они его запомнят, как праздник души и сплоченности народа. Ведь наглядным примером всего этого будет традиционное гуляние и знакомство с окружением, которое в свою очередь расширит их кругозор, развит память, речь, воображение, будет способствовать умственному развитию.

Наряду с традиционными праздниками есть и мусульманские праздники, не имеющие фиксированной даты и празднующиеся согласно мусульманскому календарю. К таким праздникам относятся Ураза байрам (Иди Рамазон) и Курбан-байрам (Иди Курбон).

Рамазан - девятый месяц мусульманского календаря. В эти дни, наряду с соблюдением поста, благодеянием в служении Аллаху является и проявление милосердия к нуждающимся, сиротам, вдовам и инвалидам.

Согласно посланиям, именно в это время к Пророку Мухаммеду (с.а.с.) пришло первое откровение Корана. В честь этого весь месяц верующие держат пост.

В день праздника с раннего утра, в честь окончания священного месяца во всех соборных мечетях республики проходит праздничная молитва. Верующие, проходящие в мечеть молятся

за себя и свою семью, также каждый из них желает всем благополучия и обильного дастархана.

Состоятельные мусульмане приурочивают к этому месяцу и празднику выплату обязательного закота, который позволяет малоимущим людям достойно встретить праздник, накрыть стол и встретить гостей. Размер закота ежегодно определяется Советом Улемов республики Таджикистан.

Основная сущность праздника заключается в том, что мусульмане благодарят Всевышнего Аллаха за то, что смогли в течение месяца соблюдать пост, поскольку он является третьим столпом Ислама. Благодарят за то, что за это время смогли хоть немного искупить свои ошибки, улучшить свой нрав, оставить в прошлом какие-то пристрастия, не соответствующие религии. Согласно религиозным догмам, Руза является лучшим средством осмысления и искупления грехов, совершенных человеком в течение года.

В процессе держания поста дети учатся быть сдержанными, уравновешенными, послушными, начинают координировать свое поведение, учатся оценивать отрицательное, начинают подражать взрослым, понимают и ощущают свою значимость в семье, начинается процесс воспитывания в них уважения к мусульманским ценностям и понимания важности религии. А главное, что в нем постепенно будет формироваться культура поведения и ответственность.

Один из самых почитаемых религиозных праздников у всех мусульман, отмечаемый через 70 дней после окончания месяца Рамазана, является Праздник жертвоприношения (Иди Курбон) когда все верующие держат строгий пост. В священном писании существует легенда об истоках этого праздника. В ней говорится о том, как Аллах не дал правоверному мусульманину Ибрагимуну принести в жертву своего сына Исмаила, положив на

жертвенный алтарь овна. С тех пор принято приносить в жертву животных, как символ веры во всемогущество и милосердие Всевышнего.

В праздник Иди Курбон верующие надевают чистые нарядные одежды, посещают мечеть, режут жертвенного барашка или теленка, раздают мясо бедным, часть мяса – родственникам, а из части готовят праздничное угощение. В этот день принято ходить в гости и принимать гостей у себя. Иди Курбон празднуется 3-4 дня. Воспитательное свойство этого праздника на формирование культуры поведения у детей заключается в понимании различных сторон общественной жизни, во всей их целостности и многообразии, восхи-

щение мастерством человеческих рук, нравственные ценности – представления о добре, красоте, правде, верности, храбрости, трудолюбию, объединению взрослых и детей.

Несомненно, это оказывает влияние не только на расширение кругозора детей, но и на настроение, дух, суеверия, культуру поведения детей. Они могут заимствовать, сопоставлять, принимать отдельно нюансы и все это будет способствовать взаимообогащению семейных традиций и обычаев, обрядов и ритуалов, церемоний проведения праздников и мероприятий.

Ключевые слова: Таджики, культура, традиции, обычаи, поведение, праздники, религия.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

- 1.Б. Гафуров. «Таджики». Древнейшая, древняя и средневековая история. Книга первая. Издание второе. – Душанбе: Ирфон, 1989. – 384 с.
- 2.Авеста (Шпигель), В II. Ясна, XII, стр. 22.
- 3.Левкович В.П. Обычаи и обряды и их роль в совершенствовании семейных отношений // Социальные исследования. - М., 1970. - Вып. 4.
- 4.Детский праздник: содержание, технологии, педагогическая результативность. // «Ребенок Общество Семья Творчество», Санкт-Петербургский городской дворец творчества. – Санкт-Петербург. - 2001. – №7. - С. 24.
- 5.Маджидова Б. «Традиции и обычаи таджикского народа в формировании нравственных качеств личности». - Душанбе: ТГПУ им. Джурбаева, 2004. – 212 с.

УДК 379 + 39 + 9 тадж

Халимов Дж.,
аспирант

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ СЕМЕЙНЫХ ТРАДИЦИЙ И ОБЫЧАЕВ В ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ ПОВЕДЕНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ НЕЗАВИСИМОСТИ ТАДЖИКИСТАНА

В настоящей статье рассматриваются истоки происхождения таджикского народа и закрепления его культурного наследия путем передачи от поколения к поколению своеобразных форм традиций и обычаев. В краткости описаны виды прогрессирующих праздников и их воспитательный процесс на формирование культуры поведения у детей. Указаны процедуры соблюдения традиций и обычаев в процессе празднования современных праздников.

Ключевые слова: Происхождение, народ, культурное наследие, традиция, обычий, воспитание, формирование, поведение, дети, праздники.

UDK 379 + 39 + 9 tajik
Khalimov J.

DEVELOPMENT OF CULTURE OF FAMILY TRADITIONS AND CUSTOMS IN FORMATION OF CULTURE OF BEHAVIOUR OF RISING GENERATION IN CONDITIONS OF INDEPENDENCE OF TAJIKISTAN

The present article considered sources of an origin of the Tajik people and fastenings of his cultural heritage by transfer from generation to generation of the original forms of traditions and customs. In brevity the kinds of progressing celebrations and them educational process on formations of culture of behavior at children are described. The procedures of observance of traditions and customs are specified during celebrating modern holidays.

Key word: Origins, people, a cultural heritage, tradition, customs, education, formation, behaviour, children, holidays.

УДК 001 (092) + 024 + 37 тоҷик
Бӯриев Қ.Б.

УСТОДИ КИТОБХОНАШИНОСӢ

Шосаидов Сафар Ҳасанович яке аз устодони пуртаҷриба ва ташкилотчии бомаҳорати пешаи китобдорӣ ва соҳаи фарҳанг аст. Бо муносибати хуби худ байни ҳамкорон ва ҳамкасбон соҳиби обурӯи баланд буда, уро ҳамчун инсонии хоксор, ҳалиму меҳрубон, омӯзгори сахтгиру бовичдон, муҳаққиқи нуктадо-ну забардаст мешиносанд ва эҳтиром ме-кунанд. Таҷриба ва малакаю маҳорати эҷодию омӯзгории худро солиёни дароз тавассути заҳматҳои пайгирона ба даст овардааст. Ба ӯ муяссар шудааст, ки аз устодони мумтоз Р. Шарофзода ва А.Ҳ. Рахимов дарс омӯзад ва ҳамзамон аз мактаби китобдорӣ Маскав ва усто-

дони маъруфу машҳури он амсоли А.Н. Ванеев, Ю.С. Зубов, С.А. Трубников, И.Г. Моргенштерн, О.П. Коршунов, В.В. Скворцов, В.С. Крайденко, А.Е. Шапошников, К.И. Абрамов, В.И. Терёшин, Н.А. Сляднева, Т.Ф. Каратыгина, Ю.Н. Столяров, В.В. Добровольский, В.М. Беспалов, А.М. Мазурицкий ва дигарон нозуқиҳои касби худро сайқал дода, рисолаи илмиашро [54] зери назари онҳо дифоъ намояд ва ҳамчун номзади илмҳои педагогӣ ба ватан баргашта, фаъолияти пурсамари худро идома диҳад.

У аз зумраи омӯзгорони бомаҳорати соҳаи китобдорӣ буда, ба садҳо

донишҷӯён маҳорату малакаи касбӣ омӯхтааст ва то имрӯз фаъолияти худро идома медиҳад. Ҳамзамон ҳамчун роҳбари Раёсати рушди муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва ҳунарҳои мардумии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти пурсамари донишҷӯёни худро дар муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, аз ҷумла китобхонаҳои минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ дар амал назорат, роҳбарӣ ва дар мавридҳои зарурӣ ба онҳо дасти ёрӣ дароз менамояд.

Мавсуф тӯли солҳои 1981-1993 дар Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода аввал ба ҳайси муаллим, муаллими калон, дотсенти кафедраи китобхонашиносӣ ва сипас муовини декани факултаи китобдорӣ адои вазифа намудааст. Ӯ ҳамчун муаллими ҷавон, ҳамеша дар пайи тадқиқ ва омӯзиш кӯшиши беандоза дошт ва натиҷаи ҳамин заҳматкашиҳо буд, ки аспиранти Донишкадаи давлатии фарҳанги Маскав мегардад ва онро бомуваффақият ба итмом мерасонад. Баъди хатми аспирантура ба ватан бармегардад ва фаъолияти омӯзгорӣ ва илми худро давом медиҳад.

Тӯли солҳои 2004-2006 ба сифати мудири кафедраи библиографиносии Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода адои вазифа намуда, як қатор дигаргуниҳои куллӣ дар таъминоти китобҳои таълимӣ ва дастурҳои методии кафедра ба миён меорад.

Дар давраи фаъолияти илмӣ-педагогии хеш дар таҳияи стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ, нақшаҳои нави таълимӣ барои таҳассуси «Китобдор-библиограф-муаллим», барномаҳои таълимӣ, дастурҳои таълимӣ-методӣ фаъолна ширкат варзидааст. Як зумра маводҳои таълимӣ, аз ҷумла китобҳои дарсӣ, барномаҳо, дастурнамалҳои дар ин давра интишоршуда ба қалами ӯ тааллуқ доранд. Ӯ дар давоми фаъолияти илмӣ-омӯзгорӣ

беш аз 100 номгӯи осори илмӣ ва таълимӣ методӣ чоп намудааст, ки онҳо ба масъалаҳои концептуалии фарҳанг, фаъолияти китобдорӣ-иттилоотшиносӣ бахшида шудаанд.

Дар давоми фаъолияти хеш ҳамчун сардори Раёсати фарҳанг, сипас Раёсати рушди муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва ҳунарҳои мардумии Вазорати фарҳанг (солҳои 2006 -2012) Шосаидов Сафар фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатии ҷумҳуриро зери назорати қатъӣ гирифта, дар фаъолияти онҳо дигаргуниҳои куллиро ворид месозад. Пеш аз ҳама фаъолияти ин муассисаҳо ҷоннок карда шуда, маблағгузори онҳо беҳтар ва маоши кормандони соҳа боло меравад. Ба ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ, ки солиёни зиёд намояндагони вазоратро намедиданд, сафарҳои корӣ ташкил намуда, дар якҷоягӣ бо китобдорон, фарҳангчиён ҳамоширо, ҷаласаҳо, семинару конферонсҳо ташкил менамояд. Барои китобдорон дар ҳамкорӣ бо фонди СОРОС курсҳои кӯтоҳмуддати тайёрии китобдоронро ташкил менамояд, ки дар он мутахассисони варзидаи соҳа аз ҷумла, Комилзода Ш. (Тошев Ш.К.), Холов Б.С., Муҳиддинов С.Р., Авғонов Қ.Ф. ва дигарон фаъолна ширкат меварзанд. Ҷаҳду талошҳои ӯро ба назар гирифта сафоратхонаи Амрико як гурӯҳ китобдоронро барои тақмили ихтисос ва шиносӣ бо кори китобхонаҳои Иёлоти Муттаҳидаи Амрико мефиредад, ки дар амалигардии ин иқдом саҳми С.Х. Шосаидов низ бузург аст.

Ба серкориҳои худ нигоҳ накарда, ӯ дар қатори дигар олимони соҳа дар таҳияи барномаҳои давлатӣ – «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015», «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А.Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015», «Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015», «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии

Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015», «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013», «Барномаи ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020», инчунин, лоиҳаҳои инвеститсионӣ, стандартҳо ва таҳияи аснодҳои ҳукуматӣ саҳми арзанда гузоштааст.

Ҷ дар қатори олимони китобдорӣ таҳия ва амалигардии “Консепсияи рушди китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон”-ро дастгирӣ намуда, аъзои фаъоли Ситоди ҷумҳуриявӣ оид ба истифодаи бинои нави Китобхонаи миллии Тоҷикистон буд. Бо ҳамроҳии Ш. Комилзода (Тошев) собиқ директори Китобхонаи миллии ба номи А. Фирдавсӣ тамоми қараёнҳои сохтмон ва муҷаҳҳазнамоии Китобхонаи нави миллии Тоҷикистонро назорат ва дар мавридҳои зарурӣ баҳри беҳтаршавии он ба он тағйирот ва пешниҳодҳои ҷолиб менамуд. Бо ҳамроҳии Қ. Авғонов директори КДҶБ ба номи М. Мишакар, “Консепсияи инкишофи китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи М. Миршакар”-ро таҳрир ва такмил дода, теъдоди воҳидҳои қорӣ онро ба талаботи замона мувофиқ намуда, интиқоли КДҶБ ба номи М. Миршакарро ба бинои собиқ Китобхонаи миллии ба номи А. Фирдавсӣ зерӣ назорат гирифтааст.

Саҳми ӯ инчунин дар баргузориҳои ҷорабинҳои бузурги фарҳангӣ, аз қабили Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии телевизионии эҷодӣи халқ «Андалеб-2006», «Андалеб-2008», Фестивали ҷумҳуриявии «Ҳафтаи китоби кӯдакон ва наврасони Тоҷикистон», Фестивал-озмунҳои театрҳои халқӣ, ансамблҳои тарона ва рақс, ансамблҳои оилавӣ, боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, Фестивал-намоишгоҳи мӯд – «Диёри хусн», чашнҳои «Меҳргон», Рӯзи «Ваҳдати миллӣ» дар ноҳияи Рашт (2006), чашнҳои «Наврӯз» дар шаҳри Турсунзода (2007), Хучанд (2008), Данғара

(2009), сафари «Қорвони китоб» (2007-2012) хело қалон аст.

Ҷ, ҳамчун олими тавоно ва омӯзгори варзида, бо ҳамкасбонаш пайи таъминномаии соҳаи китобдорӣ фаъолияти пурмахсули худро идома медиҳад ва дар солҳои охир якҷанд асарҳои ҷолиб дар соҳаи китобдорӣ ва фарҳанг таҳия ва аз ҷоп мебарорад. Сафар Шосаидов яке аз дастпарварони мактаби китобдорӣи тоҷик буда, дар рушди тақомули он мақоми ҳосаеро сазовор аст. Ҷ на танҳо дар тарбияи мутахассисини ҷавон, балки дар таҳқиқи масъалаҳои муҳими соҳа саҳми босазо дошта, дар рушд ва тақомули илми китобдорӣи тоҷик нақши намоёнро соҳиб аст. Ҷ муҳаққиқи варзидаи соҳаи китобдорӣ оид ба масъалаҳои тарбия, менеҷмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ, масъалаҳои ҷоринамоии технологияи муосири иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ, созиши сомонаҳо ва роҳҳои истифода аз шабакаи Интернет, инчунин проблемаҳои гуногуни соҳаи фарҳанг асару мақолаҳо интишор намудааст.

Маҷмӯаҳои “Книга в развитии культуры народов Востока: история и современность” [16], “Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон” [34], таҳрири монографияҳои “История возникновения и развития сельскохозяйственной библиографии” [8], “Библиография кишоварзии тоҷик” [7], маҷмӯаи “Фарҳанг дар останаи асри XXI” [17], “Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият” [33] ва ғайраҳо самараи фаъолияти эҷодӣи ӯст.

Мақолаҳои тадқиқотӣи ӯ “Роль библиотек Таджикистана в коммунистическом воспитании молодежи в условиях развитого социализма” [61, С. 46-47], “Взаимодействие комсомольских организаций и библиотек по патристическому воспитанию молодежи” [46, С. 20-22], “Проблемы атеистическо-воспитательной работы библиотек Таджикистана с мусульманской молодежью” [55, С. 69-77], “Работа би-

блиотек по преодолению пережитков ислама в сознании советских людей” [58, С. 94-97], “Съезди ХХУП КПСС ва баъзе масъалаҳои бозсозии фаъолияти атеистии китобхонаҳои деҳот” [67, С. 90-94], “Проблемы совершенствования материально-технической основы библиотечного обслуживания мусульманской молодежи” [57, С. 99-102], “Совершенствование фондов сельских библиотек как условие оптимизации их атеистической работы с молодежью” [68, С. 205-208], “Проблемаҳои муосири истифодаи васоити техникӣ дар китобхонаҳо” [56, С. 152-154], “Назаре ба вазъ ва дурнамои омодагии китобдорон дар Тоҷикистон” [49, С. 99-105], “Таъсиси Китобхонаи миллиро таъхир набояд” [74], “Андешаҳои оиди таҳияи «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон»” [43, С. 31-34], “Тарбияи китобдорони Душанбешаҳр: вазъият ва дурнамо” [70, С. 72-73], “Китобхонаҳои Тоҷикистон дар фазои иттилоотии муосир” [48, С. 31], “Стандартсозии истилоҳоти китобдорӣ: вазъият ва проблемаҳо” [69, С. 66-69], “Нақши арзишҳои маънавӣ дар тарбияи ватанпарастии ҷавонон” [50, С. 16-18], “Вазъият ва пешомадҳои татбиқи Консепсияи рушди фарҳанг дар вилоят ва шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ” [45, С. 56-67], “Раҳимҷон Шарофзода ва проблемаҳои китобдорӣ даврони соҳибистиклолият” [60, С. 22-24], “Раҳимҷон Шарофзода ва масъалаҳои номанигорӣ тоҷик” [59, С. 98-101], “Библиотечный менеджмент: Методы управления государственными программами в Таджикистане” [44, С. 13-17], “Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобдорӣ-иттилоотӣ” [30, С. 8-56], “Таъминоти меъёрӣ - ҳуқуқии фаъолияти китобхона” [72, С. 11-14], “Самтҳои асосии «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон»” [62, С. 3-7], “Нақши китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар таълиму тарбияи насли наврас” [53, С. 3-9] ва ғайраҳо ифшоғари муҳаққиқи мумтоз будани ӯст.

ӯ дар таҳия ва таҳрири дастурҳои тавсиявӣ ва маслиҳатҳои методӣ низ саҳмгузори намудааст. Аз ҷумла, дастурҳои “Ислам и молодёжь” [11], “Тарбияи атеистии бачагон” [27], “Тарбияи атеистии ҷавонони деҳот” [28], “Қахрамонон намемиранд” [18], “Мураттабсозии адабиёт ва ташкили феҳристи мураттабӣ” [22], “Китоби Аҷам” [15], “Использование ресурсов интернета в библиотеках” [14], “Ҳафтаи китоби кӯдакон ва наврасон” [38], “Дастгоҳи мафҳумии фаъолияти методӣ” [47, С. 7], “Истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо” [13], “Менечмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ” [19], “Менечмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ” [20], “Менечменти фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ” [21], “Хизматрасонии ғайримуқимии китобхонавӣ-иттилоотӣ” [39], “Хуччатҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба фаъолияти китобдорӣ” [41], “Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобдорӣ-иттилоотӣ” [30] мисоли равшани ин гуфтаи мост.

ӯ дар таҳия ва таҳрири барномаҳои таълимии “Таърихи кори китобхонаҳо дар СССР ва хориҷа” [29], “Барномаи тоҷикии китобдорӣ” [6], “Асосҳои китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ” [4], “Барномаи таҷрибаи истеҳсоли донишҷӯён” [5], “Асосҳои кори илмӣ-таҳқиқотӣ” [3], “Муқаддимаи ихтисос”¹, “Феҳристҳои китобхона” [36], “Асосҳои дониши китобдорӣ-иттилоотӣ” [3], “Услуби тарбияи ҳуқуқӣ дар китобхона” [32], “Фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон дар фазои иттилоотии муосир” [35] ва ғайраҳо саҳмгузор аст.

Дар ҳамкорӣ бо С. Сулаймонӣ ва М. Муллоаҳмадов таҳрири “Истилоҳномаи китобдорӣ: форсӣ ба тоҷикӣ ва русӣ” [12] -ро ба сомон мерасонад, ки яке

1. Муқаддимаи ихтисос: Барномаи таълими/ Мурғтибон Ш. Тошев, Б. Холов; Мухаррир С. Шосаидов // Барномаҳои таълимии соҳаи китобдорӣ/ Мураттиб Б. Холов. – Душанбе: Эҷод, 2009. – С. 4-15.

аз нахустин истилоҳномаҳои соҳавии байналхалқӣ ба забони тоҷикӣ мебошад.

Барои азхуднамоии маводи дарсӣ ба донишҷӯён нишондодҳои услубӣ аз қабилӣ “Феҳристҳои китобхона” [37], “Услуби иншои кори курсӣ” [31] ва дигархоро таҳия ва ба таъб мерасонад. Зарурати китобхонаҳо ва муассисаҳои фарҳангиро барои дарёфти маблағҳо барои рушди соҳа ба инобат гирифта, барои осонии кори онҳо дастуре бо номи “Дастурамал барои таҳияи дархост барои грант” [25] омода ва чоп менамояд, ки тавассути роҳнамоии он солҳои охир якчанд муассисаҳо соҳиби маблағҳои грантии ташкилотҳои давлативу байналмилалӣ гаштанд.

Ҷамчун намоёндаи мактаби китобдорӣ дар таҳияи ва таҳрири нишондиҳандаҳои библиографӣ низ саҳм гузоштааст. Аз ҷумла, таҳрири нишондиҳандаҳои “Василий Георгиевич Белан” [10], “Осори ҷопии устодони кафедраи китобхонашиносӣ” [24], “Нашри китоб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1941-1945): Феҳристи адабиёт” [23], “Раҳимҷони Шарофзода: Китобномаи шарҳиҳолӣ” [26], “Холов Бозорбой Сайфуллоевич: Китобномаи шарҳиҳолӣ” [40], “Ҷӯраев Ислоҳ Акрамович: Китобномаи шарҳиҳолӣ” [42], “Библиографияи кишоварзии тоҷик” [7], “Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият” [33], “Консепсияи китобхонаи кӯдакону наврасон Тоҷикистон” [2], “Консепсияи инкишофи китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи М. Миршакар” [1] -ро ба анҷом расонидааст.

Ҷамзамон ӯ бахшида ба ёдбуди хунармандон ва ашхосони барҷастаи фарҳанг ва хунар мақолаҳои “Сароғози зиндагии навин” [63, С. 18-25], “Тарбиятгари китобдорони касбӣ” [71, С. 14-16], “Машғалафрӯзи китобдорон” [42, С. 26-31] ва ғайраҳоро офаридааст.

Ҷамчун олим ва ташкилотчии мохир аз проблемаҳои рӯзмарраи ҷумҳурӣ дар қанор набуд. Ҷамеша кӯшишу ғайрати худро баҳри ҳарчи беҳтар ва хотирмон

гузаронидани ин ё он чорабиниҳои давлатӣ ва соҳавӣ равона менамуд. Натиҷаи ин фаъолияти ӯ дар мақолаҳои бахшида ба истиқлолият ва Ваҳдати миллӣ “Сиёсати фарҳангӣ дар замони истиқлолият” [64; 65], “Соли Ваҳдату саодат” [66], “Нақши Ваҳдати миллӣ дар рушду нумӯи фарҳанг” [51], “Нақши истиқлолияти давлатӣ ва ваҳдати миллӣ дар рушду нумӯи фарҳанг” [52] аз ҷаҳонбинии васеъ, худшиносиву меҳанпарастии ӯ гувоҳӣ медиҳанд.

Фаъолияти эҷодии С.Ҷ. Шосаидов серпахлу буда, тамоми ҷараёнҳои онро дар як мақола фаро гирифтаи ғайриимкон аст, аз ин рӯ мо тасмим гирифтаем, ки диққати худро маҳз ба ҳамкории ӯ бо Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанг мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор диҳем. Яке аз самтҳои фаъолияти илмӣ-методии С.Ҷ. Шосаидов бо Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот вобастагии ноғусастаи дорад.

Пеш аз ҳама, ӯ ҷамчун аъзои фаъоли ҳайати таҳририяи маҷаллаи илмӣи ПИТФИ “Паёмномаи фарҳанг: осори илмию иттилоотӣ (2007-2008)”; “Паёмномаи фарҳанг: нашриятӣ илмию таҳлилий (2010-2012)” саҳми назаррас дорад. Бо ёрии бевоситаи ӯ якчанд шумораҳои маҷаллаи мазкур саривақт чоп гардидаанд. Мақолаҳои илмӣ-тадқиқотии ӯ дар саҳифаҳои ин маҷалла борҳо инъикоси худро ёфтаанд¹.

Ҷамчун тамоми чорабиниҳои илмӣ, илмӣ-тадқиқотӣ ва илмӣ-методии

1. Шосаидов С. Сиёсати фарҳангии Тоҷикистон дар замони истиқлолият//Паёмномаи фарҳанг. – 2007. - №10. – С. 4-12; Шосаидов С. Раҳимҷон Шарофзода ва масъалаҳои номанигории тоҷик//Паёмномаи фарҳанг. – 2008. - №11. – С. 98-100; Шосаидов С. Самтҳои асосии таъбиқи «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон»//Паёмномаи фарҳанг. – 2010. - №1(13). – С. 3-7; Шосаидов С. Нақши китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар таълиму тарбияи насли наврас//Паёмномаи фарҳанг. – 2011. - №1(15). – С. 3-9; Шосаидов С. Нақши истиқлолияти давлатӣ ва ваҳдати миллӣ дар рушду нумӯи фарҳанг //Паёмномаи фарҳанг. – 2011. - №2(16). – С. 3-16.

Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ширкати бевосита дошта, бо олимони соҳаи китобдорӣ ва фарҳангшиносии он робитаи зич ва аз минбари Шӯрои илмии пажӯҳишгоҳ борҳо баромадҳои пурмӯхтаво намудааст. Ӯ иштирокчи фаъоли конференсия, семинар, ҳамоиш ва мизҳои мудаввари пажӯҳишгоҳ буда, оид ба масъалаҳои мубрами соҳаи китобдорӣ ва фарҳанг дар масъалаҳои баҳсталаб фикри хешро бо далелҳои раднашаванда баён менамояд. Аз ҷумла, ӯ дар мизи мудаввари ПИТФИ, ки бо дастгирии фонди СОРОС баргузор гашт, яке аз созмондихандагон он буд ва дар мавзӯи “Вазъият ва пешомадҳои татбиқи “Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон” дар вилоят ва шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ” [45, С. 56-67] (20 ноябри соли 2007) маъруза кард. Минбаъд дар конфронси илмии “Роҳҳои навини татбиқи “Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон” бахшида ба Соли маориф ва фарҳанги техникӣ” дар мавзӯи “Самтҳои асосии татбиқи “Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон” [62, С. 3-7] (26 майи соли 2010) ва мубодилаи афкор дар мавзӯи “Нақши китобхонаҳои баҷагона ва мактабӣ дар таълиму тарбияи насли наврас” [53, С. 3-9] (30 декабри соли 2010) маърузаҳои пурмӯхтаво намудааст ва матни маърузаҳои дар нашрияҳои ПИТФИ дарҷ гашта, пешкаши ҳаводорон гардидаанд.

С.Ҳ. Шосаидов барои рушди соҳаи кӯшишу ғайрат намуда, ҳамеша саҳми худро дар ҳалли масъалаҳои ҳалталаби соҳа мегузорад. Ӯ ҳамзамон саҳми назарраси худро дар таҳия ва таҳрири консепсияҳо, стандартҳо, низомномаҳо, маҷмӯаҳо, маҷаллаи илмӣ, китобҳои таълимӣ, дастурҳои методӣ, барномаҳо ва нишондихандаҳои мегузорад ва тӯфайли дастгирии бевоситаи ӯ бисёр барномаҳои рушди мавриди баҳрабардорӣ қарор меги-

ранд. Мақолаҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва эҷодиёти таълимӣ ва методии ӯ дар маҷмӯаҳои Пажӯҳишгоҳ ва нашрҳои алоҳидаи он манзури ҳаводорон гаштаанд. Аз ҷумла, дар таҳияи маҷмӯаи “Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон” [34] ва таҳрири маҷмӯаи “Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият” [33] саҳми назаррас гузоштааст. Дар маҷмӯаи аввал матни сарсухан [34, С. 3-5] ва ду мақола: “Стандартсозии истилоҳоти китобдорӣ: вазъият ва проблемаҳо” [34, С. 84-114] ва “Ташаккули фарҳанги иттилоотӣ” [34, С. 115-120] ва дар маҷмӯаи дувум матни пешгуфтор [33, С. 3-4] ва мақолаи “Ташаккули фарҳанги иттилоотии китобдорон” [33, С. 5-17] ба қалами устод вобастаанд.

Ӯ ҳамчун муҳаррири рисолаи илмии Қ.Б. Бӯриев “Таърихи пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ” [8] (2010), муаллифи пешгуфтор [8, С. 3-7] ва муҳаррири китоби мавод барои омӯзиши фанн Қ.Б. Бӯриев “Библиографияи кишоварзии тоҷик” [7] буда, инчунин таҳиягари такриз ба монографияи илмии “Таърихи библиографияи кишоварзӣ” [9] мебошанд.

Ӯ, инчунин, дар таҳияи дастурҳои методӣ саҳми арзанда гузоштааст. Аз ҷумла, дар таҳия ва таҳрири дастурҳое, ки ба талаботи замон ҷавобгӯ ва эҳтиётот ба онҳо хело бузург аст, яъне “Истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо” [13], “Менечмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ” [19], “Менечмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ” [20], “Менечменти фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ” [21], “Хизматрасонии ғайримукимии китобхонавӣ-иттилоотӣ” [39], “Ҳуччатҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба фаъолияти китобдорӣ” [41], “Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобхонавӣ-иттилоотии китобхона” [30] ва ғайраҳо саҳми гузоштааст.

Шосаидов С.Ҳ. инчунин дар навиштани такризиҳо ба рисолаҳои илмӣ ва иштирок дар Шӯроҳои диссертсионӣ ва

дифоъи рисолаҳои шогирдон сахмгузор аст. Аз ҷумла, ӯ муқарризи (оппоненти) муҳаққиқи ҷавон Камолзода С. буд, ки мавсуф рисолаи худро дар мавзӯи “Китобхонаҳои кӯдакони ва мактаби дар низоми таҳсилоти Тоҷикистон: таърих, вазъият ва проблемаҳо” соли 2010 дар Шӯрои диссертатсионии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф бомуваффақият дифоъ намуд.

Мавсуф «Аълоҷии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон», дорандаи медали “Хизмати шоиста”, аъзои конфедератсияи байналмилалӣи журнали-

стон ва Мушовири давлатии дарачаи III мебошад.

Дар ҷодаи фаъолияти илмӣ ва амалии устод комёбиҳои беназир таманнодорем ва суҳанро бо иқтибосе аз суҳанони Сафар Шосаидов ба охир мерасонем: “Мақсади мо пос доштани фарҳанги миллатамон, эҳё ва инкишофи мероси ниёгон, тарбия намудани насли имрӯза ва ояндаи кишварамон дар рӯҳияи ватандӯстиву ватанпарастӣ, фарҳангдӯстиву маърифатпарварӣ ва худшиносиву ифтихори милли мебошад”¹.

АДАБИЁТ

1. Авғонов, Қ. Китобхонаи кӯдакону наврасони Тоҷикистони соҳибистиклол: Консепсияи инкишофи китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи М. Миршакар / Муҳаррири масъул С. Шосаидов: КДҶБ ба номи М. Миршакар. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – 32 с.
2. Авғонов, Қ., Раҷабов Ҷ. Консепсияи хадамоти китобдории кӯдакону наврасон тавассути китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Муҳаррир С. Шосаидов. – Душанбе: Эҷод, 2009. – 28 с.
3. Асосҳои дониши китобдорӣ-иттилоотӣ: Барномаи таълимӣ / Мураттиб Ш.Тошев; Муҳаррир С.Шосаидов. – Душанбе: Истеъдод, 2010. – 31 с.
4. Асосҳои китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ: Барнома барои донишҷуёни курси 1-уми макотиби олӣ / Мураттибон Б.С. Холов, С. Муҳиддинов; Муҳаррир С. Шосаидов. – Душанбе, 2004.
5. Барномаи таҷрибаи истехсолии донишҷуёни курси 4-уми ДДСТ ба номи М. Турсунзода. – Душанбе, 2005. – 10 с.
6. Барномаи торихи китобдорӣ (мамолики хорич): Барои донишҷуёни факултаи китобдорӣ / Таълифи С.Сулаймон; Муҳаррир С.Шосаид. – Душанбе, 1992. – 11 с.
7. Бӯриев, Қ.Б. Библиографияи кишоварзии тоҷик: Мавод барои омӯзиши фанн / Муаллифи пешгуфтор ва муҳаррир С.Х. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 160 с.
8. Буриев, К.Б. История возникновения и развития сельскохозяйственной библиографии / Ред. С. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 128 с.
9. Бӯриев, Қ.Б. Таърихи библиографияи кишоварзӣ: Монография / Зери назари академики АИ ҶТ Н.Н. Неъматов; Муҳаррир Ш. Тошев; Муқарризон С.Р. Муҳиддинов ва С.Х. Шосаидов. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 176 с.
10. Василий Георгиевич Белан: Биобиблиография / Сост. Дж. Раджабов, А.Юнусов; Отв. Ред. А.Л.Хромов; Библиограф. ред. Б.С. Холова, С.Х. Шосаидова. - Душанбе, 1990. – 87 с.
11. Ислам и молодежь: Метод. рек. / Сост. С. Шосаидов. – Душанбе, 1985. – 25 с.
12. Истилоҳномаи китобдорӣ: форсӣ ба тоҷикӣ ва русӣ / Таълифи дуктур Пурии Султонӣ ва Фарвардини Ростин; Таҳия ва таҳқиқи С.Сулаймон; Зери назари Мирзо Муллоаҳмад, С. Шосаид. – Душанбе, 1993. – 213 с.

¹. Мирзоалиев Н. Умре дар ҷодаи фарҳанг: Кори неку номи нек.// Баҳори Аҷам. – 2012. - № 22-23. – 14 август. - С. 4.

13. Истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо: дастури амалӣ-методӣ / Мураттибон С.Шосаидов, Ҷ.Гулбекова. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 112 с.
14. Использование ресурсов интернета в библиотеках: Метод. пособие / Подг. С. Шосаидов, Р. Ярбабаев. – Душанбе, 2005. – 19 с.
15. Китоби Аҷам: Маслиҳатҳои методӣ оид ба тарғиб ва таҷлили ҳазораи «Шоҳнома»-и А.Фирдавсӣ. / Мураттибон: С.Шосаидов, Б.Холов; Мухаррир Р. Холов. – Душанбе, 1993. – 19 с.
16. Книга в развитии культуры народов Востока: история и современность: Мат. Междунар. конф. / Ред. коллег. Т.М. Абдушукурова, А.Н.Ванеев, Сафар Шосаид и др. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 250 с.
17. Культура и образование на пороге XXI века: Материалы науч.- практ. конф. / Ред. кол. В.М. Набиев, Д.Н.Латыпов, С.Шосаидов и др. – Душанбе, 2004. – 131 с.
18. Қаҳрамонон намемиранд: Тавсияҳои методӣ / Таҳияи С. Шосаидов. – Душанбе, 1990. – 16 с.
19. Менечмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ: Дастури методӣ-амалӣ / Таҳияи С.Шосаидов, Ш.Тошев; Мухаррир Ҷ. Шерматов. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 110 с.
20. Менечмент ва маркетинги фаъолияти китобдорӣ: Мактуби методӣ / Таҳияи Ҷ.Шерматов ва С.Шосаидов. – Душанбе: Эҷод, 2008. – 27 с.
21. Менечменти фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ: Дастури методӣ – амалӣ. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 128 с.
22. Мураттабозии адабиёт ва ташкили феҳристи мураттабӣ: Нишондоди методӣ ва мавзӯҳои кори контролӣ барои донишҷуёни факултаи китобдорӣ / Таҳияи С.Шосаидов, – Душанбе, 1992. – 17 с.
23. Нашри китоб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1941-1945): Феҳристи адабиёт / Мураттибон Қ.Авғонов, Ҷ. Рачабов; Мухаррири библиогр. С. Шосаидов. – Душанбе: Эҷод, 2005. – 88 с.
24. Осори ҷопии устодони кафедраи китобхонашиносӣ: Нишонд. Библиогр / Мураттибон. Б.Холов, С.Шосаид. – Душанбе, 1991. – 49 с.
25. Пособие по составлению заявок на грант: Метод. пособие (на русск., тадж. яз) / Подгот. С. Шосаидов, Р. Ярбабаев. – Душанбе, 2005. – 16 с.
26. Раҳимҷони Шарофзода: Китобномаи шарҳиҳоли // Ҳайати таҳририя Б.Холов, С.Шосаидов ва диг. – Душанбе, 2005. – 75 с.
27. Тарбияи атеистии бачагон: Тавсияҳои методӣ / Таҳияи С. Шосаидов. – Душанбе, 1988. – 25 с.
28. Тарбияи атеистии ҷавонони деҳот: Тавсияҳои методӣ / Таҳияи С. Шосаидов. – Душанбе, 1989. – 31 с.
29. Таърихи кори китобхонаҳо дар СССР ва хориҷа: Програма / Тарҷума аз нашри русӣ // Сикли програмаҳои ихтисоси китобхонашиносӣ / Тарҷ.С.Шосаидов, Б.Холов, Ҷ.Шерматов ва диг. – Душанбе, 1983.
30. Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобхонавӣ-иттилоотии китобхона: Дастури методӣ / Мураттиб С.Ҷ. Шосаидов. – Душанбе: Эҷод, 2009.
31. Услуби иншои кори курсӣ: Нишондоди услубӣ ба ёрии донишҷуён / Мураттибон. С. Шосаидов, Б. Холов; Мухаррир. С.Сулаймонӣ. – Душанбе: Амри илм, 1998. – 22 с.
32. Услуби тарбияи ҳуқуқӣ дар китобхона: Дастури таълимӣ / Мухаррир.Сафар Сулаймон, Сафар Шосаид. – Душанбе, 1990. – 50 с.
33. Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият: Маҷмӯаи мақолаҳо / Таҳияи Қ.Бӯриев, муҳаррир С.Ҷ. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 225 с.

34. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: Хрестоматия / Мураттибон С.Ҷ. Шосаидов, Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 200 с.

35. Фаъолияти методи китобхонаҳои Тоҷикистон дар фазои иттилоотии муосир: Барномаи «Мактаби тобистонаи кормандони китобхонаҳои Тоҷикистон», 2005 / Мураттибон Ш.К.Тошев, С.Шосаидов. – Душанбе, 2005. – 6 с.

36. Феҳристу китобхона: Барномаи таълимӣ / Мураттиб Б.Холов; Мухаррир С.Шосаидов // Барномаҳои таълимии соҳаи китобдорӣ / Мураттиб Б.Холов. - Душанбе: Эҷод, 2009. – С. 46 – 57.

37. Феҳристу китобхона: Нишондоди услубӣ барои донишомӯзони ғоибхони соли 1-уми факултаи китобдорӣ / Мураттиб. Б.Холов; Мухаррир С.Шосаидов. – Душанбе, 1993. – 11 с.

38. Ҳафтаи китоби кӯдакон ва наврасон: Услубҳои педагогӣ -иттилоотии тарғиби китоб (тавсиф ба китобдор) / Таҳияи С. Шосаидов, Ҷ. Шерматов. – Душанбе, 2005. – 39 с.

39. Хизматрасонии ғайримукимии китобхонавӣ-иттилоотӣ: Дастури методӣ-библиографӣ / Мураттиб С.Ҷ. Шосаидов; Мухаррир О.Шодӣ. - Душанбе: Эҷод, 2008. – 145 с.

40. Холов Бозорбой Сайфуллоевич: Китобномаи шарҳиҳои // Ҳаёти таҳририя С.Шосаидов, Ф.Мирахмедов ва диг. – Душанбе: Эҷод, 2006. – 62 с.

41. Хуччатҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба фаъолияти китобдорӣ: Маълумотнома ва тавсияҳои методӣ / Мураттиб С.Ҷ. Шосаидов; Мухаррир А. Рачабов. – Душанбе: Недра, 2008. – 150 с.

42. Ҷӯраев Ислон Акрамович : Маҷӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳои / Зери назари Ҷ.Шерматов; Мураттибон Б.Холов, С. Шосаидов. – Душанбе: Эр-Граф, 2007. – 54 с.

43. Шосаидов, С. Андешаҳои оиди таҳияи «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон» // Фарҳанг ва таҳсил дар ибтидои асри XXI: Маводҳои конфронс. – Душанбе, 2004. – С. 31-34.

44. Шосаидов, С. Библиотечный менеджмент: Методы управления государственными программами в Таджикистане // Китобдор. – 2009. - №2 (6). – С. 13-17.

45. Шосаидов, С. Вазъият ва пешомадҳои татбиқи “Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон” дар вилоят ва шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ // Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: дастовардҳо ва масъалаҳои ҳалталаби он: Маҷмӯаи мақолоти мизи мудаввар. – Душанбе: Эҷод, 2007. – С. 56-67.

46. Шосаидов, С. Взаимодействие комсомольских организаций и библиотек по патриотическому воспитанию молодежи // Роль ленинского комсомола в осуществлении культурной революции в Таджикистане: Тезисы докл. – Душанбе, 1985. – С. 20-22.

47. Шосаидов, С. Дастгоҳи мафҳумии фаъолияти методӣ // Китобдор. – 2007. - №1(2). – С. 7.

48. Шосаидов, С. Китобхонаҳои Тоҷикистон дар фазои иттилоотии муосир // Тоҷикистон. – 2005. - №5-7. – С. 31.

49. Шосаидов, С. Назаре ба вазъ ва дурномаи омодагии китобдорон дар Тоҷикистон // Китоб ва китобдорӣ дар фарҳанги мардумони Эронӣ: Маҷӯаи илмӣ. – Душанбе: Адиб, 1992. – С. 99 – 105.

50. Шосаидов, С. Нақши арзишҳои маънавӣ дар тарбияи ватанпарастии ҷавонон // Сиёсати давлатии ҷавонон ва масоили тарбияи ватанпарастӣ: Маводи семинари ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2006. – С. 16-18.

51. Шосаидов, С. Нақши Ваҳдати миллӣ дар рушди нумӯи фарҳанг // Баҳори Аҷам. – 2009. – 26 июн; Шосаидов, С. Нақши Ваҳдати миллӣ дар рушди нумӯи фарҳанг //

Баҳори Ачам. – 2009. – 20 июл; Шосаидов, С. Нақши Ваҳдати миллӣ дар рушду нумӯи фарҳанг // Баҳори Ачам. – 2009. – 13 июл.

52. Шосаидов, С. Нақши истиқлолияти давлатӣ ва ваҳдати миллӣ дар рушду нумӯи фарҳанг // Паёмномаи фарҳанг. – 2011. - №2(16). – С. 3-16.

53. Шосаидов, С.Х. Нақши китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар таълиму тарбияи насли наврас // Паёмномаи фарҳанг. – 2011. - № 1 (15). – С. 3 - 9.

54. Шосаидов, С. Перестройка атеистическо - воспитательной деятельности библиотек на современном этапе реализации принципа свободы совести / на примере работы с мусульманской молодежью села Таджикской ССР: Автореф. дис... канд. пед. наук. – М.: МГИК, 1990. – 16 с. (Рисола дар ҳаҷми 315 с.).

55. Шосаидов, С. Проблемы атеистическо-воспитательной работы библиотек Таджикистана с мусульманской молодежью // Развитие библиотечной теории и практики на современной этапе: Межвуз. сб. науч. тр. – М.: МГИК, 1989. – С. 69-77.

56. Шосаидов, С. Проблемаҳои муосири истифодаи васоити техникӣ дар китобхонаҳо // Маърузаҳои конф. илмӣ-амалии олимони мутахассисони ҷавони Ҷумҳурии, 18-21 апрел., 1991. – Қурғонтеппа, 1991. – С. 152 – 154.

57. Шосаидов, С. Проблемы совершенствования материально-технической основы библиотечного обслуживания мусульманской молодежи // Проблемы национального и интернационального в развитии культуры Советского Востока: Мат. Всесоюз. конф. – Душанбе, 1990. – С. 99-102.

58. Шосаидов, С. Работа библиотек по преодолению пережитков ислама в сознании советских людей // Материалы респ. науч. практ. конф. молодых ученых и специалистов, посвящ. 70-летию образования ВЛКСМ, 23-24 июня 1988.: Секция «Истории ВЛКСМ и международного молодёжного движения, «Культуры и искусства». – Душанбе: Дошиш, 1989. – С. 94-97.

59. Шосаидов, С. Раҳимҷон Шарофзода ва масъалаҳои номанигории тоҷик // Паёмномаи фарҳанг. – 2008.- №11. – С. 98 – 101.

60. Шосаидов, С. Раҳимҷон Шарофзода ва проблемаҳои китобдории даврони соҳибистиқлолият // Китобдор. – 2007. - №1(2). – С. 22-24.

61. Шосаидов, С. Роль библиотек Таджикистана в коммунистическом воспитании молодежи в условиях развитого социализма // Ленинская теория культурной революции и её осуществление в Таджикистане: Тезисы докл. – Душанбе, 1984. – С. 46-47.

62. Шосаидов, С. Самтҳои асосии «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон» // Паёмномаи фарҳанг. – 2010. - №1(13). – С. 3-7.

63. Шосаидов, С. Сароғози зиндагии навин // Шаҳиди хунари: Маҷ. мақолаҳо ба ёдбуди Хунарипешаи шоистаи Тоҷикистон Р. Ботуров. – Хучанд, 2002. – С. 18-25.

64. Шосаидов, С. Сиёсати фарҳангӣ дар замони истиқлолият // Баҳори Ачам. – 2007. – 25 август; Шосаидов, С. Сиёсати фарҳангӣ дар замони истиқлолият // Баҳори Ачам. – 2007. – 7 сентябр;

65. Шосаидов, С. Сиёсати фарҳангии Тоҷикистон дар замони истиқлолият // Паёмномаи фарҳанг. – 2007. - №10. – С. 4-12;

66. Шосаидов, С. Соли Ваҳдату саодат // Тоҷикистон. – 2007. - №1. – С. 16.

67. Шосаидов, С. Съезди ХХУП КПСС ва баъзе масъалаҳои бозсозии фаъолияти атеистии китобхонаҳои деҳот // Тезисҳои конф. илмӣ-амалии олимони мутахассисони ҷавон, 13-14 апрел.с. 1989.: Сексия «Маданият ва санъат». – Душанбе, 1989. – 90-94.

68. Шосаидов, С. Совершенствование фондов сельских библиотек как условие оптимизации их атеистической работы с молодежью // Книга в развитии культуры народов Востока: история и современность. Мат. Междунар. конф. – Душанбе: Ирфон, 1990. – С. 205 – 208.

69. Шосаидов, С. Стандартсозии истилоҳоти китобдорӣ: вазъият ва проблемаҳо // Фарҳанг- силоҳи маънавии пирӯзӣ: Маводҳои конфронси илмӣ-амалӣ бахшида ба 60-солагии Ғалаба дар ҶБВ. – Душанбе: Эҷод, 2005. – С. 66-69.

70. Шосаидов, С. Тарбияи китобдорони Душанбешаҳр: вазъият ва дурнамо // Конференция «Роль города Душанбе в развитии науки и культуры Таджикистана», посвящ. 80-летию г. Душанбе: Материалы конф. – Душанбе: Дониш, 2004. – С. 72-73.

71. Шосаидов, С. Тарбиятгари китобдорони касбӣ. // Холов Бозорбой Сайфуллоевич: Китобномаи шарихолӣ / Зери назари В. Набиев. – Душанбе: Эҷод, 2006. – С. 14-16.

72. Шосаидов, С. Таъминоти меъёрӣ - ҳуқуқии фаъолияти китобхона // Китобхонаҳо дар асри навин: Маҷ. Мақолаҳо / Мураттиб Қ.Авғонов. – Душанбе, 2009. – С. 11 – 14.

73. Шосаидов, С. Таъминоти меъёрӣ- ҳуқуқии фаъолияти китобхона. // Баҳори Ачам. – 2009. – 20 апрел.

74. Шосаидов, С. Таъсиси Китобхонаи миллиро таъхир набояд // Адабиёт ва санъат. – 1992. – 16 апрел.

75. Шосаидов, С. Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобдорӣ-иттилоотӣ // Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобхонавӣ-иттилоотии китобхона: Дастури методӣ. – Душанбе: Эҷод, 2009. – С. 8-56.

УДК 001 (092) + 37 + 024

Бӯриев Қ.Б.

УЧИТЕЛЬ БИБЛИОТЕКОВЕД

В статье рассматривается научная и творческая деятельность одного из мастеров библиотечного дела, учёного и государственного деятеля Сафара Шосаидова. Его творчество многогранно. В его творчестве красной нитью проходят проблемы библиотекведения и воспитания молодёжи. Он один из великих учителей библиотекведов наших дней.

Ключевые слова: учитель, библиотеквед, учёный, преподаватель, мастер, ученик, наставник, руководитель.

UDK 001 (092) + 37 + 024

Buriev Q.B.

TEACHER AND LIBRARY SCIENTIST

In the article considers scientific and creative activity of one of masters of a library science, the scientist and statesman Safara Shosaidov. His creativity is many-sided. In his creativity by a red thread to pass problems library science and education of youth. He is one of the greatest teachers of library scientists in our days.

Keywords: teacher, library scientist, scientist, master, pupil, mentor, supervisor.

УДК 37 + 371 + 9 тоҷик

ГУЗОРИШИ МУХТАСАРА АЗ САФАРИ ХИДМАТИИ ГУРҶҲИ КОРИИ ПИТҶИИ БА ШАҲРИ ПАНЧАКЕНТИ ВИЛОЯТИ СУҒД

Дар асоси талаботи мавзӯи илмии ПИТ-ҶИ «Самтҳои асосӣ ва дурномаи рушди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии иҷтимоӣ (барои солҳои 2011-2015)» ва мутобиқи фармони директори Пажӯҳишгоҳи илмӣ - тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Бӯриев Қ. Б. таҳти № 10 аз 30.04.2012 гурӯҳи корӣ дар ҳайати Зубайдов А. - муовини директор оид ба корҳои илмӣ - роҳбари гурӯҳ, Пайванди Гулмуродзода - мудири шӯъбаи эҷодӣ мардумӣ, Камолзода С. - мудири шӯъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографиносӣ, Обидпур Ҷ. - мудири шӯъбаи муассисаҳои таълимӣ, Қличева Н. - мудири шӯъбаи фаъолияти фарҳангӣ - фаоғатӣ, Холмуродов З. - мудири шӯъбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносӣ, Бобоҷонов М. – сармуҳосиб, Ҳасани Муҳаммадӣ – ходими калони илмӣ шӯъбаи таъбу нашр ва матбуоти даврӣ ҷиҳати расонидани ёрии амалию методӣ ба муассисаҳои фарҳангӣ ва анҷом додани тадқиқоти сотсиологӣ таи як ҳафта, аз 14 то 20 майи соли 2012 дар ш. Панҷакенти вилояти Суғд сафари хидматӣ доштем.

Гурӯҳи кориро мудири шӯъбаи фарҳанги ш. Панҷакент Бобоев Додочон ва дигар кормандони ин соҳа бо хушнудӣ пешвоз гирифта, шароити хуби зист ва кориро ба вуҷуд оварданд, ки ба ҳамаи онҳо миннатдорӣ ҳудро баён менамоем.

Худи ҳамон рӯз дар қасри фарҳанги шаҳр бо кормандони шӯъбаи фарҳанги ноҳия сӯҳбат ораста, бо фаъолияти ин қасри бошукӯҳ ошноӣ пайдо намудем.

Рузи дигар ҳайати гурӯҳи корӣ аз рӯи нақша дар муассисаҳои ба онҳо вобасташуда фаъолияти тадқиқотиашонро оғоз намуданд.

Нисфирӯзӣ моро ба боғи марказии шаҳр ба номи Камоли Хучандӣ даъват

намуданд, ки дар он ҷо бахшида ба рӯзи байналмиллалӣ оила барномаи фарҳангӣ – фароғатии «Устувории оила – пойдевори давлат» баргузор гардид. Муовини раиси шаҳр Маҳбуба Гадоева гурӯҳи кории маро бо хушнудӣ пазиروي намуд. Дар ин маҳфили бошукӯҳ устодон Ҳасани Муҳаммадӣ ва профессор Ҷӯраҳони Обидпур суҳанронӣ намуданд. Роҳбари гурӯҳ А.Зубайдов бо ҳамдасти ансамбли навозандагон суруди классикии «Баёти чор»-ро бо «Сокинома»-аш хело хуб иҷро намуд.

Дар рӯзҳои минбаъд низ ҳайати гурӯҳи корӣ баробари гузаронидани тадқиқоти сотсиологӣ дар ҷорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ, ба монанди таҷлили 80 – солагии шоир Убайд Раҷаб дар Китобхонаи марказии шаҳри Панҷакент, 70 солагии Лоик Шералӣ дар китобхонаи шаҳрии бачагона, конференсияи илмӣ – назариявӣ «Осорхона маҳзани таъриху фарҳанг» бахшида ба рӯзи байналмиллалӣ осорхонаҳо (18 май) дар қасри фарҳанги шаҳр иштирок намуданд. Дар ин ҷорабиниҳо устодон Ҳ. Муҳаммадӣ, Ҷ. Обидпур, С. Камолзода, А. Зубайдов баромад ва суҳанронӣ намуданд.

Гурӯҳи корӣ дар рафти тадқиқот бо кормандони соҳаи фарҳанги ш. Панҷакент сиёсати имрӯзаи фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон, саҳми бузурги ӯ дар рушди фарҳанги миллӣ, Қонун дар бораи масъулияти падару модар, Паёми Президент ба Маҷлиси Олӣ, танзими анъана ва ҷашну маросимҳо, маълумот оид ба рушди фарҳанги ҷумҳурӣ, барномаҳои рушд, нақшаҳои дурнамо, нақшаи баргузори таҳқиқоти сотсиологӣ, масъалаҳои ҳалгалаби фарҳанг ва ғайра сӯҳбат орошт.

Акнун суҳане чанд дар бораи натиҷаи тадқиқоти сотсиологӣ.

Ба ақидаи С. Камолзода кормандони китобхонаҳои шаҳри Панҷакент дар ташкилу баргузорию чорабиниҳои гуногуни соҳавӣ ва фаъолияти китобдорӣ ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардидаанд.

Қобили зикр аст, ки хазинаи умумии китобхонаҳои оммавии шаҳр дар соли 2010, 437114 ва соли 2011 145963 нусха, диҳиши он дар соли 2010, 200394 ва соли 2011, 210197, шумораи хонандагон дар соли 2010, 21561 ва дар соли 2011 ба 46078 нафар расидааст. Имрӯз китобхонаи марказии шаҳр ба 57 номгӯи нашрияҳои даврӣ обуна буда, аз ӯи китобхона аз онҳо фаровон истифода мебаранд. Ҳолати обуна ба нашрияҳои асосии даврӣ дар китобхонаҳои ҷамоату деҳоти шаҳр низ нисбатан хуб аст.

Дараҷаи маълумотнокии кормандони муассисаҳои китобхонавии шаҳр то охири соли 2011 ба таври зайл аст: аз 36 нафар корманд, 8 нафар бо маълумоти олӣ (аз ҷумла 5 нафар бо маълумоти олии касбӣ), 3 нафар дорои маълумоти олии нопурра ва ба ҳамин миқдор хатмкардаи муассисаҳои таълимии миёнаи махсус мебошанд. Боқимонда, 22 нафар кормандони китобхона соҳиби маълумоти миёнаи умумӣ мебошанд.

Лозим ба ёдоварист, ки синну соли умумии кормандони ботаҷриба ва соҳибмаълумоти муассисаҳои китобхонавии шаҳр аз 40 боло ва мудирони китобхонаҳо бештарашон занони синну соли наздик ба нафақа мебошанд. Тибқи маълумоти манзурдоштаи мушовири бахши китобхонаҳои шӯъбаи фарҳанги шаҳр як гурӯҳ ҳамдиёрони онҳо, ки хатмкардагони факултаи китобдорӣ ДДСТ ба номи М. Турсунзода ҳастанд, бо иллати камии маош ва тағйири ҷои зист ба қорҳои ғайресоҳавӣ машғул мебошанд. Ногуфта намонад, ки музди миёнаи меҳнати китобдорон аз 165 то 270 сомони ро ташкил медиҳад.

Мудирӣ шӯъбаи муассисаҳои таълимӣ профессор Ҷ. Обидпур тадқиқоти сотсиологиро бо ҳайати устодону шогирдони мактаби бачагонаи санъат гузаронид. Мактаби бачагонаи санъати шаҳри Панҷакент аз соли 1963 инҷониб фаъолият дорад.

Айни замон дар мактаби мазкур 123 хонанда аз рӯи 11 ихтисос: фортепиано, рубоб, гижак, танбӯр, дутор, дойра, санъати тасвирӣ, нақошӣ, расмкашӣ, зардӯзӣ, таърихи санъат, назарияи мусиқӣ таълим мегиранд. Ба шогирдон 13 нафар омӯзгорон таълим медиҳанд, ки аз онҳо 4 нафар дорои маълумоти олии таҳассусӣ ва 3 нафар дорои маълумоти миёнаи махсусанд. Дар мактаби бачагонаи санъат 3 шӯъба амал мекунад: шӯъбаи мусиқӣ 83 нафар талаба, шӯъбаи санъати тасвирӣ 30 нафар талаба ва шӯъбаи маҳфили ҳунарҳои амалӣ – ҳалқӣ 10 нафар талабаро ба ҳунаромӯзӣ фаро гирифтаанд.

Хонандагони мактаби санъат пайваста дар фестивал – озмунҳои шаҳрӣ, вилояти ва ҷумҳуриявӣ иштирок менамоянд. Маъмурияти мактаб ба қадри имкон барои дар сатҳи зарурӣ гузаронидани машғулиятҳои шароити зарурӣ фароҳам оварда, барои пешравию кори таълиму тарбияи шогирдон кӯшиш ба харҷ медиҳад.

Ҷӣ тавре устод Обидпур қайд намуданд, дар радиои муваффақиятҳо камбудихо низ ҷой доранд, ки боиси паст гардидани сифати таълим мегарданд. Мактаби санъат дар «Қасри фарҳанг» ҷойгир аст, ки ин бино ба талаботҳои таълим ҷавобгӯӣ нест. Синфхонаҳо аз ҷиҳати акси садо (акустика) барои таълим номувофиқ буда, дарҳо яктабақаанд ва муаллимону талабагон ҳангоми дарс ба ҳам халал мерасонанд. Мутахассисони соҳа, маводи таълим, китобу дастурҳои таълимӣ, созҳои мусиқӣ, васоити техникӣ намерасанд.

Устод Обидпур ба муаллимон дар бораи методикаи таълими созҳои миллӣ, барномасозӣ ва ғайра маслиҳатҳои муфид дод.

Ҳасани Муҳаммадӣ ходими пешбари илмии ПИТФИ тадқиқоти сотсиологӣ худро бо кормандони рӯзномаи ноҳиявии «Зарафшон», ҚДММ «Садо ва симо», ҚССН матбааи Панҷакент гузаронид. Бо тарзи қорбарии онҳо шинос шуда, ба мутахассисони ҷавон маслиҳатҳо дод. Ӯ як қатор камбудихоро ошкор намуд.

Рӯзномаи «Зарафшон» шумораи ҷашнии 80 – солагиашро сари вақт ба таъби расонида натавонист. Идораи он дар қор хонаи

бинои ҳукумати шаҳр чойгир аст, ки шароити мўътадили корӣ надорад.

Он аз чихати теъдоди нашр дар Ҷумҳури миёни рӯзнамоҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ дар ҷои дуҷум маиштад (3670 - нусха), ранга мебарояд, вале аз сабаби норасоии мутахассисон ба ҷои ҳафт нафар, панҷ нафар фаъолият мекунанд. Аз сабаби он ки матбаа дар ихтиёри давлат аст, имкони беҳтар кардани шароити корӣ ва таҷҳизот нест, ба ҷуз он, ки шахсӣ карда шавад.

Сармуҳарири Садо ва симои шаҳри Панҷакент Аббос Ҳамрозода изҳор кард, ки корхона, ки дар бобати паҳн кардани маълумоти фарҳангӣ – иҷтимоӣ ягона ҳисоб меёбад, дар бинои кӯҳна иҷоранишин аст. Илова бар ин таҷҳизоти мукаммалӣ ҳозиразамон надорад, зеро ноҳияи Панҷакент сарҳадист ва ин беҳбуди фазои иттилооти муассисаҳои металабад.

Мудири шӯъбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносӣ Ҳолмуродов З. таҳқиқоти худро аз шӯъбаи фарҳанги ноҳия оғоз намуд, ки дар он 8 – нафар фаъолият доштанд...

Чи тавре ки ӯ қайд мекунад кормандони шӯъбаи фарҳанги шаҳри Панҷакент барои дар сатҳи баланд пешвоз гирифтани ҷашни Ваҳдат, 21 – солагии Истиқлолияти Давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 20-умин солгарди иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми босазо мегузоранд ва имрӯзо бо рӯҳияи баланди асъулиятшиносӣ ва ватандорӣ ҳаматарафа омодагӣ мегиранд.

Пешниҳодоте, ки дар рафти вохӯриҳо, оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ба миён омадаанд, чунинанд:

1. Таъмири тармими утоқҳои корӣ ва таъмин намудан бо мизу курсӣ

2. Ҷиҳозонидан бо асбобҳои техникӣ, аз қабилӣ компютер, принтер, сканер, асбоби наворбардорӣ, суратгирак ва ғайра.

3. Андешидани чораҳои қатъӣ баҳри беҳтар намудани шароити кор ва зиндагии кормандони соҳаи фарҳанг.

4. Таъмири тармими муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва хонаи фарҳанги ҷамоатҳо.

5. Бо шабакаи интернетӣ пайваست намудани шӯъбаи фарҳанг.

6. Ҷудо намудани қитъаи замин барои кормандони шӯъбаи фарҳанг ҳамчун хоҷагии ғирасон аз тарафи ҳукумати шаҳр.

7. Ташкили базаи техникӣ, сарулибос ва мошинаи хидмати.

Дар муассисаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ мудири шӯъбаи фаъолияти фарҳангӣ – фароғатӣ Қличева Н. А. таҳқиқот гузаронид.

Ҷӣ тавре ӯ қайд менамояд, маълумот нишон дод, ки роҳбарони муассисаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ аз синни 40-сола боло 25%, аз 50-сола боло 25%, аз 60-сола боло 50%-ро дар бар мегиранд. Маълум мешавад, ки синну соли 50%-и роҳбарон аз 60 боло аст. Роҳбарони муассисаҳо 100% маълумоти олий доранд ва аз онҳо 50% мард ва 50% зан мебошанд. Собикаи кории соҳавӣ ҳамчун роҳбари муассисаи фарҳангӣ чунин мебошад: аз 1 то 3 сол 25%, аз 10 то 20 сол 75%. Собикаи умумии кории онҳо – аз 30 сол зиёд 50%, аз 40 сол зиёд 50% мебошад. Омӯзиши фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатии шаҳри Панҷакент нишон дод, ки роҳбарони он дар ин соҳа собикаи зиёди кори доранд ва дар муассисаҳои фарҳангӣ 75%-ро ташкил мекунанд.

Ҷавонон аз сабаби кам будани музди меҳнат тарки ин соҳа мекунанд. Музди миёнаи меҳнати кормандони муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ 220 сомонӣ мебошад.

Таъмини соҳаи фарҳанг ва муассисаҳои фарҳангӣ бо мутахассисони соҳавӣ дар ҳолати нугувор қарор дорад. Вазорати фарҳангро мебошад, ки ба тайёр кардани кадрҳои соҳавӣ аҳамияти ҷиддӣ диҳад, то ки онҳо дар оянда нафақахуронро иваз намоянд.

Мудири шӯъбаи эҷодӣ мардумӣ Пайванди Гулмуродзода бо якҷанд ҳунармандону касибон ва ҳофизон, аз ҷумла Аслиддин Мастонов (ҳофиз), Азизова Ёкутой (зардӯз), Ҷумъаева Замира (омӯзгори рассомӣ), Маҳмадқулов Мирзоқул (устои созтарош), Ҷӯраева Мавҷуда (наққош), Нарзуллоев Шодмонқул (рассом) вохӯрӣ ва сӯҳбат намуда, оиди касбу ҳунари онҳо таҳқиқот гузаронид. Онҳо ҳар кадом дар алоҳидагӣ ба касбу ҳунар машғул буда, шогирдон низ тайёр намудаанд.

Маълумоти онҳо нопурра – 1 нафар, миёнаи махсус – 3 нафар, олий – 2 нафар.

Собикаи корӣ: Мастонов 42 сол, Чумбаева 14 сол, Нарзуллоев 43 сол, Чӯраева 37 сол, Азизова 25 сол, Маҳмадқулов 24 сол.

Музди миёнаи меҳнати ин ҳунармандон 180-220 сомони ро ташкил медиҳад.

Дар лаҳзаҳои фориғ аз тадқиқот гурӯҳи корӣ тавонист ҳафриёти Саразм, Панҷакенти қадим, осорхонаи таърихиро кишваршиносии ба номи А. Рӯдакӣ, мадрасаи Олим Додхоҳ ва шаҳри имрӯзаро тамошо кунад. Мо ҳама аз он хушнудем, ки хангоми бозгашт аз сафари хидмати зиёра-

ти макбараи Маликушшуаро, устод Рӯдакӣ дар деҳаи Панҷрӯд насибамон гардид.

Мо хангоми сафари хидмати ба ш. Панҷакент зиёда аз 100 номгӯй китоб ва маводҳои дар ПИТФИ нашршударо тӯҳфа бурдем ва тасмим гирифтём, ки ин иқдомро дар оянда низ давом хоҳем дод.

Тадқиқоти сотсиологие, ки дар шӯъбаи фарҳанги ш. Панҷакент гузаронида шуд, ҳам барои кормандони соҳаи фарҳанги ноҳия ва ҳам барои кормандони илмии ПИТФИ аз аҳамият ҳолӣ набуд.

УДК тадж: 9 + 37с + 371
Зубайдов А.

КРАТКИЙ ОТЧЁТ РУКОВОДИТЕЛЯ ГРУППЫ НИИКИ ПО СОСТОЯВШЕЙСЯ КОМАНДИРОВКЕ В ГОРОД ПЕНДЖИКЕНТ СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ.

НИИ культуры и информации реализует тему “Основные тенденции и перспективы развития деятельности социокультурных учреждений Таджикистана” (2011-2015 гг.), где предусмотрено проведение исследовательских работ на местах и их реальная деятельность на современном этапе. Для этого планирован выезд по республике для сбора фактических данных о состоянии учреждений культуры и проведение социологического исследования для выявления полной картины их существования и обеспеченность учреждений культуры современными средствами коммуникаций и средствами существования. Отчёт посвящён социологическому исследованию учреждений культуры города Пенджикента, и он представляет интерес для научных работников, работающих в отрасли культуры.

Ключевые слова: Социологическое исследование, учреждения культуры, обеспеченность средствами коммуникаций, деятельность, специалисты, учёные.

UDK tajik: 9 + 37с + 371
Zubaidov A.
candidate of history.

THE SUMMARY RECORD OF THE HEAD OF GROUP RSICI FROM CONSISTING BUSINESS TRIPS IN PENDZHIKENT TOWN, SOGHD REGION.

The scientific research institute of culture and information realises a theme “the Basic tendencies and prospects of development of activity sociocultural establishments of Tajikistan” in 2011-2015, where provided for carrying out research works on places and their real activity at the present stage. For this purpose planned departure on republic and for gathering of the fact sheet about a condition of culture establishments and carrying out sociological research for revealing of a full picture of existence and their security of culture establishments modern

means of communications and existence means. The report is devoted sociological research of culture establishments of Penjikent, and represents interest for science officers working in culture branch.

Keywords: Sociological research, culture establishments, security means of communications, activity, specialists, scientists.

УДК 02+024

Бӯриев К.,

номзади илмҳои таърих,

Камолзода С.,

номзади илмҳои педагогӣ

НАЗАРИЯҶОИ НАВИНИ КИТОБДОРӢ

Сулаймонӣ С. Китобхонашиносӣ: китоби дарсӣ барои донишҷӯён (нашри дувум бо такмил ва иловаҳо).- Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012.-147 с.

Китобхонашиносӣ дар кишвари мо илми ҷавон аст, ки бештар барои китобдорони мутахассис маъно ва мафҳуми соҳавии он фаҳмоӣ, аз ин рӯ, мардуми оддӣ ва ҳатто устодону муҳаққиқон аз китобхонашиносӣ огоҳии басанда надоранд. Воқеан, таърихи китобхонаи кишвари мо аз таърихи китобхонаи дигар кишварҳо қадимтар аст, ки имрӯз аз назари китобдорӣ авҷу камолот ёфтаанд. Бо ин ҳама, ба заҳмат метавон ин тифли ҷавонро, ки китобдорӣ навин аст, аз ин марҳала раҳонид, зеро ки бисёр садҳои иҷтимоӣ роҳи ӯро монанд мекунад ва то ин ҷавон ба ҳадди рушд нарасад чигуна метавон аз ӯ интизори таҳқиқ ва таълифу интишорро дошт? Мушкилоти китобдорӣ, мисли ҳар мушкили дигар, ба омилҳои иҷтимоӣ вобаста аст ва мушкилоти нашр яке аз монандҳои рушди илми китобхонашиносӣ мебошад.

Таърихи нашри мақолоту китобу китобдорӣ ба забони тоҷикӣ кӯтоҳ аст. Бояд аз мақолоте сухан гуфт, ки солҳои қабл ба таври пароканда дар маҷаллоти адабӣ, фарҳангӣ ва ё дар рӯзномаю маҷаллоти оммависанд аҳёнан мунташир мешуданд, гарчи ин мақолот оиди масоили ҳоси китобдорӣ набуда, лекин ба тарзе бо дунёи китоб ва хондани китоб робита дошт.

Лозим ба таъкид аст, ки имрӯз ҳам мушкилоти интишори маҷаллоти китобдорӣ мавҷуд аст. Пеш аз ҳама камбудани нерӯи инсонӣ, хонандагони маҷалла ва мушкилоти молиқонӣ фаннӣ вучуд дорад. Агар ин омилҳо ҳаллу фасл ёбанд илми китобдорӣ низ ганитар мегардад ва масъалаҳои илмию фаннии он ҳаллу фасл мешавад.

Омӯзиши китобдорӣ низ ба душвориҳои бисёр рӯ ба рӯст. Аммо дар миён ду мушкили асосӣ ҷашмгиртар аст; яке камбудии омӯзишгар ва дигаре камбудии китоби тоҷикӣ дар заминаи илми китобхонашиносӣ. Солҳои охир талошҳои мутахассисони ин риштаро барои рафъи ин ду камбудӣ бояд зикр кард¹. Бо ин ҳама, то ҳангоме ки мударрисӣ тоҷикӣ ва китоби тоҷикӣ ба ҳадди кофӣ барои омӯзиши китобдорӣ мавҷуд набояд, ба пояи баланд баромадани ин илм дар Тоҷикистон мушкил аст.

Донишҷӯ аз ҳар нуқтае, ки бихоҳад омӯзиши ин илмро шурӯъ кунад,

1. Столяров Ю. Н. Маҷмуаи китобхона: Дарнома барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ / Аз русӣ тарҷумаи Зиёрат Шораҳматов. Бо кӯшиш ва вироиши Сафар Сулаймонӣ—Душанбе: Амри илм, 1996.— 328 с.; Сулаймонӣ С. Таърихи китобдорӣ кишварҳои хориҷӣ: Дарнома барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ/Мухаррир Б. Холов, М. Султонзода.- Душанбе: Амри илм, 1997,—188 с. ва ғайра.

батадрич бо ин пурсиш рӯ ба рӯ мешавад: «Китобхонашиносӣ чист ва дар он аз чи мавзӯе сухан меравад?» Дар ин посух ду масъалаи дигар ҳам норавшан мегардад. Яке ошно набудани вай хини таҳсил бо сабаби мавҷуд набудани китоби дарсӣ ва дигаре мондани мафҳумҳои норавшан дар зеҳни ӯ. Ба ҳамин сабаб, шояд гоми нахуст дар таҳияи осори тоҷикии китоб бошад, ки ин илмро бишиносад. Китобе, ки мавзӯи он муқаддимоте бошад ва унвони он бо чунин иборате оғоз гардад. «Муқаддимае бар китобхонашиносӣ», «Мадҳале бар. . .», «Даромаде бар. . .» ё «Манобеъ ва усули ...»

Китоби ҳозир кӯшише аст дар ин роҳ. Истифода аз як ё ду асари хорчӣ, ки дар ин замина интишор ёфта, барои донишҷӯи навомӯз чандон судманд нест, зеро ҳар яке ноғузир ба масъалаҳои илмии худ таъкид кардаанд. Китобхонашиносӣ фанни густурда ва умумибашарӣ буда, бештар масъалаҳои назарии мухталифи ҷаҳониरो тақозо мекунад.

Аз ин хотир, муаллиф кӯшиш ба харҷ додааст, то ҳамаи ин нуксонҳоро омӯхта, баргараф намуда, ин фанро аз дид ва назари тоза таълиф созад. Албатта ӯ, ки тайи солиёни дароз аз ин фан дар кишварҳои хориҷӣ дарс гуфтааст, таҷрибаашро мавриди таълиф истифода бурдааст ва он барои донишҷӯени соҳа муфид мебошад. Хусусияти китоб низ дар он аст, ки дар он таҷрибаи китобхонашиносии хориҷӣ мавриди истифода қарор мегирад ва ба масъалаи мубрами ин фан аз диди умумибашарӣ баҳо дода мешавад. Масалан, нақши иҷтимоии китобхонаҳо на танҳо дар доираи як ҷомеаи башарӣ, балки

дар кулли иҷтимоот мавриди баён қарор мегирад. Бори аввал хусусияти раҳёфти низомёфта дар таълими китобдорӣ истифода мегардад ва шабакаи китобхонаҳои гуногун, хусусияти шаркию исломии онҳо, шеваҳои таҳқиқи китобхонашиносӣ, китобхонашиносии тадбиқӣ ва ғайра мавзӯоти тозаи ин фан мебошад, ки дар дигар китобҳои дарсӣ ва ҳатто тадқиқотҳои ҷудоғона пайдо намешаванд.

Аз сӯи дигар китобҳои хориҷӣ барои донишҷӯени мо дастрас нестанд.

Дар таълифи китоб, гурӯҳи хоси муайяне аз назари табақоти омӯзишӣ дар назар гирифта нашуда ва меъёр дар ин марҳала танҳо навомӯзии хонанда буд. Муаллиф кӯшиш ба харҷ додааст, то китоб барои онҳое, ки бо илми китобхонашиносӣ ношиносанд, судманд бошад ва аз ин рӯ ҳадафи асли равшан сохтани мафҳуми илми китобхонашиносӣ мебошад.

Дар баҳши аввал заминаи куллии илми китобхонашиносӣ мавриди баҳс қарор гирифта, моҳияти мавзӯ баён шудааст. Дар баҳши дуввум пояи ҷаҳорғонаи ин илм дар маърази андешаи хонандагони гиромӣ қарор дорад.

Ба ақидаи муаллиф, китоби ҳозира кӯшишест дар роҳи шиносонидани илми китобхонашиносӣ ба хонандаи навошноӣ тоҷик. То чи ҳад дар ин роҳ муаллиф муваффақ гаштааст, ҳуди хонандаи гиромӣ қазоват намояд. Аммо ӯ умедвор аст, ки ин китоб барои омӯзиши заминаҳои ин фанни таҳассусӣ барои донишҷӯён муфид мебошад.

УДК 02+024

Буриев К.Б., кандидат исторических наук,
Камолзода С., кандидат педагогических наук

НОВЕЙШИЕ ТЕОРИИ В БИБЛИОТЕЧНОМ ДЕЛЕ

Сулаймонӣ С. Библиотековедение: учебное пособие для студентов библиотечных факультетов (второе издание, дополнен).- Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012.-147 с.

Учебное пособие, которое представлено на суд общества автором С.И. Сулаймони очень своевременно и актуально, по той самой причине, что до сих пор наши студенты изучали данный предмет, в основном, пособиями иностранных авторов, созданные на основе развития данной отрасли наук в их государствах. Новый учебник по “Библиоте-

коведению” даёт многосторонний анализ не только нашей но и всей зарубежной учебной литературе в этой области, и чему способствовал многолетний преподавательский и исследовательский путь автора за рубежом, и учебник по праву является уникальным собранием для таджикских студентов. Автор, скромно оценивая свой труд, выносит учебное пособие на суд студентов и преподавателей библиотечного факультета.

Ключевые слова: Учебник, библиотековед, наука, предмет, пособия, исследование, преподаватель, студент.

UDK 02+024

Buriev K.B., candidate of historical sciences,

Kamolzoda S, candidate of pedagogical sciences

THE NEWEST THEORIES IN LIBRARY SCIENCES

Сулаймонӣ S.library sciences : tutorial for students of library faculties (the second edition). - Dushanbe: “Maorif va Farhang”, 2012.-147 pages.

Library science as scientific branch in Tajikistan comparatively is a young science. The manual which represented on essence of a society, by author S.I.Sulajmoni, it is very timely and actual, for that reason that till now our students studied the given subject basically grants of the foreign authors, created on the basis of development of the given branch of sciences in their states. The new textbook on Library science gives multilateral analysis not only ours but also all foreign teaching literature in this area and it was promoted by a multiflight teaching and research way of the author abroad, and the textbook by right is unique meeting for the Tajik students. The author modestly estimating his work to take out on the essence of students and teachers of library faculty.

Keywords: Textbook, library sciences, science, subject, grants, research, teacher, student.

УДК 02 + 024 + 37

Буриев К.Б.,

номзади илмҳои таърих

ПАЖҶҶИШ ДАР ФАРҶАНГШИНОСИИ НАВИН

Сулаймонӣ С. Фарҳангшиносӣ: назария ва амалия. / Чопи дувум, бо илова ва таҷдиди назар. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 492 с.

Имрӯз илми фарҳангшиносӣ дар қатори дигар илмҳои пешрафт намуда, рӯзбарӯз домани он густурдатар шудааст. Гарчанде ки кишвари мо собиқаи фарҳангию фарҳангшиносии ғани дорад, аммо то ҳол ба ин илм камтар тавачҷӯх зоҳир шуда, улуми фарҳангшиносӣ мавриди безътиной

қарор гирифтааст, ҳол он ки ба забонҳои гуногун дар ин ришта асарҳои зиёд таълиф ва ё тарҷума мешаванд. Мутаассифона, дар кишвари мо ақаллан аз қори тарҷумаи чунин китобҳо иқдоме ҳам ба амал наомадааст.

Ба ин хотир, ин ҳалои илмиро эҳсос қарда, фарҳангшиносиро мавриди баррасӣ

қарор додем. Чунин иқдом ҳосили талошҳои ҳамарӯзаи муаллиф ва маслиҳати чанд тан донишмандони риштаи фарҳангшиносӣ дар таълифи ин китоб мебошад.

Матни ҳозир кӯшишест ба манзури таълифи як китоби асли дар заминаи фарҳангшиносӣ. Китобҳои зиёде дар фарҳангшиносӣ бо забонҳои гуногун, ба вижа русӣ, нашр гардида, ки ҳар як саҳме дар ошноии илми ҷадид ва густариши он аст. Аммо ин талошҳо бо вучуди гуногунӣ ва теъдоди зиёд натавонистаанд ниёзи алоқамандонро дар фарҳангшиносӣ таъмин кунанд. Ин аст, ки иттилооти бештари илмӣ бонизомро дар заминаи фарҳангу тафаккури миллии тоҷикӣ ҳоло дар даст надорем.

Дар ин муҳтасар имкон нест, ки ба норасоии ва дастовардҳои ҳар китоби фарҳангшиносӣ ва илмҳои вобаста бипардозем, вале он чи ки таи солҳои охир ба он огоҳӣ ёфтем, борҳо кӯшидем, ки оё онҳо дархӯрди донишҷӯёни мо ҳастанд ва ё метавонанд унсурҳои фарҳанги тоҷикиро инъикос кунанд ва ниҳоят дар ҳайрат мондем. Китобҳое, ки ба забони русӣ ба таъли мерасанд, бештар ба арзишҳои фарҳангии аврупоӣ созгоранд ва донишҷӯёну устодони мо барои омӯзиши таҳассусии ин соҳа мувофиқи он китобҳо таълим мегиранд.

Воқеан, донишҷӯёни риштаҳои ғайритаҳассусии фарҳангшиносӣ дар ин робита ба мушкилоти бештаре рӯбарӯ мебошанд. Таҳлилу баррасии мо нишон дод, ки дар робита бо таълими фарҳангшиносӣ дар донишгоҳҳо як низомӣ мушаххас ва як барномаи бунёдии таълимӣ вучуд надорад. Таваҷҷӯҳи баъзе устодон дар раванди таълими фарҳангшиносӣ ё ба фалсафай

фарҳанг ё ба таърихи он ва ё аз дидгоҳи илмӣ, ки худ устодон мутахассис мебошанд, омӯхта мешавад. Дар натиҷа омӯзандагони ин фан донишҳои мунтазам ва амиқи фарҳангшиносӣ надоранд. Бештари онҳо аз заминаҳои фарҳанги миллии ва ё аз манбаъҳои фарҳангу тамаддуни башарӣ кам иттилоъ доранд. Манзури мо таълими фарҳанг бо ҳамаи мӯҳтавиёташ набуда, балки роҳкушоӣ барои омӯзиши ин фан мебошад.

Бори аввал кӯшиш ба ҳарч дода шудааст, ки дар заминаи фарҳанги миллии тоҷикӣ ва арзишҳои башарии он барои касони бо фарҳангшиносӣ иттилооти бештаре касбкунанда, китоб таҳия гардад. Ба ин манзур дар замима баъзе матнҳои фарҳангшиносиро ба маърази хонандагони гиромӣ гузоштаем. Ҷамчунин, барои раҳнамоии китобҳои зарурӣ, ки дар ин замина интишор ёфтаанд, дар бахши китобшиносӣ танзим гардидааст.

Китоб таърифи мафҳуми фарҳангшиносӣ ва фарҳангро бо маънои мухталифи он дар замонҳои гуногун фаро мегирад. Муаллиф тамаддуни Ҳинду Рум, Юнону Чин, Миср, соми, яҳуд, иронӣ ва тамаддуни даврони исломӣ, тамаддуни аврупоӣ ва амрикоиро баррасӣ намуда, онро таркибе аз унсурҳои ҳаёти моддӣ, созмони иҷтимоӣ, зиндагии маънавӣ, маҳсусан фикри медонад. Дар бахши дувуми китоб қисматҳое аз осори ниёгон ва шахсиятҳои мӯътабар пиромони фарҳангу фарҳангшиносӣ ҷой дода шудааст.

Китоб роҳнамоест барои донишҷӯён ва шахсоне, ки касби мутолиоти фарҳангро пеша мекунанд.

УДК 02 + 024 + 37

Буриев К.Б.,

кандидат исторических наук

НОВОЕ В ИССЛЕДОВАНИИ КУЛЬТУРОЛОГИИ

Сулаймони С. Культурология: теория и практика. / Второе изд., доп. и изм. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 492 с.

Культурология сравнительно молодая дисциплина, по которой мало выпущено книг и учебных пособий в нашей республике. Таджикская культурология выиграла получив

ещё одно основательно подготовленное учебное пособие на родном языке. В первой части книги отражено определение культурологии и культуры в историческом разрезе. Автор приводит примеры исторических достижений мировых цивилизаций Индии, Византии, Греции, Китая, Египта, самаритов, евреев, иранцев и т.д., коротко характеризуя культуру этих государств и народов. Вторая часть полностью посвящена трудам или отрывкам из трудов знаменитых предков, где в историческом ракурсе рассматривается культурное достояние нашего народа.

Ключевые слова: Учебник, культурология, методы, принципы, история, теория, понятия, студент.

UDK 02 + 024 + 37

Buriev K.B.,

candidate of historical sciences

THE NEW IN CULTURAL SCIENCE RESEARCH

Sulaimoni S. *ulturologya: the theory and practice. / the second addition, ad. and change.* - Dushanbe: IRFON, 2012. - 492 pages.

Cultural science one of branches of sciences on which in the world the set of books and manuals annually is issued. The Tajik cultural science in comparison with world achievements is in this area on infantile age, and consequently occurrence of thorough manual in a native language is great achievement. In the first part of the book is reflected definitions of cultural science and culture in a historical cut. The author results examples from the world civilization of India, Byzantium, Greece, China, Egypt, Samarid, Jews, Iranians etc., shortly characterising culture of these states and the people.

Keywords: the Textbook, cultural science, methods, principles, history, theory, concepts, student.

УДК 37 тоҷик + 371 + 001

Сулаймонӣ С.,

доктори илмҳои педагогӣ, профессор

РАҶОВАРДЕ ДАР ПАЙРОҶАИ ДОНИШШИНОСӢ

Библиография яке аз илмҳои ҷавон дар ҷумҳурии мо. Олимони соҳаи библиография дар ҷумҳурии ангуштшуморанд ва Курбоналӣ Бӯриев яке аз донишманди ҳамин соҳа аст. Ӯ муҳаққиқи на танҳо библиографишиносӣ, балки соҳаҳои гуногуни китобдорӣ ва иттилоотшиносӣ, аз ҷумла таърихи китоб, таърихи китобхонаҳо ва таъ-

рихи библиография, ба вижа библиографияи кишоварзист.

Фаъолияти ӯ дар соҳаи китобдорӣ аз омӯзгорӣ дар факултаи китобдорӣи Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода оғоз гаштааст. Ӯ ҳамчун омӯзгор аз фанҳои “Библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ”, “Библио-

графия адабиёти иқтисодӣ”, “Таърихи библиография”, “Таърихи номаҳои Аҷам”, “Библиографияи хоричӣ”, “Созмондихии фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо”, “Библиографияи адабиёти кишваршиносӣ” ва “Библиографияи адабиёти кишоварзӣ” ба донишҷӯён дарс меомӯзад. Таълими “Библиографияи адабиёти кишоварзӣ”-ро дар кафедраи библиографишиносӣ ҳамчун фанни алоҳида худи ӯ таҳия ва чорӣ намуд.

Ӯ олими сермахсул аст. Аз неши калами ӯ садҳо маводи илмию таълимӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифтааст. Навиштаҳои ӯ на танҳо дар ҷумҳурӣ, балки берун аз он низ дар маҷаллаҳои илмӣ интишор ёфтаанд. Ӯ фаъолияти эҷодии худро аз таҳияи нишондихандаи библиографии “Ҳисоби хочагӣ дар хочагии халқ” [34] дар Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи А. Фирдавсӣ оғоз намудааст. Вай монографияи аввалини худро соли 1999 бахшида ба “Библиография дар аҳди Сомониён” [2] омода ва дастраси мутахассисон гардонд. Дар ин рисола таърихи мухтасари мавҷудияти библиография дар аҳди Сомониён, бо таҳлили сарчашмаҳои илмӣ, адабӣ, таърихӣ, фалсафӣ, тиббӣ, библиографӣ, шарҳиҳоли ва ғайраҳо, ки ба ин давра мансубанд ва ё онро тадқиқ менамоянд, бо далелҳои мушаххас дода шудааст. Муаллифи рисола нуктаи назари библиографи шинохтаи тоҷик Р. Шарофзоदारо ҷонибдорӣ намуда, бештар оид ба қадамҳои аввалини табақабандии илм ва ҳамзамон шаклу намудҳои гуногуни мавҷудияти дастурҳои библиографии аҳди Сомониён хулоса ва пешниҳодҳои ҷолибро пешкаши мутахассисон гардонид.

Рисолаи илмӣ-тадқиқотии ӯ зери роҳбарии академик Н.Н. Неъматов таҳти унвони «Заминаҳои пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ» [7] (соли 2000) аз ҷоп баромад. Дар он муҳаққиқ масоили пайдоиши аломатҳои тасвири библиографиро дар асарҳои ниёгон мавриди тадқиқ қарор додааст. Инчунин, оид ба истифодаи иқтибос ва истинодҳо дар рисолаҳои кишоварзӣ, феҳристҳои китобхона, нишондихандаҳои алоҳида ва инъикоси адабиёти кишоварзӣ дар онҳо маълумотҳои фаровон ғирдоварӣ намуда, ба хулосае омадааст, ки библиогра-

фияи кишоварзӣ то пайдоиши назарияи он мавриди истифодаи васеъ қарор доштааст.

Ӯ аз рӯзҳои аввали фаъолияти илмӣ-эҷодӣ ба яке аз масоили ҳалталаб, библиографияи адабиёти кишоварзӣ рӯй оварда, кулли кори тадқиқотии хешро ба омӯзиш ва тадқиқи самтҳои гуногуни ҳамин соҳа нигаронидааст. Аз ҷумла, мақолаҳои “Адабиёти кишоварзӣ дар “Кашф уз зунун ан асомии л кутуби ва л фунун” – и Ҳоҷ Халифа” [54, С. 156-162], “Библиографияномаи адабиёти кишоварзӣ: тадқиқи фаъолияти марказҳои библиографӣ” [54, С. 125-155], “Ганҷҳои пинҳон” [8], “Аз гаҳвора то гӯр дониш бичӯед” [Таҳлили дастхатҳои кишоварзӣ] [1], “«Зироатчиғии лалмӣ» танзим шуд, аммо...” [Вазъи китобшиносии соҳаи кишоварзӣ] [9], “Қадаме дар омӯзиши осори ниёгон” [16], “Китобхона ва соҳаи кишоварзӣ: [Библиографияномаи адабиёти кишоварзӣ дар КМТ ба номи А. Фирдавсӣ]” [17], “Саҳми Китобхонаи ба номи А.Фирдавсӣ дар китобшиносии адабиёти риштаи пахтакорӣ” [27, С. 69 - 74] ва ғайраҳо ба калами ӯ тааллуқ доранд. Ӯ на танҳо ҳамчун библиограф, балки чун китобшинос, таърихшинос ва фарҳангшинос фаъолияти пурсамар дорад. Мавсуф дар мавзӯи “Библиографияи кишоварзӣ халқи тоҷик» [3] (соли 2000) рисолаи номзадӣ дифоъ намуд. Баъди як сол рисолаи дигари ӯ бо номи “Таърихи кишоварзии Тоҷикистон (дар заминаи дастхатҳои кишоварзӣ)” [13] (соли 2002), зери роҳбарии академик Н.Н. Неъматов, дастраси хаводорони соҳа гардид. Рисола дар асоси маводи таърихӣ халқи тоҷик дастхатҳои соҳавӣ ва асарҳои илмӣ олимони таърихшинос ва кишоварз офарида шудааст. Дар он таърихи соҳаи кишоварзӣ, аз замони пайдоиш то миёнаи асри XX, инъикос ёфта, кулли дастхатҳои кишоварзӣ мавҷуда ва бозёфтҳои бостоншиносии минтақаи тоҷикнишин мавриди истифода ва таҳлил қарор гирифтааст. Рисолаҳои дигар ӯ паиҳам таълиф гардиданд. Аз ҷумла “Таърихи пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ” [11] (соли 2010), “Таърихи библиографияи кишоварзӣ” [31] (соли 2011) ва маҷмӯаи мақолаҳои “Библиографияи кишоварзӣ тоҷик» [4] (соли 2011). Дар ҳамаи ин рисолаҳо мавзӯи марказӣ тадқиқи би-

блиографияи кишоварзии тоҷик аз давраи пайдоиш то замони мо ҳисоб меёбад

Муҳаққиқ на танҳо библиографияи соҳаи кишоварзӣ балки таърихи соҳаи кишоварзӣ ва сарчашмаҳои мавҷудаи онро низ мавриди омӯзиш қарор дода, дар саҳифаҳои рисола, маҷмӯа, маҷалла ва рӯзномаҳо мақолаҳои “Китобҳои маҳбус [Оид ба дастурҳои аз назари мутахассисон дурмондаи соҳаи кишоварзӣ]” [19], “Маданияти заминдорӣ ачдодон” [22], “Таърихи кишоварзӣ [Оиди се дастхат]” [32], “Оин дар бораи аспӣ ориёҳо” [21], “Фарҳанги аспарвари халқи тоҷик ва таърихи пайдоиши он” [43, С. 65-72], “Муҳтасар аз «Ду фарасномаи мансур ва манзум дар шинохти наҷод, парвариш, бемориҳо ва дармони асп» - и Алии Султонӣ” [24] ва ғайраҳо ба таъби расонидааст.

Маълумот оид ба таърихи пайдоиши дастхатҳои кишоварзӣ, таърихи китобхонаҳо ва нишондиҳандаҳои библиографии ниёгонро аз рисолаҳои ӯ “Таърихи кишоварзӣ Тоҷикистон (Дар заминаи дастхатҳои кишоварзӣ)” [13], «Заминаҳои пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ» [7], “Таърихи пайдоиш ва рушди библиографияи кишоварзӣ” [11], “Таърихи библиографияи кишоварзӣ” [31], “Библиография дар аҳди Сомониён” [2] ва мақолаҳои “Аз таърихи пайдоиши ахбори библиографӣ дар китобхонаҳо” [55, С. 83 - 122], маҷмӯаи мақолаҳои “Библиографияи кишоварзӣ тоҷик” [4], “Саҳми олимони ҷавон дар омӯзиш ва тадқиқи масъалаҳои ҷомеаи муосир” [12, 17-20; 20-26; 60-63], “Ҷавонон ва ҷаҳони дониш” [26, С. 307-311], “Китобхонаи миллии Тоҷикистон” [27, С. 69-74], “Китобхонаҳои Тоҷикистон дар арафаи асри XXI” [16, С. 11-13], “Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон” [54, С. 121-124; 125-155; 156-162], “Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият” [55, С. 40-49; 83-122; 174-181; 187-208], маҷаллаҳои илмӣ “Паёмномаи фарҳанг” [43; 44; 45; 46; 47; 48; 49], “Кишоварз” [24], “Фарҳанг ва ҳунар” [21, С. 24-26]; матбуоти даврии “Ҷумҳурият”, “Садои мардум”, “Паёми Душанбе”, “Ваҳдат”, “Саховат”, “Омӯзгор”, “Роҳнамои дониш” ва ғайраҳо дастрас намудан мумкин аст.

Қурбоналӣ Бӯриев дар таҳия ва таҳрири маҷмӯаи мақолаҳои “Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон” [55] (2010), “Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият” [54] (2012), “Роҳҳои навини тадқиқи “Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон” [44], “Мирзо Турсунзода – шахсияти адабӣ ва фарҳангӣ” [48], “Наврӯзи байналмилалӣ” [49], “Нақши китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар таълиму тарбияи насли наврас” [46] ҳиссагузор мебошад. Дар ҳамкорӣ бо олимони шинохтаи соҳа таҳрири маҷмӯаҳо [54; 55], китобҳои дарсӣ [41; 42; 53], барномаҳо [36; 37], нишондиҳандаҳо [35], тақвимҳо [50; 51; 52], маҷаллаи илмӣ таҳлилий [43; 44; 45; 46; 47; 48; 49], сенарияҳо [38; 39; 40; 57] ба анҷом расонидааст.

Мавсуф аз соли 2009 ба ҳайси муҳаррири масъули маҷаллаи илмӣ таҳлилии Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот “Паёмномаи фарҳанг” [43; 44; 45; 46; 47; 48; 49] фаъолият менамояд. Бо ташаббуси ӯ шумораҳои №12 (соли 2009) то №19 (соли 2012) аз ҷоп баромад.

Оид ба таълиму тарбияи насли наврас мақолаҳои “Нақши китобхонаҳои бачагона дар таълиму тарбияи насли наврас” [46], “Фестивали «Ҳафтаи китоби кӯдакону наврасони Тоҷикистон»” [33, С. 173-178], “Ба муҳаққиқи ҷавон оид ба сарчашмаҳои соҳаи китобдорӣ [55, С. 187 – 208] ва ғайраҳо ном бурдан мумкин аст.

Оид ба фарҳангшиносӣ “Пажӯҳишҳои фарҳангшиносӣ: вазъият ва пешомадҳо дар партави «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон» [44, С. 7 – 17], “Фаъолияти Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот дар давраи истиқлолият” [47, С. 17 – 24], “Фаъолияти Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот ва масъалаҳои муҳими замони муосир” [48, С. 99 – 108], “Мирзо Турсунзода - қосиди фарҳанг” [48, С. 12 – 20] ва ғайраҳо мебошанд, ки тибқи он муҳаққиқ нуктаи назари худро дар ин самти ниҳоят муҳим иброз доштааст.

Баҳшида ба ашхоси барҷастаи китобдорӣ ва фарҳанг Қурбоналӣ Бӯриев мақолаҳои “Пажӯҳишгари таърихи ниёгон: [Оид ба ҳаёт ва фаъолияти Раҳимҷони Шарофзода]” [25], “Муғаннии чирадаст ва устоди арҷманд (Баҳшида ба 70 – солагии Ҷӯраҳон

Обидпур)» [23], «Ёди ӯ накӯст... (Бахшида ба 60-солагии устод А.Х. Раҳимов)» ва эҷодиёти олимони соҳаи китобдорӣ (Ша-рофзода Р., Раҳимов А.Х., Сулаймонӣ С., Муҳиддинов С.Р., Ҷӯраев И.А., Шерматов Ҷ., Шораҳматов З., Комилзода Ш., Шосаидов С.Х., Холов Б., Ёров Ф., Авғонов Қ., Камолзода С., Маҳмудов Г. ва дигарон) [55, С. 187-208] ба таъб расонидааст.

Фикру мулоҳизаҳои ӯ дар мавзӯҳои «Китобхонаи миллӣ чӣ гуна бояд бошад? [Андешаҳо перомунӣ консепсияи китобхонаи миллӣ]» [20], «Китобхонаҳо дар асри XXI: андешаҳо» [18], саҳми ПИТФИ дар таъминоти илм ва амалияи соҳаи китобдорӣ [48, С. 91-96], рушди фаъолияти китобдорӣ [55, С. 40-49; 49, С. 109-114], тайёрнамоии мутахассисони китобдорӣ [48, С. 99-108; 29, С. 49-53; 30, С. 280-287], оид ба фаъолияти библиографӣ [2; 4; 5; 8; 9; 10, С. 60-63; 11; 12, С. 17-20; 14, С. 20-22; 15, С. 24-26; 16; 17; 19; 26, С. 307-311; 27, С. 69-74; 28; 43, С. 23-28; 45, С. 3-30; 54, С. 156-162, 125-155; 55, С. 83-122, 187-208] ва ғайра аз мутахассиси гуногунҷабха будани ӯ гувоҳӣ медиҳад.

Дар мавзӯи ҳамкориҳои фарҳангӣ мақолаҳои «Сотрудничество Таджикистана и России в области подготовки и переподготовки научных кадров в сфере библиотечной деятельности» [30, С. 280-287], «Сотрудничество в области подготовки и переподготовки научных кадров» [29, С. 49-53], «Взаимовлияние культур Таджикистана и Казахстана как проявление толерантности» [6, С. 49-54] ва ғайраҳо ба таъб расонидааст.

Далелҳои овардашуда танҳо бозгӯи фаъолияти як олими ҷавон оид ба фарҳанги миллӣ. Шоҳаи дигари фаъолияти ин марди пурқору ҷурталаш мӯшикофона тадқиқ намудани яке аз соҳаҳои библиографияи миллӣ, яъне библиографияи кишоварзӣ мебошад, ки омӯхтани ин самти фаъолияти ӯ таққоти ҷудоғонаро тақозо менамояд. Умедворем, ки чунин шахсиятҳои фидоии фарҳанг боз барои рушди ин соҳаи он қадар ношинохта, вале барои ҳама ошно, боз бештар саҳмгузор мешаванд ва армуғони нави илмиро ба бор меоваранд.

САРЧАШМАҶОИ ИСТИФОДАШУДА

1. Бӯриев, Қ.Б. Аз гаҳвора то гӯр дониш бичӯед [Таҳлилий дастхатҳои кишоварзӣ] // Саховат – 1992 – 24 апр.

2. Бӯриев, Қ.Б. Библиография дар аҳди Сомониён / Муҳаррири илмӣ Н.Н. Неъматов. - Душанбе, 1999. – 27 с.

3. Бӯриев, Қ.Б. Библиография земледельческой культуры таджикского народа: до середины XIX в. / Науч. рук. Академик Н.Н. Негматов; диссертация на соискание кандидата исторических наук по специальности 07.00.09. (Историография, источниковедение и методы исторического исследования). – Душанбе, 2000. – 174 с. (рукопись диссертации находится в ЦНБ им. И. Ганди АН РТ); Бӯриев, Қ.Б. Библиография земледельческой культуры таджикского народа: автореф. ...канд. ист. наук: 07.00.09 / Акад. наук Респ. Таджикистан. Ин-т истории, археологии и этнографии им. А. Дониша. — Душанбе, 2000. — 22 с. — Библиогр.: с. 21—22 (8 назв.).

4. Бӯриев, Қ.Б. Библиографияи кишоварзии тоҷик: Мавод барои омӯзиши фан / Муҳаррир С.Х. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 160 с.

5. Бӯриев, Қ.Б. Вазъи библиографияи кишоварзии тоҷик // Проблемы национального и интернационального в развитии культуры Советского Востока: Материалы всесоюзной конференции. - Душанбе, 1990. - С. 113-114.

6. Бӯриев Қ.Б. Взаимовлияние культур Таджикистана и Казахстана как проявление толерантности. // Культура, образование и наука: Толерантность и взаимопонимание в интересах устойчивого развития: Материалы международной научной конференции, посвящённой 20-летию независимости Республики Таджикистан и 15-летию РТСУ. – Душанбе: РТСУ, 2012. – С. 49-54.

7. Бӯриев, Қ.Б. Возникновение и развитие сельскохозяйственной библиографии: Монография/Отв. ред. академик Н.Н. Негматов. - Душанбе, 2000. -104 с.

8. Бӯриев, Қ.Б. Ганҷҳои пинҳон [Оид ба дастурҳои кишоварзии КТИК]/Ҷавон. Тоҷик. – 1992. - 21 янв.

9. Бӯриев, Қ.Б. «Зироатчиғии лалмӣ» танзим шуд, аммо... [Вазъи китобшиносии соҳаи кишоварзӣ] // Чумхурият. – 1992. – 20 февр.

10. Буриев, К.Б. Из истории сельскохозяйственной библиографии таджикского народа // Вклад молодых ученых в изучении актуальных проблем общества / АН Республики Таджикистан, Совет молодых учёных. - Душанбе, 2000. - С. 60-63.

11. Буриев, К.Б. История возникновения и развития сельскохозяйственной библиографии. – Душанбе: Маориф ва фарханг, 2010. – 128 с.

12. Буриев, К.Б. История зарождения таджикской библиографии // Вклад молодых ученых в изучении актуальных проблем общества / АН Республики Таджикистан, Совет молодых учёных. - Душанбе, 2000. - С. 17-20.

13. Буриев, К.Б. История сельского хозяйства Таджикистана (на основе рукописного наследия) / Под ред. академика Н.Н. Негматова, И.Б. Буриева. – Душанбе, 2002. – 167 с.

14. Буриев, К.Б. История фарси-таджикского источниковедения и библиографии в средние века и новое время // Вклад молодых ученых в изучении актуальных проблем общества / АН Республики Таджикистан, Совет молодых учёных. - Душанбе, 2001. - С. 20-22.

15. Буриев, К.Б. К истории фарси-таджикского аграрного источниковедения и библиографии в средние века и новое время // Вклад молодых ученых в решение проблем современной науки и образования. - Душанбе, 2000. - С. 24 – 26.

16. Бӯриев, Қ.Б. Қадаме дар омӯзиши осори ниёгон // Китобхонаҳои Тоҷикистон дар арафаи асри XXI: Тезиси конференсияи чумхуриявии илмӣ- амалӣ. - Душанбе, 2000. - С. 11-13.

17. Бӯриев, Қ.Б. Китобхона ва соҳаи кишоварзӣ: [Библиографинамоии адабиёти кишоварзӣ дар КМТ ба номи А. Фирдавсӣ] // Паёми Душанбе. – 1993. – 22 сент.

18. Бӯриев, Қ.Б. Китобхонаҳо дар асри XXI: андешаҳо // Китоб. – 2000. - №2. – апр.

19. Бӯриев, Қ.Б. Китобҳои маҳбус [Оид ба дастурҳои аз назари мутахассисон дурмондаи соҳаи кишоварзӣ] // Саховат. – 1992. – 31 янв.

20. Бӯриев, Қ.Б. Китобхонаи миллӣ чӣ гуна бояд бошад?: [Андешаҳо перомунӣ консепсияи китобхонаи миллӣ] // Омӯзгор. – 1992. – 21 окт.

21. Буриев, К.Б. Культ коня у арийцев // Фарханг ва ҳунар. – 2009. - № 2. – С. 24 – 26.

22. Бӯриев, Қ.Б. Маданияти заминдорӣ аҷдодон // Ваҳдат. – 2000. – сент. – С. 5.

23. Бӯриев, Қ.Б. Муганнии чирадаст ва устои арчманд (Бахшида ба 70 – солагии Ҷ. Обидпур) // Раҳнамои дониш. – 2010. - №3. – С. 6.

24. Бӯриев, Қ.Б. Мухтасар аз «Ду фарасномаи мансур ва манзум дар шинохти нажод, парвариш, бемориҳо ва дармони асп» - и Алии Султонӣ // Кишоварз: Маҷаллаи назариявӣ ва илмӣ истихсоӣ. – 2011. - №2 (50). – С. 18-21.

25. Бӯриев, Қ.Б. Пажӯишгари таърихи ниёгон: [Оид ба ҳаёт ва фаёлияти Раҳимҷони Шарофзода] // Раҳнамои дониш. – 2010. - №11. – нояб.

26. Буриев, К.Б. Проблемы истории становления сельскохозяйственной библиографии // Молодёжь и мир знаний: Материалы второй научной конференции молодых учёных Таджикистана. – Душанбе, 2000. – С. 307-311.

27. Бӯриев, Қ.Б. Саҳми Китобхонаи ба номи А.Фирдавсӣ дар китобшиносии адабиётӣ риштаи пахтакорӣ // Китобхонаи миллӣи Тоҷикистон: Ҷашннома / Таҳия ва вироостории Р. Шарофзода. - Душанбе, 1993. - С. 69-74.

28. Бӯриев, Қ.Б. Самтҳои умдаи библиографияи тоҷик дар давраи Сомониён // Фарханг ва ҳунар. – 2009. - № 3. – С. 23 -32.

29. Буриев, К.Б. Сотрудничество в области подготовки и переподготовки научных кадров // Библиотечная деятельность в эпоху глобализации информационного пространства. – Душанбе: Истеъдод, 2012. - С. 49-53.

30. Буриев, К.Б. Сотрудничество Таджикистана и России в области подготовки и переподготовки научных кадров в сфере библиотечной деятельности // Молодежь в науке и культуре XXI в.: Материалы междунар. науч. - творч. форума. Челябинск, 2-3 ноября 2011г. Ч. II / Челяб. гос. акад. культура и искусств; сост. Е. В. Швачко. – Челябинск, 2011. - С. 280-287. (335 с.).

31. Бӯриев, Қ.Б. Таърихи библиографияи кишоварзӣ: Монография / Мухар. Ш.К. Тошев. – Душанбе: Ирфон, 2011. - 176 с.

32. Бӯриев, Қ.Б. Таърихи кишоварзӣ [оиди се дастхат] //Саховат.- 1992.- 6 март.
33. Бӯриев, Қ.Б. Фестивали «Ҳафтаи китоби кӯдакону наврасони Тоҷикистон»// Як ҳафтаи ҷараҳбахш: Дастури таълимӣ-методӣ барои созмондиҳандагони Фестивал.../ Мураттиб Қ. Авғонов, муҳаррир М. Юсупова: Зери назари С. Шосаидов. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – С. 173 – 178. (192 с.)
34. Ҳисоби хочагӣ дар хочагии халқ: Нишондиҳандаи библиографӣ / Таҳияи Қ.Б. Бӯриев, муҳаррири илмӣ н.и.иқтисодӣ дотсент Б. Эшонкулов, муҳаррири библиографӣ И.Норқаллаев, Р.Кочкинова. - Душанбе, 1989.- 147 с. (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ).

АДАБИЁТИ ТАҲРИРНАМУДА

35. Давраи тиллоии тоҷикон: Китобнома бахшида ба 1100 солагии Давлати Сомониён / Тартибдиҳанда Ҷ. Рачабов; Муҳаррир Қ. Бӯриев. ҚДБЧ – Душанбе, 1999. – 28 с.
36. Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон: Барномаи таълимӣ ва нишондоди услубӣ оид ба омӯзиши фан барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ ва иттилоотшиносӣ: Ихтисоси 05.27.00. – “Китобдор, библиограф – омӯзгор” / Мураттиб Ш. Комилзода; Муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. - 40 с.
37. Библиографияи Тоҷикистон: Барномаи таълимӣ ва нишондоди услубӣ оид ба омӯзиши фан барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ ва иттилоотшиносӣ: Ихтисоси 05.27.00. – “Китобдор, библиограф – омӯзгор” / Мураттиб Г. Маҳмудов; Муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. - 16 с.
38. Муҳаммадӣ Ҳ. Меҳроннома: Рисола ва сенарияи чашни / Муҳаррир Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 56 с.
39. Муҳаммадӣ Ҳ. “Фишонд аз савсану гул симу зар бод”: Дастури илмию методӣ ва сенарияи намунавӣ оид ба Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз 2012 дар шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (2012)/Муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – 48 с.
40. Наврӯзи оламафрӯз: Сенарияи ташкил ва гузаронидани чашни Наврӯз /Мураттибон Ф. Мираҳмедов, М. Турсунова, муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 48 с.
41. Нурулло Муродӣ, Сафар Сулаймонӣ. Китобшиносӣ / Муҳаррир Қ.Б. Бӯриев. ПИТФИ. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 304 с.
42. Обидпур Ҷ. Ҳочиев Ш. Мактаби омӯзиши ҷанг: Китоби дарсӣ / Муҳаррири матн Қ.Б. Бӯриев, Зухриддинов А. - Душанбе: Паёми ошно, 2010. – 120 с.
43. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот/ Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Эҷод, 2019. - №1(12). – 112 с.
44. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот/ Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Паёми ошно, 2010. - №1(13) – 96 с.
45. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот/ Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. –Душанбе: Паёми ошно, 2010. - №2(14). – 128 с.
46. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот/ Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. –Душанбе: Паёми ошно, 2011. - №1(15). – 96 с.
47. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот/ Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. –Душанбе: Истеъдод, 2011. - №2(16). – 128 с.
48. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот/ Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. –Душанбе: Паёми ошно, 2011. - №3(17). – 128 с.
49. Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот / Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. –Душанбе: Паёми ошно, 2012. - №1(18). – 128 с.
50. Таквими Арбобони барҷастаи фарҳанг ва санъати Тоҷикистон барои соли 2010: ПИТФИ / Тарғ. Аламова Ҳ., Файзов С.; Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2009. – 128 с.

51. Такими Арбобони барҷастаи фарҳангу санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 - 2012: ПИТФИ/ Тарт. Ҷ. Раҷабов, Қ. Бӯриев, муҳарриримасъул Қ.Б. Бӯриев. - Душанбе: Истеъдод, 2011. – 136 с.

52. Такими Арбобони барҷастаи фарҳангу санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013 - 2014: ПИТФИ/ Тарт. Ҷ. Раҷабов, Қ. Бӯриев: Муҳаррири масъул Қ.Б. Бӯриев. - Душанбе: Истеъдод, 2012. – 136 с.

53. Тошев, Ш.К. Библиографияи адабиёти ҷавонон ва кӯдакон: Мавод барои омӯзиши фан / Муҳаррир Қ.Б. Бӯриев. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.

54. Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: Хрестоматия: ПИТФИ / Муҳаррир Қ.Б. Бӯриев. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 208 с.;

55. Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият / Мураттиб Қ.Б. Бӯриев; Муҳаррир С.Ҷ. Шосаидов. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 230 с.

56. Шарофзода, Р. Таърихи номаҳои Аҷам / Муҳаррир Қ.Б. Бӯриев. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 216 с.

57. Ҷон ба раҳи Ватан фидо, ман накунам кӣ мекунад?: Тавсияҳои методӣ ва сенарияи намунавии ҷашни 20-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳру навоҳии мамлакат / Таснифи Ҳ. Муҳаммадӣ, муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 56 с.

УДК тадж: 001 + 37 + 371

Сулаймонӣ С.,

доктор педагогических наук, профессор

ДОСТИЖЕНИЕ В НАУКОВЕДЕНИЕ

Статья посвящена одному из молодых учёных библиографов Таджикистана. Его вклад в развитие отрасли ощутима и он из тех преподавателей, который может с гордостью произнести, что внедрил в процесс учёбы свой отраслевой предмет, по которой подготавливают студентов библиотечного образования. Его сфера интересов обширна, но основное внимание он уделил исследованию библиографии сельскохозяйственной науки. Он подготовил и выпустил множество монографий, научных статей по данной теме. Кроме того, у него много статей посвящённых культуре, библиотечному образованию, истории книги и рукописей, подготовке кадров и т.д.

Ключевые слова: Вклад, молодой учёный, культура, исследование, монография, статья, библиотечное образование, учебная программа, подготовка кадров, библиография, история, рукописи, сельское хозяйство.

UDK tajik: 001 + 37 + 371

Sulaimoni S,

doctor of pedagogical sciences, professor

ACHIEVEMENT IN SCIENCE OF SCIENCE

Article devoted to one of the young scientists and bibliographers of Tajikistan. his contribution to branch development is notable and he is from those teachers who can say with pride that has introduced in study process of branch subject on which prepare students of library formation. His sphere of interests is extensive, but he has given the basic attention to research of bibliography of an agricultural sciences. He has prepared and has let out set of monographies, scientific articles on the given theme. Besides at he has a lot of articles devoted to culture, library formation, history of the book and manuscripts, professional trainings etc.

Keywords: Contribution, young scientist, culture, research, monography, article, library formation, curriculum, a professional training, bibliography, history, manuscripts, agriculture.

МУАЛЛИФОНИ МО

Бӯриев Қ.Б.,	номзади илмҳои таърих, директори ПИТФИ
Али Раззоқӣ,	аспирант
Зубайдов А. Ҷ.,	дотсент, номзади илмҳои таърих, муовини директори ПИТФИ оид ба корҳои илмӣ
Исламов П. Г.,	унвонҷӯи академияи давлатии фарҳанг ва санъати Челябинск
Калимуллин Д.Д.,	номзади илмҳои педагогӣ, Донишгоҳи давлатии фарҳанг ва санъати ш. Қазон, Федератсияи Россия.
Камолзода С.,	номзади илмҳои педагогӣ, мудири шӯъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносии ПИТФИ
Каримов Б.К.	дотсент, номзади илмҳои педагогӣ, Донишгоҳи давлатии фарҳанг ва санъати Чувашистон, Федератсияи Россия.
Комилзода Ш.,	дотсент, номзади илмҳои педагогӣ, Муовини директори Китобхонаи миллии Тоҷикистон.
Мамадазимова М.,	унвонҷӯи Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода.
Сафаралиев Б.,	профессор, доктори илмҳои педагогӣ, академияи давлатии фарҳанг ва санъати Челябинск
Сулаймонӣ С.,	профессор, доктори илмҳои педагогӣ,
Тошпулатов Э.,	унвонҷӯи академияи давлатии фарҳанг ва санъати Челябинск
Ҳалимов Ҷ.,	аспирант
Ҳодӣ Қамарай,	унвонҷӯи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

НАШИ АВТОРЫ

Бурiev К.Б.,	кандидат исторических наук, директор НИИ культуры и информации
Али Раззаки,	аспирант
Зубайдов А.Дж.,	доцент, кандидат исторических наук, зам. директора по науке НИИ культуры и информации
Исламов П. Г.,	- аспирант Челябинской государственной академии культуры и искусств
Калимуллин Д.Д.,	кандидат педагогических наук, Казанский государственный университет культуры и искусства Российской Федерации
Камолзода С.,	кандидат педагогических наук, завед. Отделом книговедения, библиотековедения и библиографоведения НИИ культуры и информации
Каримов Б.К.,	доцент, кандидат педагогических наук, Чувашский государственный институт культуры и искусства, Российской Федерации

- Комилзода Ш.,** доцент, кандидат педагогических наук, Зам. директор Национальной библиотеки Таджикистана.
- Мамадазимова М.,** аспирантка Таджикского государственного института искусства имени Мирзо Турсунзода.
- Сафаралиев Б.,** профессор, доктор педагогических наук, Челябинская государственная академия культуры и искусств.
- Сулаймонӣ С.,** профессор, доктор педагогических наук,
Тошпулатов Э., аспирант Челябинской государственной академии культуры и искусств
- Халимов Дж.,** аспирант
Ходи Камарай, аспирант Национального университета Таджикистана.

OUR AUTHORS

- Buriev K.B.,** candidate of history. Director of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Ali Razzoqi,** postgraduate student
Zubaidov A.J., Associate professor, candidate of history, a deputy chief on Scientifically works of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Islamov P. G.,** postgraduate student of State Academy of Culture and Art of Chelyabinsk
- Kalimullin D.D.,** candidate of pedagogical sciences –Russian Federation, Kazan.
KamolzodaS., candidate of pedagogical sciences, head of a department of bibliology, library science and bibliography science of RSI Culture And Information
- Karimov B.K.,** Associate professor, candidate of pedagogical science, Russian Federation.
- Komilzoda Sh.,** Associate professor, candidate of pedagogical sciences, Deputy Director of National Library of Tajikistan.
- Madazimova M.,** postgraduate student of TSIA named after M. Tursunzoda.
Safaraliev B., professor, doctor of pedagogical sciences, State Academy of Culture and Art of Chelyabinsk, Russian Federation.
- Sulaimoni S.,** professor, doctor of pedagogical sciences.
Toshpulatov E., post graduate student of State Academy of Culture and Art of Chelyabinsk, Russian Federation.
- Halimov J.,** postgraduate student
Hodi Kamarai, postgraduate student, TNU

МУНДАРИЧА

Комилзода Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон ва дурнамои рушди он (дар ҳошияи суҳанрони Президентии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи бинои нави Китобхонаи миллии ва мулоқот бо зиёиёни кишвар).....	4
Сулаймонӣ С. Сиёсати фарҳангӣ ва фарҳанги истиқлол: як баррасии мавридӣ.....	8
Зубайдов А.Ҷ. Мухтасар дар бораи соҳаи мусиқии халқи тоҷик.....	14
Сулаймонӣ С. Равишҳои навини пажӯҳиш дар фарҳангшиносии муосир.....	23
Сулаймонӣ С. Особҳои тавсеаи фарҳангшиносӣ ва мушкилоти пажӯҳиш дар он	29
Сулаймонӣ С., Раззоқӣ А. Ҷомеаи иттилоотӣ ва проблемаҳои омӯзиши электронӣ.....	37
Ҳодӣ Камарай. Ҷойгоҳ ва мақоми Интернет дар ҷаҳони муосир.....	45
Мамадазимова М. Фаъолияти китобхонаи оммавии давлатии ба номи А. Фирдавсӣ дар солҳои Ҷанги Бузургӣ Ватанӣ (1941-1945)	63
Сафаралиев Б., Тошпулатов Э. К 140-летию истории фотоотражения быта Среднеазиатцев.....	72
Исламов П.Г. Освещение правонарушений в средствах массовой информации.....	78
Каримов Б.К. Система и формы повышения профессионального мастерства работников социально-культурной деятельности в Чувашской Республике РФ.....	83
Ҳалимов Ҷ. Ташаккули фарҳанг ва анбанаҳои оилавӣ дар рафтори насли навраси Тоҷикистон дар шароити соҳибистиклолӣ.....	91
Бӯриев К.Б. Устоди китобхонашиносӣ.....	98
Зубайдов А. Гузориши мухтасар аз сафари хидмати гурӯҳи кории ПИТФИИ ба шаҳри Панҷакенти вилояти Сугд.....	109
Бӯриев К., Камолзода С. Назарияҳои навини китобдорӣ.....	113
Бӯриев К.Б. Пажӯҳиш дар фарҳангшиносии навин.....	115
Сулаймонӣ С. Раҳоварде дар пайроҳаи донишшиносӣ	117
Муаллифони мо	124

СОДЕРЖАНИЕ

Комилзода Ш. Национальная библиотека Таджикистана и перспектива ее развития (размышление о выступлении Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона на церемонии открытия Национальной библиотеки и встреча с интеллигенцией страны).....	4
Сулаймонӣ С. Культурная политика и культура независимости.....	8
Зубайдов А.Дж. Коротко о таджикских музыкальных инструментах.....	14
Сулаймони С. Новые методы исследования в современной культурологии.....	23
Сулаймонӣ С. Патология развития культурологии и проблемы их исследования.....	29
Сулаймони С., Али Раззакӣ. Электронные обучения: новый путь к информационному обществу.....	37
Ҳодӣ Камарай. Интернет в современном мире.....	45
Мамадазимова М. Деятельность Государственной публичной библиотеки им. А. Фирдоуси в годы Великой Отечественной войны (1941-1945)	63

Сафаралиев Б., Тошпулатов Э. К 140 летию истории фотоотражении быта Среднеазиатцев.....	72
Исламов П.Г. Освещение правонарушений в средствах массовой информации.....	78
Каримов Б.К. Система и формы повышения профессионального мастерства работников социально-культурной деятельности в Чувашской Республике РФ.....	83
Халимов Дж. Развитие культуры семейных традиций и обычаев в формировании культуры Поведения подрастающего поколения в условиях независимости Таджикистана.....	91
Бӯриев Қ.Б. Учитель библиотековед.....	98
Зубайдов А. Краткий отчёт руководителя группы НИИКИ по состоявшейся командировке в город Пенджикент Согдийской области.....	109
Буриев К.Б., Камолзода С. Новейшие теории в библиотечном деле.....	113
Буриев К.Б. Новое в исследовании культурологии.....	115
Сулаймонӣ С. Достижение в науковедение.....	117
Наши авторы	124

CONTENT

Komilzoda Sh. National library of Tajikistan and prospect of its development (Reflexion about statement of the President of Republic Tajikistan Emomali Rahmon at the opening ceremony of National library and a meeting with the intelligentsia of country.....	4
Sulaimoni S. Cultural policy and culture of independence.....	8
Zubaidov A.J.	14
Sulaimoni S. New methods of research in modern cultural science.....	23
Sulaimoni S. Pathology of development of cultural science and problems of their research.....	29
Sulaimoni S., Alii Razzoki. Electronic training: a new way of information society.....	37
Hodi Kamarai. The Internet in the modern world.....	45
Mamadzimova M. The activities of State Public Library named after A. Firdavsi in Great Patriotic War (1941-1945)	63
Safaraliev B.S., Tashpulatov E. To 140 years of the history of photoreflexion Central Asians Living	72
Islam P.G. Illumination of infringement of the law in mass media.....	78
Karimov B. K. System and ways of increasing professional skills of employees and sociocultural activities in Chuvash Republic of Russian Federation.....	83
Khalimov J. Development of culture of family traditions and customs in formation of culture behavior of rising generation in conditions of independence of Tajikistan.....	91
Buriev K.B. Teacher and library scientist.....	98
Zubaidov A. The summary record of the head of group RSICI from consisting business trips in Pendzhikent town, Soghd region.....	109
Buriev K.B., Kamolzoda S. The newest theories in library sciences.....	113
Buriev K.B. The new in cultural science research.....	115
Sulaimoni S. Travaler on the prospectus of knowledge.....	117
Our authors	124

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 тадж.)
П-12

ВБК-71. я5+78.3+85.3 (2 tj)
P-12

ПАЁМНОМАИ ФАРҶАНГ

Нашрияи илмию таҳлилӣ
2012 № 3 (20)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно-аналитическое издание
2012 № 3 (20)

HERALD OF CULTURE

scientific and analytical edition
2012 № 3 (20)

Технический

редактор

Фаридун Муродализод

Верстка

Хаётулло Холов

Набор

Бӯризода Фаррух

Корректор

Истамгул Ибрагимова

Сдано в печать 25.10.2012 г. Разрешено в печать 9.11.2012 г.
Формат 70x100^{1/16}. Объём 8,0 п.л. Гарнитура Литературная.
Бумага офсетная. Печать офсетная. Тираж 500 экз.
Заказ № 100/12.

Издательство «*Истедод*»
734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 36.
Тел.: 221-95-43. E-mail: istedod2010@mail.ru.